Alázat

Lapszámunkat **Antal Éva** festményeivel illusztráltuk.
A mûvésznõ bemutatása a 29. oldalon

Kenéz Ferenc
A hírek szerelmeseinek

Van olyan hírszerkesztõ
akit nem érdekelnek a hírek.

A hírek, melyeket naponta
hírgépek fedeznek fel,
hírgépek szerkesztenek és
hírgépek juttatnak el hozzánk.

Eközben
a hírgépek egyetlen egyszer sem
hajolnak ki az ablakon,

nem érzik
a háromezer éves rózsacsokor
illatát kavarogni a levegõben.

A hírek szerelmeseinek
üzenem:

üljenek egy almafa elé

s nézzék végig ahogy virágba borul
lombkoronát növeszt
almát terem

s ahogy szép lassan
megöregszik alatta
egy ember.

Irodalmi Jelen

VII. évfolyam
74. szám
2007. december

Örökös munkatársak: Faludy György, Méhes György

www.irodalmijelen.hu 498 Ft; 4 RON; 2 €

TARTALOMBÓL

Konrád György: *Inga*

Sopotnik Zoltán: *Futóesõ*

Ferdinandy György: *Hetedíziglen*

Magyar Csaba: *A hatodik nap*

Lanczkor Gábor: *Leonardo da Vinci: Szent Anna harmadmagával*

Bogdán László: *Valóban, mi lesz velünk?*

Szõcs Géza: *Délolasz látomás – Beszéd a palackból*

Tobias Wolff: *Tûzvilág* – Vantulek György fordítása

Jász Attila: *elnemmúló*

Vécsy András: *A nyugati parton*

Koncz Tamás: *Vízre írott szavak*

Kutszegi Csaba: *Lélekvesztõvel Portugáliába*

5 948429 701007 07407

Kávéházunk

- **Budapesten az *Eckermann***
  (IX. kerület, Ráday u. 56, a Goethe Intézet mellett)
  December 4-én és 18-án 19 órától szerkesztõségi órákat tart *Szõcs Géza*, az Irodalmi Jelen fõmunkatársa.

- **Kolozsváron a *Bulgakov***
  Minden csütörtökön 14 órától szerkesztõségi órát tartanak munkatársaink: Gáll Attila, Karácsonyi Zsolt, Orbán János Dénes.

Áldott karácsonyt
és boldog új évet kívánunk
minden kedves
olvasónknak.

Hajózás Fodor úrral

Kolozsváron készült az interjú, Fodor Sándor író (az Erdélyi Magyar Írók Ligájának tiszteletbeli elnöke decemberben 80 éves) Erzsébet úti lakásán. Fodor úr egyetlen mozdulata elég volt, és máris szélbe álltak a vitorlák. Mi pedig hajózni kezdtünk az emlékezés hol lágyabb, hol erõsebb hullámverésében.

– Kedves Fodor úr, számtalan gyermek növekedett fel talán legismertebb könyvén, a Csipikén *– pályája legelején, még jóval a* Napsugár *idõszaka elõtt, tanított is. Kik voltak a tanítói, mesterei az irodalomban?*

– Kérlek szépen, ha meggondolom: gyermekkori olvasmányaim szerzõit tartom mestereimnek, az otthoni könyvtár szerzõit. Elsõsorban – nem rossz iskola – Arany Jánost, akinek majd minden ismert versét, elbeszélõ költeményét kívülrõl tudtam. Kiskamasz koromban Jókait kezdtem olvasni (mert ez volt otthon), és ezek nagyon tetszettek. Csak az döbbentett meg, amikor az egyik Jókai-regényt, talán az *Egy magyar nábob*ot, elkezdtem mesélni a barátaimnak. Azt mondja nekem az egyik: ilyet én is akármikor rittyentek. Elcsodálkoztam, és elkezdtem tisztelni ezt a barátomat, aki aztán nem rittyentett. Elgondolkoztam, vajon én nem tudnék ilyet írni, és rájöttem, hogy nem. Fõleg a kötelezõ olvasmányokat olvastam, ezeken nem nagyon mentem túl, de lassacskán, a háború után rájöttem, hogy tanár szeretnék lenni (miután, mint minden kamaszgyerek: katonatiszt és egyebek akartam lenni), mégpedig a csíkszeredai gimnáziumban.

Mindent ennek a szolgálatába állítottam. Megkérdeztem az igazgatómat, hogy milyen szakra menjek, elmondta, hogy román szakos nincs egész Székelyföldön. Román szakra iratkoztam, bár azt a Babeº Egyetemen kellett hallgatni; ekkor még szó sem volt az íróságról. 1950-ben egyedül államvizsgáztam, mert ketten voltunk ugyan, a másik, Balla Ernõ még jobb is volt nálam, de a jobb kezét megcsípte egy darázs, és nem tudta elkészíteni az államvizsgadolgozatát. Én voltam az elsõ román fõszakos magyar tanár Erdélyben, aki államvizsgázott is. Csakhogy ez volt az elsõ olyan év, amikor hivatalból helyezték ki a tanárokat. Engem annak idején többször felszólítottak, hogy lépjek be a pártba, de nem léptem be. Nem azért, mert antikommunista voltam, csak egyszerûen utáltam és mindig elkerültem az ilyesmit; édesapámtól örököltem, aki gyûlölte a politikát. Ezért hiába kértem, hogy szeretnék itt maradni, Kolozsváron, de ha nem lehet, akkor Csíkba szeretnék menni, ahol nincs román szakos tanár az egész körzetben. Kihelyeztek Temes megyébe, Nagyszentmiklósra, ahol egy elemi iskolában tanítottam, és egy román középiskolában is, de mindössze három hónapig. Behívtak katonának, két hónap múlva elengedtek. Közben betöltötték az állásomat, lötyögtem. Dávid Gyulával találkoztam Kolozsváron, aki nagyon megörült, hogy állás dolgában éppen facér vagyok, mert a kiadójához volt szükség egy emberre, aki román szakos. Földes Lacinak, az akkori fõszerkesztõnek megtetszettem, és fölvett az Irodalmi Kiadóhoz.

Így kerültem közeli kapcsolatba a kortárs irodalommal, mert ott dolgozott Bajor Bandi, és utóbb Székely János is. Nekem imponált, hogy ilyen remek társaságban vagyok, és én is írni kezdtem, mert rengeteg csapnivalóan rossz novellácskát olvastam akkoriban, és arra gondoltam, hogy ilyet tényleg én is tudnék. Egy-két próbálkozás után megírtam a *Fehér fenyõ* címû novellát, ami azt hiszem, elég jól sikerült. Amikor három novellám is megjelent, már írószámba vettek, és soha akkora író nem voltam, amikor így, háromnovellásan, meghívtak Kós Károly hetvenedik születésnapjára. Nagyon nagy írónak hittem magam, és elég gátlástalan is voltam. Székely János, akinek akkor már két verse jelent meg, azt mondta: „Fedor, kérdezd meg tõle, min dolgozik” – mert õ valahogy restellte megkérdezni. Mondtam, semmi gond, nagy író voltam már, három novellával. Meg is kérdeztem: „Károly bácsi, min tetszik dolgozni?” Erre õ azt válaszolta: „Édes fiam, már semmin, legfennebb leveleket írok, mert a telefonközpont (de talán más kifejezést használt) már kihagy, és abbahagytam az írást.”

(Folytatása a 12. oldalon)

KARÁCSONYI ZSOLT

Hartay Csaba
Nyári élmény

A kisfiú egész nyáron a nyári élményeit írta. A kéziratot szeptember elsején becipelte az iskolába, és várt. A többiek barnán, élményektõl feltöltõdve érkeztek az osztályterembe, de a kisfiú falfehér volt, karikás szemeivel a zöld táblát bámulta. Padtársa, kisfiú2 oldalba is bökte, hogy hahó, mi a pálya? A kisfiú nekiveselkedett, és a tömött irattömböt maga elé emelte. A mûveletre figyelmes lett kisfiú3, kislány, kislány2, kisfiú4, kislány3 és kislány4 is. A kisfiú halkan olvasni kezdte a *Tejfölkörgyûrû két pár zongoralecke alól* címû, 2007-es nyári élményeit. A rögtönzött író–olvasó találkozóra betoppant a tanárnõ is, akit magával ragadott a kisfiú semmitmondó stílusa. Az eminens diákoknak nagyon megtetszett a szöveg, hiszen hasonlóan idegesítõ és vontatott volt, mint a kötelezõ olvasmányok. Teltek-múltak a percek, a kisfiú belefeledkezve olvasta remekmûgyanús kéziratát, s ekkor történt egy kis baleset. Összekeveredtek a gyerekek. Már a tanárnõ sem tudta kibogozni, ki is volt eredetileg kisfiú2, kisfiú3, kislány2 és így tovább, de a legbosszantóbb az volt, amikor az egyik csemete váltig állította, hogy õ bizony kisfiú9, pedig a történet elején nem is szerepelt. A káosz akkor tetõzött, amikor belépett az osztályba tanárnõ2, és igazgató3 is. A kisfiú nem vett tudomást a kavarodásról, csak olvasta tovább nyári élményeit, majd váratlanul abbahagyta. Szöget ütött fejébe a gondolat, hogy mi lenne, ha véget vetnének a merev számozásnak, és mindenki normális neveket kapna. Felvetése ott bukott meg, amikor kislány, kislány2, kislány3 és kislány4 is a Bregánszky Marietta névhez ragaszkodott.

Petró János
A zöldséges álma

A kirakatrendezõ munkahelye a város fõutcája volt. Ha jött az õsz, az ezüsttõl barnáig pompázó ártéri erdõk hangulatát varázsolta a kirakatokba, karácsony elõtt ünnepi díszbe öltöztette az utcát, s hiába hullott még kései hó, a városlakók a kirakatokból tudhatták, hamarosan itt a tavasz. Nehéz, de szép feladat volt újra és újra kitalálni, hogy milyen legyen az optikus vagy a cipõboltos kirakata, hogy milyen dekoráció kerüljön a ruhákhoz vagy a könyvekhez. A kirakat mindennapjaink mûalkotása, elmegyünk mellette, de mégis látjuk, befogadjuk, magunkkal visszük.

A kisvárosban az a jó, hogy az emberek közösségben élik életüket. A kirakatrendezõ is így élt, mindennap ugyanannál a péknél vette meg a kenyeret, az elromlott háztartási gépekhez is rendszeresen jött a szerelõ, és a ház melletti zöldséges is tudta, hozzá fog menni, ha gyökér kell a húsleveshez.

Egy nyári napon, a kirakatrendezõ a vasárnapi leveshez válogatta a zöldséget, gondolatai távol jártak. Kezében a zellerrel mélyen belélegezte a gyökér ezer titkot rejtõ illatát, gondolatban a fõutca egyik kirakatában állt, szabóbabák és ruhák között. A kép sehogy sem akart összeállni – minden olyan sablonos, minden olyan megunt –, gondolta, s újra belélegezte a zeller zöldjének illatát. A kirakat képe eközben változott, de az összhatás csak rosszabb lett. A leves viszont lassan összeállt. – Talán veszek még valami gyümölcsöt a gyerekeknek – kezében most egy zöldalma volt, gondolatában a kirakat. – Figyelj csak, Erika! – szólt a zöldségeshez –, hétfõ reggelre nem tudnál nekem a három fajta almából húsz-húsz nagyon szépet kiválogatni. Tudod, kirakatba lesz. – Hétfõ délután, aki a fõutcán járt, észre kellett, hogy vegye az egyik butik kirakatát. Az elgondolkozó tekintetû kirakati bábú, kosarában jonatán alma, könnyû nyári ruhája a legújabb divat szerint. Miközben szelíd tekintetét a kirakat elõtt állókra irányította, jobb kezében egy almát kínált – tessék, vegyétek el! – S ezt tette a többi bábu is, miközben bemutatták az üzlet új választékát, a fõutcára egy almáskert hangulatát varázsolták. A zöldséges, aki a következõ két hétben a fõutcán sétált el üzletéig, s ugyanezen az útvonalon ment haza, nagyon büszke volt. Vásárlóinak, akik dicsérték portékáját, nem felejtette el megjegyezni, hogy melyik kirakatban lehet megtekinteni szokatlan környezetben az almáit.

Az ötlet bevált, a kirakatrendezõ és a zöldséges kapcsolata megváltozott, társak lettek egy egészen különleges alkotófolyamatban. A zöldséges álmaiban visszatérõ kép lett a kirakati almáskert. Ettõl kezdve a fõutcán sétáló emberek izgalommal várták, mi lesz az újabb kép, s nem is kellett csalódniuk. Megbámulhatták az optikus kirakatában a szemüvegeket, hamvas õszibarackok között, a méteráruboltban az ágynemût szõlõ és bor kíséretében, de került a város kirakataiba narancs és citrom, körte, és a csizmák közé burgonya. Érdekes módon a zöldségesnek mindig arra kellett munkába mennie, ahol éppen az õ termékei szolgáltak dekorációként, vevõivel rendszeres téma lett a kisváros kirakatainak szépsége.

Eljött az õsz, a város színei zöldbõl aranysárgára változtak. A kirakatrendezõ a zöldségesnél egy gyönyörû fej kelkáposztát nézegetett, hosszan csodálva a természet fantasztikus alkotó fantáziáját. – Várj, ne mondd meg, majd én kitalálom! – szólt izgatottan a zöldséges. – Õszi kirakat készül a nagyáruházban, vagy esetleg az írószerboltba lesz a befõzéshez, tudod a celofán és a gumigyûrû mellé, de ha oda sem, akkor lehet a bútorüzletben, a polcokhoz. Na mondd már, eltaláltam? – A kirakatrendezõ elgondolkozva nézte kezében a zöldséget, kicsit eltartva magától, mintegy mérlegelve súlyát és alakját. –Tudod, Erika – mondta –, olyan szép ez a kelkáposzta, hogy arra gondoltam, fõzõk a családnak egy jó kelkáposzta fõzeléket.

Lengyel János
Tanmese

A reggeli hírekben jelentette a rádió: „A harangok Rómába mentek”.

Nem kacsa volt. Az ország lakossága hiába várta a déli harangszót, az bizony elmaradt.

1456 óta ilyen még nem volt. Az emberek zúgolódni kezdtek, és az elégedetlenség egyre nõtt: sztrájkok, tüntetések, zavargások követték egymást.

Az ellenzék a kormányt vádolta, a kormány az ellenzék szabotázs-akciójáról beszélt. A társadalmi szervezetek aláírásgyûjtõ kampányba kezdtek a harangok visszaszerzéséért. A parlament vizsgálóbizottságot állított fel, a kormány válságstábja állandóan ülésezett.

Teltek a napok, és nem változott semmi. A harangok Rómába mentek – slussz.

A helyzet válságosra fordult, a gazdaság összeomlása elkerülhetetlennek tûnt. A tõzsdei mutatók rohamosan zuhantak. Az egyház égi jelet vélt felfedezni, a vallásos emberek a világvégére készülõdtek. Némelyek a zsidók mesterkedését sejtették a történtek mögött. A hazafias párt képviselõi szerint a problémát csak Hunyadi János oldhatná meg. Az egyház szentté avatta Kapisztrán Jánost, és kinyilatkoztatta egyedüli illetékességét az ügy megoldására. Önjelölt próféták jelentek meg, parafenomének ajánlották fel a segítségüket. A kisebbségi etnikum Strasbourgban panaszolta el, hogy a történtek alatt az ellenük irányuló diszkrimináció értendõ. A kormány tehetetlennek bizonyult, ereje kimerült a sajnálkozásban. A parlamenti honatyák közt személyeskedõ durvaságig fajult a meddõ vita…

Miska bácsi, innen Nagymuzsalyból, egyszer csak megelégelte az országos tehetetlenséget. Kezébe vette magyarigazolványát, nyakába az országutat, és meg sem állt Rómáig. Három ostorsuhintással hazaparancsolta a tékozló harangokat.

Misztikum

Sárközi Mátyás
Kass 80

December 26-án lesz nyolcvanéves a magyar grafika nagy tehetségû veteránja, Kass János, a kivételes rajztudással, biztos kézzel húzott érzékeny vonal és a jó egyensúlyú kompozíciók mestere. Hatvanöt éve ismerem. Elsõ találkozásunkra Budán került sor, a Városmajor-menti Malinovszkij fasorban, amit korábban Olasz fasornak hívtak, s késõbb, hál' Istennek Szilágyi Erzsébet nevét vehette fel.

Az 1950-es évek elején, még a régi szép sztálini Rákosi-korszakban, anyám, aki a diktatúra erõsödésével megszüntetni kényszerült a *Válasz* címû irodalmi folyóirat kiadását és könyvkiadóját, a Fehér Holló-t, teljesen visszavonult a kulturális élettõl. Beült egy állami ruhanemû-javító vállalat félszuterén boltjába, s ott molyette nadrágok mûstoppolásával kereste kenyerét. (Mondhatta volna, amit állítólag Bánffy Miklós gróf felelt egy meghökkent embernek, aki látta, amint utcát söpör, azt hiszem Kolozsvárott: „Kérem, én mindig az uralkodó osztályhoz óhajtottam tartozni…”)

A szemrontó mûszövéshez anyám a kirakat mögött kapott helyet, az üzlet elején, s mellette volt egy üres szék. Erre hol az arra járó Illyés Gyula telepedett le gondjairól beszélgetni, hol a nem messze lakó Szabó Lõrinc, olykor pedig az olasz követ, ugyanis anyám, hányatott ifjúkora során Rómában járt gimnáziumba, és a diplomata nagyon élvezte, hogy valakivel Budapesten római tájszólásban fecserészhet. A székre, melyet tehát jeles irodalmi fenekek koptattak, gyakorta ült le Kass Janó, az ifjú, Derkovits-ösztöndíjas mûvészfióka, mert anyám kedvelte nyugodt, kedves modorát, s tisztelte tehetségét.

Aztán én 1956 után messze származtam Budapestrõl. De érkeztek hozzám magyar könyvek Kass János remek illusztrációival, és levelek az általa tervezett szép bélyegekkel. Egy szép napon maga, az akkor már kétszeres Munkácsy-díjas mûvész is feltûnt testi valóságában, hogy közösen rajzoljon-tervezzen animációs filmet a brit rajzfilm hírességével, John Halas-szal, aki persze Halász Jánosként Budapesten kezdte pályafutását. Közös filmjük, a *Dillema* volt az elsõ, amit számítógépes elforgatások és képmanipulációk segítségével készítettek.

Angliában elõször magam is könyvillusztrátornak készültem, a Szent Márton Mûvész Fõiskola grafikai tanszékére jártam, de amint kikerültem onnét, beszippantott a BBC rádió Magyar Osztálya. Soha nem illusztráltam könyvet, manapság már csak a magam örömére rajzolgatok olykor. Azután 1971-ben, fõként a BBC-s fix-fizetésemre támaszkodva, nyitottam egy kis képgalériát, elsõsorban fiatal mûvészek felkarolása végett. Az a négy magyarországi rézkarcoló, akiknek a lapjait bevettem a galéria állandó kínálatába, már nem volt kezdõ, de meggyõzõ munkáik jól illettek a választékba. A Tordáról származó Gross Arnold színes álomképeit, Reich Károly testes aktjait, Láng Rudolf angol költemények által ihletett képecskéit hamar megszerette az angol közönség, de a legtöbb Kass János grafikáiból kelt el. Sok a Hamlet-sorozatból, de legalább annyi az impozáns kék-vörös-fekete-arany Kékszakállú herceg vára nyomatokból, az ószövetségi metszetekbõl és az orvosportrékból.

(Késõbb Cseh Gusztáv lapjaival bõvítettük a Perrins Galéria magyar anyagát.)

Londoni hetei alatt elmélyült a barátságunk Kass Jánossal. Szívbõl gratulálhattam neki, amikor a lipcsei könyvmûvészeti kiállításon elnyert *Legszebb könyv-díj* után ugyanezt elnyerte Frankfurtban is, s a Kossuth-díjat is megkapta abban az évben.

Van egy nagyon érdekes sorozata. Kirándult a plasztika világába, készített egy sor sematikus, fehér fejet, és arra kérte barátait, hogy rajzoljanak vagy írjanak a fejekre. Különös, izgalmas közös munkák születtek így.

Kass János kortalan. Ma is rengeteget dolgozik, hol bélyegeket tervez valami távoli országnak, hol iskolás tankönyvekhez készít sok tucat színes rajzot, hol kiállítást rendez (saját galériája van szülõvárosában, Szegeden), hol pedig ír. Okos, jó szövegeket a mûvészet feladatairól és értelmérõl.

Novemberben nyílt budapesti kiállítása alkalmából kétsorossal köszöntöttem: „Kedves jó barátom, Johannes Kass, / Még sok-sok éven át alkoss és hass!”

KENÉZ FERENC

Levél a Monarchia idejébõl

Kedves barátom!
Rég nem írtam neked,
és rég nem találkoztunk.
Lassan úgy érzem már, mintha
örökké itt, és csakis itt éltem volna,
ebben a városban. A kedvtelésekbõl
lassan szokások lettek, a
szokásokból pedig kedvtelések.
Néha régmúlt idõkre emlékezem,
midõn együtt kóboroltunk szabad
kikötõkben s a tengeri sellõk
valóbb dolgok voltak, mint
a bálozó lányok a táncparketten.
Néha megbékélek már azzal is,
ami van, ezzel a látszólag
teljesen kockázatmentes
helyõrséggel a helyõrségben,
hivatásommá vált, hogy úgy érezzem:
igenis, jól szolgálok.
Csak nem tudom, hogy vajon nem
hajtok-e ezzel is olyan hatalom
malmára vizet, mely a jószolgálatok
megvámolásából telítkezik
nap mint nap?
Besétálok naponta a helyõrségre,
a helyõrségrõl naponta hazasétálok.
Ennyibõl áll a világ.
Noha te tudod, hogy én mennyire
egy szép, igaz életet kívántam élni.
Remélem, lesz még rá idõnk.
Feleséged õnagyságának kezeit csókolom,
ölel régi barátod…

Post scriptum:

Holnap kiviszem a lányaimat
habosrolót enni a promenádra!

Kelt: 1914. június 27-én,
Szarajevóban.

A világ sora

Nem sok mindenben vagyok
különösebben jó,
kiemelkedõ pedig talán már
semmiben,
egy dologban azonban, úgy hiszem,
mindenkit überelek,
hisz Kelet-Európában,
de talán nyugodtan mondhatom: az
egész egykori keleti tömbben,
Novoszibirszktõl Halléig
senki nem volt, aki huszonöt éven át
olyan birkatürelemmel tudott
volna állni a sorban, mint én,
ebben, talán azt is mondhatnám,
igazi világnagyság vagyok,
no persze, nem volt könnyû,
ehhez már kora
gyermekkorban elkezdtek treníroztatni
bennünket, persze, akkor még csak
valaki helyett álltunk a porban,
tartottuk a szüleink helyét a sorban,
de aztán mi is szülõk lettünk,
aztán majd nagyszülõk, s most,
ha visszatekintek életem folyására,
elégedetten tehetem,
szép hosszú, kövér sorokat látok
minden kanyarban, minden fordulóban,
s ott vagyok minden fontos sorban,
szatyromban hol cukorral, hol sóval,
írtam én is a történelmet a szatyrommal
a sorban,
határtalan birkatürelemmel, mint most,
az ég felé kígyózó sorban,
mert ott is sor van,
sor van.

És ne az átlõtt szívet

A tarantella-pók is lehet
jó hazafi
de nem lehet jó matematikus.

Így hát akinek egzaktabb tudásra
van szüksége
az ne forduljon a tarantella-pókhoz.

A legelképesztõbb mutatványokat is
produkáltathatják vele

de ne forduljunk hozzá tanácsért
például nemzeti ügyekben
csak hagyjuk meg jó hazafinak.

Ám hasonló ügyekben a
matematikushoz se forduljunk

mert hamar kiderülhet
hogy az õ tudománya számára meg
a tarantella-pók nem létezik

s akkor mit kezdünk
a csomó derék hazafival?

Évfordulók táján
nemzeti ügyekben
ajánlatos a legnagyobb
körültekintéssel eljárni.

Ne a tarantella-pókot
ne a matematikust kérdezzétek.
És ne az átlõtt szívet.

A kokárdát,
mint egy iránytût,
tegyétek a tenyér közepére.

Bizton meg fogja mutatni
a puliszkához vezetõ
egyetlen igaz utat.

Lámpa, szög, kötél nélkül

A méz illatát rég nem érzem,
sem álmomban, sem ébrenlétben,
ha látom is, már nem kívánom,
méztelen lesz a halálom.
Ám ebben semmi furcsa nincsen,
nem osztozom a *vanon, nincsen*,
amin még osztozni lehetne,
igen, az maga a *lehetne*.
A vonat megjön, kiszállnak
apró kis szöszei a vágynak,
helyükre ülök, menetirányban,
lámpa, szög és kötél nélkül.

A sokfiókos emberek között

Akinek sok kis fiók
van a fejében
igen példamutatóan élhet.

Hiszen leggyakrabban valami
rémületesen kicsi apróságra van
szüksége az emberiségnek.

Így hát csodával határos módon
tud segítségünkre lenni
a sokfiókos ember.

Irigylem ezeket az embereket.
Olyan rend van a fejükben mint
a gyógyszertárban.

A nap huszonnégy órájában
bárkinek bármikor
segíteni tudnak.

Az én fejemben igaziból
egyetlen kis fiók
sincsen.

Hát hogyan, miben is
lehetnék én hasznára
földi hazámnak

azzal a fejemben lakozó
óriási
üres repülõtérrel

mely mindig csak
az éppen felszállni vagy leszállni
készülõ

csillagközi járatok fogadására
mutatkozik
egyedül alkalmasnak?

Nincs semmi más benne.
Nincs.
Még egy talicska sem.

KONRÁD GYÖRGY

Inga

(részlet)

A regény jövõ évben a könyvhétre fog megjelenni a noran kiadónál.

3.

Gyerekkoromban házunk rendje már szinte önmûködõ volt, õrizték a cselédek is. Minden étkezésnek megszabott idõben kellett lezajlania, az ebéd minden délben háromfogásos, szombaton és vasárnap elõétel is volt, a harmadik fogás pedig kedvünk, helyesebben a gyerekek kedve szerint, torta. Az ebédet a szakácsnõ fõzte meg, és hozta be mindig porcelántálban, így a levest sosem abban a fazékban, amelyben megfõtt, talán, hogy a tyúktól a tányérig vezetõ út részletezése ne zavarja a szépérzékünket. Ha végeztünk az elsõ fogással, anyám csengetett, a szakácsnõ bejött, leszedte a szennyes tányérokat, a maradékot kivitte, és behozta a következõ ételt ugyancsak porcelántálon. Õk ketten az udvaros szolgával a konyhában ettek, a szakácsnõ tányérba szedte a szolgának, õ maga a tálból, vagy a fazékból evett. Az asztalnál is rend volt, apám jobbján anyám ült, balján a nevelõnõ, és õt követõen a magas könyvelõ gondosan szabott öltönyeiben, aki egy szinttel lejjebb csusszant felénk, a gyerekek felé, ha vendég jött. A könyvelõ agglegény volt, és szerelmes a nevelõnõbe, aki ezt az érzést viszonozta, amit Éva nõvérem és én helyeseltünk is, mivel a könyvelõ a falu csapatának középhátvédjeként tankszerûen rontott az ellenfél kapuja felé a komoly lábizmot sejtetõ, hosszú lövéseivel. Neki is kellett tudnia németül, hogy a nevelõnõ ne érezze magát kirekesztve, és talán nyelvgyakorlásképpen is. Az asztalnál illett folyamatosan beszélgetni; a zárdában, ahol gyermek-kertészeket képeztek, ezt kívánták Annie-tól is a holland apácák. Ha csendben lennénk, magyarázta Annie, túlságosan elmerülnénk az ételek ízlelésébe. Ha viszont társalgunk, akkor elsiklunk a jóravaló polgári konyha ízei fölött. És valóban, a töltött csirkénél és a vaníliakrémes, diós csúsztatott palacsintánál mi, gyerekek hajlamosak lettünk volna átadni magunkat az élvezetnek, Annie azonban fölkért bennünket, hogy újságoljuk el a szüleinknek, mit tanultunk aznap délelõtt. A holland apácák szerencsére a biciklizés szeretetét is beleoltották Annie-ba, úgyhogy legjobb élményeink az alföldi kerékpáros kirándulásokhoz kapcsolódtak. Minthogy Annie csinos és szívélyes volt, az õ sajnálkozó mentegetõzése, hogy *nem érteni,* rokonszenvre talált, és az õ tolmácsaiként nekünk is juthatott egy kis szerep. A nevelõnõ vitathatatlan fölényben volt a ház egész személyzetével, és néha még anyánkkal szemben is, a nevelés gondja elsõsorban rá bízatott. Annie öltözete kifogástalan volt, a miénk is. Ha délelõtt sétáltunk, elöl mentünk párban az unokatestvéreinkkel, hátul meg a két nevelõnõ, akik a fél szemüket rajtunk tartották, hogy illendõen köszönünk-e a szembe jövõ ismerõsöknek, és nem húztuk-e le orvul a kesztyûnket, amelyet szívesen gyûrtünk volna a tavaszi kabátunk zsebébe.

*

A gyerekszobában a hivatalos nyelv német, megengedett a francia is; a ház más helyiségeiben a magyar az uralkodó, s ha anyánk belátogatott hozzánk, õ is az ottani nyelvhez alkalmazkodott. Az asztalnál ülhet olyan vendég, akinek a kedvéért magyarul beszélünk, illetve váltogatjuk a nyelveket. Az alkalmazkodás hullámai ide-oda inganak az asztal fölött, hol Annie-hoz igazodunk, hol pedig a vendégekhez, akik közül a budapesti gyárak és nagykereskedõk képviselõi néha vicces történeteket mesélnek. A jelentéktelenebb vagy a rosszabb modorú kereskedelmi utazók észlelhetõen kevesebb figyelemben részesülnek, apánk éppen csak futó pillantást vet az árjegyzékeikre vagy mintadarabjaikra. Jó kereskedõ nem kapkod, és nem bocsátkozik érdemleges kapcsolatba friss alapítású és többnyire kérészéletû cégekkel, nem csalja meg a régi szállítóit, akik idõközönként vagontételben küldik az áruszállítmányokat, amelyeket fenyõszagú, forgáccsal bélelt ládákban a vasútállomásról a boltba stráfkocsi hoz, amelynek bakján a hetes és a teherhordó napszámos között nekem is jut hely. Varázsa a megbízhatóságnak volt és nem az újdonságnak. A falusi kiskereskedõk is szekérnyi árut vittek, régi ismerõsök, még a nagyapám korából, apámat, nála korosabbak lévén, Józsikának nevezték. Egy kupica pálinkát és tízszázalékos árengedményt kaptak, kedvezmény járt a nagy tételben vásároló uradalmaknak, a mindennap betérõ kisiparosoknak, kovácsoknak, bádogosoknak, lakatosoknak, asztalosoknak, bognároknak, ácsoknak, mûszerészeknek és villanyszerelõknek, meg némelyik szekértengelyt vagy kerékvasalást vásároló parasztnak is. A törzsvevõk naponta felbukkantak az üzletben, és a kályha mellett állva, a kezüket dörzsölgetve volt mit mondaniuk a termésrõl és a világról. Aztán a felek minden jót kívántak egymásnak, és hamarosan belépett a következõ jó ismerõs. A bolt érdekesebb volt, mint az emeleti lakás. Nem kuksolhatok folytonosan a gyerekszobában. Tanulóasztalomtól akkor is elsurranok a futball-labdámmal, ha anyám erre nem adott engedélyt, korholásnak, sõt, alkalmasint egy könnyû pofonnak is kitéve magamat. A fiút a vadászok és a kellékeik érdekelték a legjobban, a két nagy szekrény, amelyben egymás mellett álltak az egy- és kétcsövû puskák, az ismétlõ- és forgópisztolyok, a lõszerek és az agancsnyelû, krómacél tõrök és bicskák. Nincs vadász, aki ne kívánna egy új puskával legalább egy kis tapogatás erejéig megismerkedni, és ne akarna bekukkantani a tükörfényes csövébe, majd a vállára igazítani a nemes fából készült tusát. Ha pedig a kíváncsiság mellé vételi szándék is párosul, akkor a rangsor szerint a második számú segéd kikíséri az udvarra, ahol lõállás és faoszlopra szerelt céltábla is van. A puska körül persze én is kotnyeleskedtem, anyám kelletlen pillantást vetett ránk, nem szívlelhette ezeket a hangokat, a rigók is idegeskedve köröztek a meggyfák fölött.

*

A bicskák egy zöld filccel bevont deszkatáblán, gumifülekkel odaerõsítve nyugszanak, fogdosom és megkívánom õket, a rozsdamentes krómacél nyelût, a fa-, a csont- és a gyöngyháznyelût. A parasztok vastag körmükkel kapirgálják a penge élét, jól kézre esik, faragáshoz, szalonnázáshoz, és ha fel van készülve, a vevõ legott szalonnázni kíván, és felavatni új szerzeményét, remek kis mértani idomokat hasítva a szalonnából, a kenyérbõl és a vereshagymából. Az üzletben szeretem még a méhészet eszközeit, megcsodálom a mûlépeket, és rajtuk a pontos, hatszögletû sejtbeosztást, ezt a kidomborodó alaprajzot, amelyet a méhek fognak a viaszköpetükkel fölmagasítani, közel egy akácoshoz, és a középkori Csonka toronytól sem messze. Ezermester gazdájuk segéd apám üzletében, idõnként meglátogatom. Üveges Lajos méhészsisak nélkül bocsátkozik a méhek közé, ismerik és kedvelik egymást, sosem bántják, és tudják is talán, hogy számíthatnak rá. Kirajzáskor nem repülnek messzire, vastag csomóban kapaszkodnak egy izmos almafa ágán, mint egy nagy labda, zsibongó, tömör halmaz, várják, hogy a méhész puszta kézzel leemelje a gombolyagukat, és a kirajzott családot egy új kaptárba tegye bele, így aztán nem kell a többi családdal háborúzni a lakásért. Pergetéskor sem haragszanak rá, engedik, hogy szelíd kézzel lesöpörje õket a lépkeretekrõl, majd behelyezze azokat egy kurblival forgatható vasállványra, egy kerek bádogtartályba. Az erõátvitel oly ügyes, hogy a négyzet alakú vasállvány forgásában a láthatatlanságig felgyorsul, hogy a centrifugális erõ kicsapja a sejtekbõl a kifröccsenõ mézet a bádogtartály falára, amelyrõl lecsurog, és alul egy bödönbe folyik. A méhek megvizsgálják ezt a rablást, tudják, hogy az õ mûvüket veszi el, de talán azt is tudják, hogy nekik is marad annyi méz, és annak híján kristálycukor, hogy pusztulás nélkül áttelelhetnek. Anyámnak hetenként félretette a regényújdonságokat a szomszédos könyv- és papírkereskedõ, aki mindig észrevette, ha nyitva felejtettem a nadrágom sliccét, és kilátszott a lányos, rózsaszínû bugyogóm, amin persze alacsonyabb szellemeknek, némely osztálytársnõnek is szokása volt csúfolkodni. Felhallatszik az emeletre a szekerek alá erõsített vastag gerendatalpak súrlódása, és a lovak patáinak lágy dobaja a havas fõutcán. Subában gubbaszt az ember, bundabekecsben a kendõs asszony a bakon, hozzák szekérben a téli almát és a hízójószágot. Végigcsengettyûznek a büszke hintók, a földesurak és a jószágkormányzók alatt. A fagyban nehezen törnek át az emberszag meleg foszlányai. Éjszaka friss hó lepte el a faágakat, a kissé állott szobalevegõben még benne van a tegnapi sültalma szag. Szellõztetés után majd a frissen begyújtott cserépkályhában ropogni fog a fenyõforgács.

Halál

*

Még alvó, lassan nyújtózó, álomszagú testek között latolgatom, hogy kit látogassak meg. Annie van a legközelebb, átmászom gyerek-rézágyam magasra emelhetõ, puha zsinghálóján, befúrom a fejemet a hóna alá, a lábamat óvatosan hozzányomom meleg combjához, amelyen a hálóing magasba gyûrõdött, és mintegy véletlenül, nehogy a szándékosság kiderüljön, átkarolom gazdagon terjengõ csípõjét, kissé áthûlt talpamat az õ lábához érintem. Nem viselkedhetem illetlenül, különben elkerget az ágyából. Az még elfogadható, hogy a hasamat Annie csípõjéhez szorítom, és hogy megcsókolom keblének azt a felsõ lankáját, amely, ahogy hanyatt fekszik, kissé hátra terped, a kivágott hálóing-ujjban pedig elõbukkan. Ezek a mûveletek mind besorolhatók a gyermeki ártatlanság fogalomkörébe. Gyanúsabbá válik a helyzet, ha Annie a jobboldalára fordul a fal felé, és én követem õt mögéje csúszva, mert a hálóinge már a derekán, a feneke meg az ölemben, hozzá simulva lüktetek, és szórakozott kezem szinte lebegve becserkészi Annie álmos farát. Vannak pillanatok, mikor az a kalandor kéz a combok között behatolna az erdõbe, és keresné a barlangot, amelynek síkos száját egy ízben már felkutatta. De nem akarom pimaszul odáig vinni a fondorlatot, hogy nevelõnõmnek föl kelljen ülnie az ágyban, és engem az õ dühös torokhangján kiutasítania, mert valószínû, ha igazira fordulna a játék, az együgyû Annie megrémülne, és elszörnyedõ, de gyenge pillantással elzavarná a kezemet, és halkan sziszegné, hogy menjek az ágyából. Mi lenne akkor, ha most összeszorítanám a fogamat, és összeszedném magamat, hogy az orromat Annie hasába fúrjam? Õ talán várna néhány másodpercet, mielõtt inkább gyengéden, mint indulatosan eltolná a fejemet, még szinte arra is módot lelve, hogy a hosszú hajamat végigsimítsa, majd elpityeredne, és szinte testvéri hangon kérné, hogy menjek vissza az ágyamba. Én pedig, mert nem akarom, hogy sírjon, bár szeretnék viháncolni, hemperegni és bukfencezni Annie-n, mégis visszafekszem az ágyamba, annak a nõnek a közelében, aki ugyan nem hordozott, de akinek a mosolya fölém borult, mint a nap és a hold egymást váltó, közös fénye.

4.

„Megy a gyalogjáró a felhõk fölött, el valahova és onnan vissza. Retúrjegyet váltottam a következõ könyvre, az is körjárat lesz, belezárkózom, aztán megpróbálok épkézláb kivánszorogni belõle. Így telt az életem, belekeveredtem egy új könyvbe, kioldódtam belõle, és zsupsz, megint bele egy másikba! Az elmúlt években az ingázó nézõpontot választottam, mint a megértés leginkább célravezetõ módszerét. Most az itteni, most meg az ottani nézõponttal edzem a látásomat. Az ítélkezõ ember szeret haragudni, én pedig idegesíteni szoktam azokat, akik mások megtámadásában lelik gyönyörûségüket. Megjöttem Berlinbõl, kiürítettem az akadémiai lakrészemet, befejeztem az elnöki pályafutásomat. Ott belsõ kötelékek és felelõsségek parancsolták, hogy most keljek és induljak, elõzõen azonban kössek nyakkendõt. Hivatali szobámban megelevenedett a teendõk naptára és a telefonjegyzék. Itthon elõadást tartok egy kastélyban, az ott szervezõdött nyári egyetemen, élvezetes könnyebbség, hogy magyarul beszélhetek, ettõl egy kissé elszabadulok. Tisztelettudó hallgatók; a katedránál ülõ rokonszenves, erélyes, fiatal történésznõ, aki a közép-európai külkapcsolatokról írta a tézisét, átadja nekem a szót, hogy beszéljek az értelmiség felelõsségérõl. Mire én kacskaringós és kaján tirádába bocsátkoztam az író szabadságáról, alkotás és anarchizmus metafizikai házasságáról. Azt mondtam, hogy a szellem intézményesülése nélkülözhetetlen, de butító. Szemekben láttam, hogy ez nem igazán ideillõ szöveg volt. Itthon és külföldön kitapogatom a szabadságom terjedelmét. Hány merényletet követhetek el a *hic et nunc* gyökeret vert laposságok ellen? Kastélyból kávéházba, a helyiség sarkában egy gyászruhás fiatal nõ a barátnõjének hevesen magyaráz, valakit emlékalakká akar rekonstruálni, életben akarja tartani egy darabig a halottját, kötelességet teljesít. Idõnként sírdogál, még eltesz-vesz egy darabig, és óhatatlanul irodalmat csinál a férjébõl, aki már csak róla õrzött pontatlan és hézagos emlék, át kell színeznie, és alakítania aszerint, hogy éppen milyen indulattal gondol az elhunytra. Megmintázza a férj szobrát, ez az õ teremtménye, és már inkább rá hasonlít, mint az elhalt férfira. Az özvegy harcol a halottjáért, elõkelõbb színpadot kíván számára, díszsírhelyet a nemzeti kegyelet utcájában. Mindenki elfogadta már a halott halálát, õ még nem, és ezzel zavarja a többieket, a viselkedése majdnem illetlen. Van bosszú a halottal szemben, és megkönnyebbülés, hogy a jelenléte nem feszélyez többé. Távozása megszabadít valamilyen kötelezettségtõl, kipipálják a névsorból. A maradók nézik egymás öregedõ arcát, beszámolókat hallgatnak urémiáról, agyvérzésrõl, daganatról. A rendes kollegák megteszik, ami tõlük telik, meglátogatják egymást a kórházban, és mire megint el kellene menni hozzá, addigra meg fog halni. A gyászos esemény után annyit dicsérik, hogy elmegy a kedvük tõle. Melengetõ emléke egy emberöltõ után odavész."

5.

„Ha Magyarországon – képzelt házigazdaként – valamit dicsérni akarnék, talán nem meglepõ, hogy elõször az irodalmát említeném, amely száz évvel ezelõtt is jó volt, ma is az. Volt és van benne tucatnyi olyan író, akiknél jobbak semelyik nagy európai országban nincsenek. A magyarok jók a matematikában, a zenében és az irodalomban, olyan diszciplínákban, amelyekhez inkább tehetség kell, mint pénz. A nehézségeket figyelembe véve, már az ezeréves fennmaradáshoz is tehetség kellett. A jelentõs szellemi mûvek létrejötte szemben a mostoha körülményekkel – mind megannyi hõstörténet. Igaz ugyan, hogy

a balszerencse tud serkentõ is lenni, a boldog béke pedig a tehetséget is elkényelmesíti, a kérdés igazában az adagolás: hogyan keverjék a sors szövõasszonyai a szerencsét és a balszerencsét pusztán a mûvészet érdekeit nézve. A magyar mûvészeknek megterhelésbõl elég sok jutott, kényeztetésbõl jóval kevesebb. A magyar nyelv elszigeteltsége a magyar irodalmat úgy vette körül, mint a dió belét a héja, intenzív bensõséget teremtve egyszersmind oltalmazta is. Mind több ajtócska nyílik kiváló közvetítõk jóvoltából a dióhéjon. Hogy Bartók, Ligeti és Kurtág mesterek, errõl a zeneértõt a hang vagy a kotta meggyõzi, de hogy a többi mûvészeti ágban is érdemleges mûvek keletkeztek, arról fokozatosan, némi késéssel gyõzõdhet meg az európai kíváncsiság, amely az Európai Unió keleti bõvülésekor szeretné tudni, hogy mije van, ezért leltárt és mérleget állít össze. A sikeres mûvek között indokolt Budapestet említeni, amelyet, ahogy kezd a mély-szürkébõl kiszínesedni, egyre szebbnek látok, bármelyik európai nagyvárossal összehasonlítva is. Sok olyan faluban jártam, sok olyan vendéglõben ettem, ahova többször visszatértem, és sok olyan emberrel találkoztam, akikkel szívesen folytatnám a beszélgetést. Siker jósolható az ügyes lokálpatriotizmusoknak, és fesztelenebbül fogjuk a ránk jellemzõt kedvelni, de minthogy sokan fognak ezen mesterkedni, nem lesz olyan könnyû megtalálni azt a különöst. Az inkább tempós, mint lassú, de azért nézelõdõ gyaloglás a dolgom. Azok a legjobb órák, amelyekben semmi olyan kívülrõl betörõ esemény nem történhet, amelynek nem én vagyok az okozója. Budapest lakható, használom az utcáit, mint a szobámat. Az esetleges is szép, mert ez jutott. Elég birtokolnia a legszükségesebbet, ami egy útitáskában elfér, de néha egy pillanatra az enyém minden, ami körülvesz.

*

A fordulat után az élet mozgalmasabb, strapásabb lett. Voltak jó érzéseim, ha valamit, amit helyesnek és szükségesnek tartok, el tudtam indítani. Az írón kívül mozgott bennem egy kezdeményezõ is. Néha sok, esetleg igen sok ember elõtt olvastam fel gondosan fogalmazott szövegeket. Az utas töltöget a lélek vörösborából. Igyatok egy pohárkával, berúgni nem ajánlatos. Utána majd együtt ülünk. Kimegyek az erkélyre, kabócacirpelést hallok, matatok az asztalon, halmazok vesznek körül, késõn fekszem, korán kelek, lehet, hogy fárasztani kívánom magamat. Könyvhét, hõség, némi siker, rádióban, televízióban elõfordulok. Kellett ez a jelképes hazajövetel, noha itthon voltam. Ahonnan eltávolodtam, onnan kitudnak. Ez már az utánunk következõ korszak. A fogadó mindig azt mondja: „Szép, hogy itt van.”. Valóban szép, hogy vagyok, hogy még valahol lehetek. Holnap is kezet kell fogni egy csomó emberrel, akik majd felismernek; én is sokat, de még többet nem. Közlékeny távolságtartás, szívélyes búcsúpillanatok. Az öreg szállodaszobából a tóra és a kertvendéglõre kinézni elviselhetõ. Már jön értem a szervezõ és a sofõr, és vár felvevõgépével a kameraman. Nagy terem, népes közönség, színész olvas fel a könyvembõl, taps, barátságos szavak. A megjelentek ezután már egymással vannak elfoglalva. Új városban új pódium következik, bepillantást kínálok a regényeimbe, az életembe. Mindig van egy közvetítõ, annak is megvan a maga esze, és a hallgatóság szereti. Mindnek megadom a tiszteletet, rábízom magam, tegye a dolgát, bármit kérdezhet, minden kérdésre válaszolok. Úgyis azt mondom, amit akarok. A vendéget körülsürögték az újságírók és a fényképészek, a helyiek és a külföldiek, megkapta a tapsot, a díjat, a komplimenteket. Mit akar még? Az esemény megtörtént, betöltötte a szerepét. Látogató, akinek nem kell belebonyolódnia a ház ügyeibe. Kirakja a táblára a csontkockáit, minden nap más kombinációban. Elõadás után a fogadáson pohárral a kezében ezzel is, azzal is csevegni kell, de már átadhatja magát egy öregember vidám pimaszságának. Egy darabig figyel, aztán nem tudja követni a beszélõt, megy az esze a maga útvonalán, akár a repülõgép a bárányfelhõk között. A közönség pompásan diskurál, készül a következõ mesterre. Ez már megvolt, most arra kíváncsiak. Az is lehet, hogy másnap, a laudáció közben a mesternek – szemben a közönséggel – félrebillen a feje. Elõször nem akarják észrevenni, diszkréten mosolyognak, tudják, hogy a mester el szokott bóbiskolni. Aztán egy középkorú úr, orvosi táskával a kezében kimegy az ünnepelthez, nem kérdez semmit, kezébe fogja a mester fejét, és csak annyit mond: »A mester él.« . Kinyitom a szemem, és elnézést kérõen mosolygok.”

6.

„Városokban kóválygok, szövegeket olvasok fel, zsebfüzetbe írok, innen az áru más raktárakba kerül. Sejtem, hogy melyik mondatot követi a derû moraja, és melyik bekezdésre jön a legmélyebb csend. Mielõtt bemegyek a terembe, félrehúzódom, összeszedem magam, és vörösbort iszom. Az elõadás után vacsora következik a meghívókkal, a társalgást fenn kell tartani, éjfél körül léphetek be a szállodába. Még fölhívom a feleségemet, olvasok, amíg leragad a szemem, másnap tovább utazom. Attól az érzéstõl, hogy be vagyok zárva, a fordulatig szinte sohasem tudtam szabadulni. Évtizedek mentek el tevékeny és fegyelmezett rezignációban. Ennek a könyvnek a szervezõ közepe idõben az 1989-es fordulat, az erõszakmentes forradalom, a metamorfózis át és vissza a polgári világba. Én is visszazökkentem a magam polgári mivoltába, amiért innen-onnan kizártak. Felszabadulás és összeomlás, ez a fordulat két arca. Éltem elõtte is, utána is, de van kitüntetett idõ, és meghatározó csomópont. Folyamatosan tudósítom *A Túlsó Part*ot. Belebeszélek a zakómba, szavaimat egy érzékeny mikrofon továbbítja egy számítógépbe, az pedig – kevés hibával – írja, amit mondok. Minden elejtett szavam rögzítve van, és vádanyagként is felhasználható ellenem. Természetesen kikapcsolhatnám a gépet, de ezt nagyon ritkán teszem. Rég elbúcsúzhattam attól a föltevéstõl, hogy vannak emberek, akik ki akarják fürkészni a titkaimat, és be akarnak hatolni az agyamba. Már régen nem tartok a lehallgatóktól. Amióta tökéletesen átvilágíthatónak tekinthetem magamat, azóta a mindennapos önfeljelentés mûfajában dolgozom. Beleduruzsolok a jobb belsõ zsebembe, vagy rásuttogok az órámra, korszerû jel-adóvevõ felszerelések birtokában vagyok. A fejem fölött õrjítõ lemez, nem rossz, de van. Egy whiskys üveg piros neoncsõbõl formázva. A kávéfõzõ gép sistereg, a dobgép zakatol, szõke lányok lengetik derékig érõ hajukat. Egy idõs nõ többször áthalad a színen a törpepincsijével, öregember jön bottal és egy juhászkutyával. Mellettem két lány sakkozik, ujjnyira nyírt haj, nagy pohár sör, hosszú, vékony cigarettát szívnak. A kávéház kirakatüvegén túl egymásba karoló házasok sietnek, nagyhasú polgárok billegnek, vékony, fekete nõ szalad egy kisfiúval, húzza magát egy öreg gigerli piros pulóverben és piros tornacipõben. A régi pénztárgép csak a szem gyönyörködtetésére való, a széles vállú csapos fényeszöld mellényét kidüllesztve, valami italkeveréket forgat jégkockákkal, visong és torkol egy gépi dzsesszénekesnõ. Egy fekete fiatalember pénzt dob a cigaretta-automatába, mûködik és villog a nyíldobó játék, szemben a pályaudvar tetején a kivilágított óra mellett nedves zászlók csapdosnak a szélben.

*

Mindenre rákérdezek, mintha most látnám elõször, és mintha megvolna az a fejedelmi, vagy gyermeki jogom, hogy döntsek: tetszik? nem tetszik? Nem az a cél, hogy miránk legyenek kíváncsiak, hanem az, hogy mi legyünk kíváncsiak. London, Párizs, Bécs, Berlin, Prága, Budapest, mindegyik hajdani feltörés valami lényeges világértelmezéshez kapcsolódik. De mi van most két világháború, a fasiszták és kommunisták sikere és bukása után? Elõzõ este a városi könyvtárban elõadtam egy monológot, a terem megtelt, hangzó irodalom. Kérdezik: milyen európai értéket tartok kiemelkedõnek? A tapintatot nevezném annak. Ezt a szeretetnél kevésbé giccsesnek látom, magában foglalja a megfigyelést, az ismeretet, az empátiát, és azt az elvet, hogy ne tedd a másiknak, amit magadnak nem kívánsz. Lehetõvé teszi az érdeklõdést, de elhárítja a bizalmaskodást. Az együttéléshez leginkább tapintat kell, barátságnak, szerelemnek egyaránt meghosszabbítója, összetevõje, fûszere, összefér a magánnyal is, de tekintettel van a másik emberre. Feltételezi az önuralmat, a civilizált családi hagyományt, magában foglalja a megértõ intelligenciát, az életismeretet, a szív okosságát, és a tapasztalaton nyugvó igazságosságot. Lehet megérezni, hogy mi van a másik emberrel, hogy mi baja van. Lehet megsejteni, hogy mi esne rosszul neki, és mi az, ami legalábbis nem bántja, sõt esetleg megörvendezteti. A tapintat részben etikett, némely illemszabályok ismerete és könnyed alkalmazása, részben viselkedésmûvészet, amelynek, mivelhogy minden ember és minden élethelyzet más, igencsak egyszerinek kell lennie. Tökéletesen tapintatos ember nincsen, így vagy úgy valamikor mindannyian ormótlanok vagyunk, feljajdulhatunk is, észrevéve saját faragatlanságunkat, de aztán továbblépünk, hogy a következõ perc kihívásaira válaszolhassunk. Borús nap, a felhõk hasa a kövezetig ér. Beszélgessek holnap egy színpadon kollégákkal az 1989-es fordulatról, a tegnapelõttrõl, a jövõrõl, akármirõl. Ledöntöttük az elõzõ bálványt, és jött a túlbuzgóság kimérája. Akit ez elszédít, az nem a jelenben él, hanem valami homályos képben a remélt jó felé igyekvésrõl. Hosszabb csend után lehámlanak rólam a viszonylataim, mint az utasról a táskái egy újabb szállodaszobában. Rendelt helyem egy kávéház, szemben a pályaudvarral, dupla eszpresszó, buborékos ásványvíz és *Jack Daniels whisky* érkezik jéggel elém. Csinálj magadnak egy jó napot, így biztatom magam egy mûmárvány asztalnál. Válaszutak elõtt fokozatosan megérzem, hogy mi a nekem való döntés, irtózom az elhamarkodástól, alszom rá egyet. Ez a perc nem egy másik percért van, nem a jövõért, és nem a túlvilágért, hanem a belsõ jóváhagyásért, hogy ez most így rendben van.”

Csendélet

7.

„Zsebre tett kézzel kocsmáról kocsmára, templomról templomra járom a várost. Az istenkeresõ nem akar magának semmit, néha azonban szívesen lakmározik. Kaput, padot, virágágyat, aranyozott oltárszekrényt keres. Felderítõ alkonyi tájakon nézni akar, amíg van szeme, megsimogatja a márványoszlopot, tág orrcimpával a fehér virágfüzér fölé hajol, és oldalt sandítva örül, hogy a templom teljesen üres. Atyám, itt vagy? Ha odakint kisüt a nap, akkor itt vagy. Az ablakon át bevág a ragyogás. Mit bámultok a plafonon, barokk angyalok? Csillárt, freskót, világító szívet? Nem keresek semmit, azt kerestem, amit találtam. A könyv magát írja, a szerzõ leül, figyel, vár, ajánlatok érkeznek, a türelmesen kivárt mondat megállja a helyét. Az önéletrajzírás: kutatás. Adva van egy vizsgálati személy szõröstül-bõröstül, mindennel, amit egy ember önmagáról tudhat, nem feledve, hogy egész folyamatos környezetünkkel együtt vagyunk azok, akik vagyunk. Az én tehát igen sok embert jelent. Az önéletrajzíró a fogamzás pillanatában megkapta szüleitõl – és rajtuk át még ki tudja, ki mindenkitõl – a kutatási feladatot, cipelnie kell a témáját holtáig. A múlt nyomaszt és kötelez, a jövõ irányít és terel, a most mind a kettõnél szabadabb. A tiszta most misztikus gyakorlatok elérhetetlen célja. Bár nem vagyok templomjáró, de mégis vallásos, azt hiszem legalábbis. A papi beszéd, ha nem is riaszt el a vallástól, de közelebb sem visz hozzá. Van, aki akkor a legvallásosabb, amikor tesz-vesz. A mûvészet a múló idõbõl áthelyez az örökidõbe. Valami, ami addig nem volt, hirtelen lett. Valami, ami addig volt, hirtelen nincs többé. Magának az a trükkje, hogy a pontosságra törekvõ emlékezést úgy használja, mint a sportoló a doppingszereket. Vagy mint a ravasz diák: puskázik az életrajzából. A pontos emlék kimélyíthetõ, az igazság érdekes, többletvarázsa van. Bármit állítok az ablakom elõtt elhaladó járókelõrõl, ez a valóság a következõ percben már nincs, a hölgy vagy az úr elhaladt elõttem, múlttá lettek, elbeszéléssé. Egyazon pillanatban látom az egész alakot, és csak ahogy beszélek róla, úgy darabolom fel a képet egymás után következõ szavakká. Nincsen önkénytõl mentes elbeszélés, minden, ami van, egy pillanat múlva már csak volt, amirõl ezt is, azt is lehet állítani. Nincs a szöveget megelõzõ cselekmény, az észjárás maga a mese. Tartok tõle, hogy nincs olyan bíróság, amely elõtt gyorsítva lepergethetném az életrajzomat, és amely törvényesen átengedne a fénykikötõbe, ahova minden vágy és vallás kívánkozik. De az is lehet, hogy a bíróság nem enged sehova, csak azt mondja, hogy várjak, és nézzem akár ítéletnapig, hogy miket mûveltem. Jó, vagy szörnyû, ha az embert összezárják sajátmagával?

*

Önmagán valamelyest gondolkodni minden épkézláb embernek muszáj, bár nem mindenki látja elbeszélhetõ történetnek önmagát, és általában még azok sem nyúlnak tollhoz, akiknek szavajárása, hogy az én életem egy kész regény. Ha mégis nyúlnak, megeshet, hogy olvasni érdemes mûvet bíznak a világ érdeklõdésére. Lehetséges, hogy értelmes és tapasztalt emberek a közélet aktív színpadáról elhúzódva az írásos visszatekintésben lelik kedvüket. Engem azonban valami más érdekel, az írók önéletrajza, akiknek az életsorsát is megszabja az a döntésük, hogy az írás lesz az igazi mesterségük, akiknek az írásmódja meghatározó személyiségjegy. Hogy miképpen próbált a szerzõ életben maradni, és hogy miképpen ad számot az életérõl, ez a két stratégiai kérdés egymással mélyen összefügg. Születésünkkel kapunk egy kihívást, amely arra ösztönöz, hogy megpróbáljuk felidézni, mi is történt velünk. A kutató jelentéseket továbbit, ahogy az életútján továbbhalad, az olvasók kéme beszámol tapasztalatairól az emberi lét körébõl. Látunk magunk elõtt egy hosszú utcát, amelynek különbözõ szakaszain elég nehéz volt az áthaladás. Van, akinek eleve elmegy a kedve attól, hogy ezen az utcán végigmenjen, van, aki rögtön vesztésre állítja be magát, és lesz belõle dühöngõ, másokat okoló vesztes, de olyan is van, aki egyáltalán nem vesztes, noha garmadával érték veszteségek, de már az életben maradást is kísérletként élte meg. Mi kell hozzá? Odaadás valamilyen mûködés iránt. Megkaptam a francia becsületrend tiszti fokozatát. Te sohasem hazudtál? Kérdi tõlem a lelkiismeret démona. Szó, ami szó, írásban sosem. Élõszóban igen, gondoljunk csak a szerelmi rajongás és hûtlenség beszédére. Vagy a régi rendõrségi kihallgatásokra. Szerzõként nem, úgy nem hazudtam. Ami az én nevemen megjelent, azt mind a magaménak tekintem. Annyira voltam értelmes és ostoba, mint maga a szöveg. Éjfél van, a szélben a diófa ágai bólogatnak, madárlakta felhõkarcoló. Már csak a papír és a toll mellé letett szemüvegem néz vissza rám. Az embernek az lesz a büntetése, hogy néznie, olvasnia kell magát. Saját magába veretik bele az orra. A reflexió szükséglete már kisiskolás korban elõáll, ismerünk egészen kiskorú autobiográfusokat. Az önéletrajzíró járókelõ igyekszik megmenteni valamit sétáinak a benyomásaiból, jövés-menessel eltöltött napjaiból, próbál nem egészen meghalni. Talán akkor is tenné ezt, ha tudná, hogy nem marad fenn utána egy sor sem. Magának, késõbbi önmagának írná, vagy csak úgy, hogy legyen, egy darabig legyen még, mint egy fatörzsbe vésett, vagy egy börtöntéglafalba karcolt monogram és dátum.”

SOPOTNIK ZOLTÁN

Futóesõ

Semmi dráma. Csak esik.
Jobban a dolgok mögé lehet látni
ilyenkor. Vagyis kell.

Különben nem megy semmire.
Az ember. Vagy aki mögötte van.
És mellébeszél.

Mert általában mellébeszél. Az szent.
Ha szétázik a kurva anyja is.
(Lelki értelemben).
Na. Akkor már nem.

Akkor kimászik az emberbõl az angyal.
Az a rohadt szemét.
Aki a tóban lakik.

Nem mérgezi többé. A gondolatait.
Az a ferde szent. Nem súgja a fülébe:
embergiccs vagy, emberkosz, öcsém.

Nem követel több emléket magának.
Több emlékgyógyszert
nem zabálhat.

Egyszerûen kimosódik.
Lecsorog.

Futózavar

Zavar van benne. Mintha túlzásba vitte
volna a mozgást. Mint annyi minden mást is.
Szédülés mögé bújik el az elme. Az elsõ
kattanásig.

Egy átkozódó telefon. Reggel
kilenckor. Emberdögszag rögtön az orrban.
Viszonyítani ehhez nem lehet.
Nem szabad.

Zavarja a zavar. És hogy kusza
erkélyekre lát. Mert azok alatt az erkélyek
alatt büszke lugas rohad.

Azt, hogy angyali, már évek óta nem
meri kimondani.

Elméletben minden ember, ember.
Gyakorló isten törvénye, egyes pont.
Vagy gyarló istené. Ezt eldönteni bizony
elég nehéz.

Mintha túlzásba vinné. A gondolkodást.
Mint annyi minden mást is. Egyszerû,
zsibbadó érzés jut el könnyedén
a szájpadlásig.

Futószent

Gyûlnek a népek a telepen. Füstölögnek.
Az érzelmeiken. Azt mondják: vége lesz.
Mennek és meglincselik az angyalt. Aki
bennük és általuk.

„Bennetek és általatok.”

Van bennük valami béna szadizmus.
Sietnek elérni a véget. Vagy elébe menni.
Angyalvért csorgatnának le arcukon.
A gonosz vérét sárral akarják keverni.

Aki miatt tehetetlenek és részben
fajgyûlölõk lettek.
Aki miatt egészen hülyék.

Nincs pardon. Annak a lénynek
lógnia kell!

„Lógassatok fel magatokban elõbb!”

FERDINANDY GYÖRGY

HETEDÍZIGLEN

A kiszakadókat – valahogy így szól a bibliai idézet – hetedíziglen bünteti az Úr. Hetedíziglen. A kivándorló – mindegy, hogy emigránsnak vagy vendégmunkásnak álcázza magát – azt hiszi, hogy új életet kezd. Cserepes a szám, ne nevettess! A többi meg titokban arra spekulál, hogy megszedi magát és hazatér. Az otthon maradt nyomorultak majd kigurítják elé a piros szõnyeget.

Arról, hogy milyen ez az új élet, most ne beszéljünk. Elõbb-utóbb mindenki belerokkan. Még az is, aki megszedte magát. A hazatérésnek pedig tucatnyi súlyosnál súlyosabb akadálya van. Elõször a nyugdíjazását várja ki az ember, utána az egymást követõ, elkerülhetetlen betegségeket. Arról nem is beszélve, ha valakinek – ne adj Isten – felesége van.

A legnagyobb akadály azonban a gyerekek. Õk már itt születtek, ebben az idegen világban. Ide nõsülnek, itt érzik teljes embernek magukat. Eszük ágában sincs valami távoli, obskúrus világba követni a felmenõiket.

Megoldás nincsen, nem is érdemes róla beszélni. A folytatás pedig nem ide tartozik. A periódus, amikor az utódok is elkezdik keresni – mint mondják – a gyökereiket.

Ami engem illet, 40 év után hagytam el a Szigetet. Fájdalmas elszakadás volt, akkor már mindenki ismert a hegyekben és az ültetvényeken. De a legfájdalmasabb az, hogy nem jött velem a gyerek.

Neked mindegy – mondta –, tovább állsz. A te számodra ez a világ idegen. De nekem ez itt a hazám. Én innen – érted? – sehová se megyek.

Értettem, hogyne értettem volna. Magára hagytam õt, 18 évesen. Pedig hát õ, a fiam is nagyot tévedett. A vendégtanár fia maradt, hiába rázta le magáról az õsöket.

Mert hát én ugye vendégtanár voltam világ életemben. A bácsikám hívott át az óvilágból, és mert a vendégtanárság apáról fiúra száll, én örököltem a posztját az egyetemen. Az voltam 40 év után is, amikor már régen nem éreztem vendégnek magam.

Õ pedig, a vendégtanár fia. Itt született, igaz, de végsõ fokon mégiscsak más. Még a neve is idegen.

Hét évig éltünk külföldön. Hét évig tartott ez az egyirányú hazaszeretet. A gyerek elvégezte az egyetemet, de munkát már hiába keresett. Meg kellett tanulnia, hogy akit nem vesz körül egy bennszülött család, annak nincs bérelt helye, itt a szigeten.

* * *

Most pedig itt áll elõttem, az északi kontinensnek abban a részlegében, amit azok, akik itt élünk, úgy hívunk: az Államok.

De még ha csak egyedül! Mert még a macskája is vele van. Egy lánytól kapta, szép, tejeskávé színû állat, fekete foltokkal a szeme alatt. Álmosan pislog, a ketrecének szaga van.

Nem volt könnyû vízumot kapnia – meséli a fiam. Kivizsgálásokra vitte, beadatta a védõoltásokat. Az orvosoknak még a repülõnél is többet fizetett.

A dolog teteje az volt, hogy ki kellett töltenie egy fényképes személyi lapot. Olyan felháborodottan mesélte ezt a részletet, hogy még a saját kálváriájáról is megfeledkezett. Mert az még hagyján, hogy az illegális bevándorlókat se szó, se beszéd lelövik a határon. De, hogy még egy macska is gyanús legyen!

Az adatlapján olyan kérdések szerepeltek, mint „neme és faja”. Mi szükség van a nemére? Hiszen elsõ dolguk kasztrálni ezeket a szerencsétlen állatokat! Faja: sziáminak nézné az ember, de nem muzulmánok ezek a sziámiak?!

Még az elõnév számára is fenn volt tartva egy rubrika. Azelõtt Gátónak, macskának szólította, de ezt most áthúzta, és nyomtatott betûkkel beírta: Osama.

Még be sem tette a lábát, máris idegesítették az amerikaiak. Nekem azt mondta, még ott, a repülõtéren, miközben a futószalagon forogtak a csomagok: övé lesz a dicsõség, hogy becsempészte a rettegett zsarnokot.

Nevetett, szép szál ember lett a fiam. Le kellett volna intenem, de vele nevettem én is. Majd csak megnyugszik! Jó dolog ez a családegyesítés, még akkor is, ha közben a családból semmi se marad!

Osama lapult a ketrece mélyén. Kapott egy idegcsillapítót, egész úton horkolva aludt. Most azonban elmúlt a pirulák hatása. A gyerek kivitte a vízcsap alá, lemosta, szárazra törölte. Ez itt a birodalmad! – mondta, amikor letette. Utána körülnézett õ is. Ezentúl ez lesz neki is az otthona.

* * *

Az állampolgársági vizsgán nekem is a nevemmel gyûlt meg a bajom. – Mi legyen? – kérdezte a tisztviselõ. – A nevem?! – azt hittem álmodom. – Igen – válaszolták egykedvûen. – Választhat magának valami rövid, egyszerû nevet. Szegény apám jutott az eszembe. – Gondolja meg! – mondta a tisztviselõ. – Ez az utolsó alkalom.

Hát nem, csak azért sem! Én is úgy reagáltam, mint a fiam.

Az ember hálátlan. Még egy hete se volt itt, és már talált magának állást. Vendégtanár lett õ is, ez a vendégtanárság – mondom – apáról fiúra szálló, öröklõdõ állapot.

A macskákról azt mondják, hogy nem szoknak meg új helyen. Hát, ami Osamát illeti, ez az állítás nem igaz. Tény, hogy az elsõ napokban óvatos volt. Lassan, szobáról szobára térképezte fel a terepet. Hamarosan azonban a ház elé is kimerészkedett.

A telepen, ahol élek, egész nap korzóznak a macskák. Osama azonban nem olyan, mint a többiek. Odaát történt vele egy egészen hihetetlen baleset.

A bennszülöttek megállás nélkül isznak szilveszter éjjel. Éjféltájban – mert pontos órák nincsenek – lövöldözni kezd a sziget. Neki rakétát kötöttek a farkára, és élvezték, amint a puffogó pokolgéppel rohangál, forog szegény, keresztül-kasul a telepen.

Csak másnap tudta hazavonszolni magát. A sebei begyógyultak, de a farkát amputálta az orvos. Még ma is keresi – mondja a fiam. Forog maga körül, mint a motolla. Viszketnek, fájnak az amputált végtagok.

* * *

Mégis-mégis! Hiába gazdag ez a világ, egy idõ után az ember sóvárogni kezd a szigetek után, ahol még a hulladéknak is íze, illata van. Nehéz elképzelni, hogy egy ilyen behemót kontinensen nincsen sem ipar, sem mezõgazdaság. Az ilyen piszkos foglalkozásokat kitelepítették, és velük települt ki az élet sava-borsa: mindaz, ami az ember életének értelmet ad.

Hogy ezt mennyire érzi meg egy állat, azt én nem tudom. Osama alszik. Nappal a képernyõ elõtt, éjjel a lábamon. A fiamhoz nem mehet be, mióta a gyereknek allergiája van.

Eleinte még játszott vele, markolászta. Õ a gazdája, ha bent van a szobában, a küszöbrõl lesi. Ilyenkor hozzá se nyúlhatok. Persze ritkán van itthon a gazdi. Ide még nem jutott el a nyolcórás munkaidõ, az iskolák reggeltõl estig dolgoztatják a pedagógusokat.

A szigeten bejárt hozzá egy apró, vörös állat. Néma volt – mesélte a fiam –, a kóbor macskák nem adnak ki hangokat. Kuporgott az ajtóban, nem hagyta megérinteni magát. Sebek borították, nem is lett volna hozzá kedve senkinek. De mégis, ott volt. Éjjel a Gátó tányérjából evett.

Ennek a szegénynek nem volt még csak neve sem. A fiam úgy hívta: a másik. Ha szóltak hozzá, elrohant. A másik: ha még él, most is a lépcsõházban kuporog.

Osama itt fekszik elõttem az íróasztalon. Nagyokat pislog, nézi a ceruza mozgását a papíron. Néha utána nyúl, félre kell tolnom a mancsát. – Ne zavarj! – mondom neki. – A te életedet írom!

Vendégmunkás-életek! Az ember megérkezik. Dolgozik. Csillagot rúgatnak vele. Foroghat maga körül, mint a motolla: nagyon tudnak fájni az amputált végtagok.

A fiam tanít. Nem mondja, de látom: spekulál. Meg akarja szedni magát. Aztán, uccu, vissza! Nem tudja még, hogy ha nem vigyáz, belerokkan!

Hetedíziglen. A vendégtanár számolgatja a napokat.

Ölelés

A hatodik nap

Tutira le van zsírozva az üzlet, Fõnök! – újságolta örömmel a pufók és kissé kopaszodó, ám talán éppen ezért a haját hátul a kelleténél hosszabbra növesztõ üzletkötõ. Izgalmában pelyhes szárnyacskáit is kétszer összeverdeste. – Igazán jól jött, hogy benne voltunk a vízgyûjtõ projektben a harmadik napon, így kaptam egy-két bennfentes tippet. No persze, a százalékot azért le kellett adni.

A Paradicsomi Állatok Rt. annak rendje és módja szerint meg is nyerte a testre szabott közbeszerzési pályázatot, vezérigazgatója pedig azon nyomban mozgósította az ugrásra készen várakozó alvállalkozókat, köztük az Omnipotens Kft. ügyvezetõjét, Dr. Leviathánt, egy szúrós szemû, szakállas mérnököt.

– Rendkívül szoros a határidõ, kössétek fel a gatyátokat! Ha ezt elszúrjuk, mehetünk az Orion-ködbe munka után kajtatni.

– Bízhatsz bennünk, nem lesz semmi gond. Egy hete vettünk fel egy zsenit, direkt erre a projektre – mondta nyugtatásképp a szakállas, enyhe akcentussal, közben azért maga is gondterhelten dörzsölgette a homlokán kidudorodó apró szarvacskáját. – Mikorra kell az elsõ prototípus?

– Legkésõbb tizenegyre, ha azt akarjuk, hogy az esetleges módosításokkal együtt éjfélre legyárthassuk a végleges változatot.

– Akkor tényleg nincs vesztegetni való idõnk! Amint átjön a specifikáció, a matematikusok neki is állnak a modellezésnek.

– A Megrendelõ csak annyit kötött ki, hogy a saját képmására akarja õket formálni.

– Nagyon nem szeretem az ilyesmit, túlságosan szubjektív, szükségtelenül sok teret hagy a fantáziának. Átadás-átvételkor meg jön a reklamáció, hogy nem errõl volt szó. Adott magáról legalább néhány képet?

– De hiszen õt senki sem láthatja szemtõl szembe!

– Mégis, akkor hogyan gondolja, hogy állítsuk elõ a képmását?

– Mi van, berezeltél? Nem kell az üzlet? Szóltam elõre, hogy nem lesz könnyû! Készítsetek több variánst, majd õ eldönti, hogy melyik a megfelelõ. Ja, még valami! A végleges változatot porból gyúrjátok össze!

– Micsoda? Az efféle terméket sokkal jobb masszív, sötét anyagból elõállítani.

– Csak ne izgulj! Nem kell mindjárt valamiféle különleges csillagközi csillámporra gondolni. Jó lesz a közönséges földi is. Ettõl még nem fog bekövetkezni egy újabb Õsrobbanás, mi több, foghatunk rajta jó néhány millát!

Alig egy óra múlva már a laborvezetõnél voltak az egyenletek. Az angyalarcú biofizikus a projekt egyik kulcsfigurájával, egy sokat látott szobrásszal beszélgetett elmélyülten. Egész csillagképek viselték az álmodozó mester keze nyomát. A szobrász az elõtte álló táblára több tucat elõtanulmányt feszített ki.

Pontban 11-kor hívták a Paradicsomi Állatok Kft. vezérigazgatóját.

– Elkészültek a prototípusok. Meg akarod nézni õket?

– Még szép! Szerintem elmennek, de hát nem én döntök. Be tudjátok vetíteni õket negyedóra múlva a Virgo galaxishalmazba? A Megrendelõnknek ugyanis épp ott akadt dolga. A csillagközi térben marketing szempontból is remekül fog mutatni egy kis fényjáték. Ha véleményezte õket, ismét jelentkezem.

Dr. Leviathán tûkön ülve várta az eredményt. Baljós megérzései voltak a projekt kapcsán, szerette volna mihamarabb letudni az egészet. A Vezérigazgató hangjára rugóként pattant fel a helyérõl.

– Sajnos, ezen még dolgozni kell! A Megrendelõ szerint, habár a prototípusok közül egyesek – amelyeket csimpánznak, gorillának és orángutánnak nevezett el – tagadhatatlanul mutatnak némi hasonlatosságot, azonban mindez meglehetõsen felszínes. Azt mondta, hogy neki ember kell.

– Ember, ember! Csak tudnánk, mi az! – sóhajtott csalódottan az Omnipotens Kft. ügyvezetõje. Mégis csupán másfél óra kellett hozzá, hogy némiképp módosítsanak az egyenleteken. Felegyenesedett tartásával, csupasz testével és értelmes, fürkészõ tekintetével az újabb mintapéldány rögtön kitûnt a korábbi prototípusok közül.

– Próba, szerencse – nézegette dr. Leviathán kissé kétkedve. – Mindegy, mutassuk meg! Különb úgy sem lesz ennél.

Ám örülni csak akkor mert igazán, amikor fél óra múlva megtudta, hogy az új változat átment a rostán.

– Szólhattok a gyártástechnológusoknak, gyúrják össze az igazit. Megérkezett hozzá az anyag? – kérdezte a Vezérigazgató.

– Ennyi idõ alatt sajnos csak sívóhomokot tudtunk beszerezni , meg amit innen-onnan összekapartunk.

– Mindegy, csináljátok meg! Este kilencre látni akarom!

Az Ember csupaszon, riadtan és vaksin pillogott a ráverõdõ csillagfényben, hiszen életében elõször használta a szemét. Kezét ösztönösen és védekezõn maga elé tartotta.

– Fordulj csak ide, mutasd magad! – vetette oda Dr. Leviathán, parancsoló arckifejezéssel.

Az Ember azonban dacosan a földre szegezte tekintetét. Miután a második felszólításra sem volt hajlandó megmozdulni, Dr. Leviathán arca elkomorult.

– Itt valami baj van. Nem engedelmeskedik a parancsnak. Azonnal hívják ide azt az ifjú titánt, aki az elméleti modellért felel!

A következõ negyedórában különbözõ teszteknek vetették alá a még mindig kábán toporgó Embert. Amikor kiderült, hogy önálló akarattal rendelkezik, kitört a botrány.

– Tudtam, hogy valaki megint elszúr valamit! – dühöngött Dr. Leviathán. – Ez itt teljesen irányíthatatlan, ha elszabadul, elképzelhetetlenül veszélyes lehet. Ha a Megrendelõ észreveszi a hibát, nekünk annyi. Jobb, ha menten kiselejtezzük, és lefújjuk az egész projektet.

– Hagyják békén! – zendült fel ekkor egy érces hang. Hallatára szinte kõvé vált mindenki, az Embert fenyegetõen körbefogó technikusokkal együtt. – Igen, az ifjú matematikust túlságosan elragadta a lelkesedése, nem vett figyelembe egy szingularitást, minek következtében a megalkotott Ember szabad akarattal bír – zengett tovább a Megrendelõ hangja. – Veszélyes, ám annál érdekesebb kísérlet lesz meghagyni az életét. Ha a számításaim nem csalnak, 99%-os eséllyel úgyis elpusztítja magát. Adjuk meg neki azt a maradék egyet, hátha mégis jut valamire!

A kertitörpe

A jósvádájú kertitörpe mozdulatlanul strázsált a szemerkélõ esõben. Barázdált arcán végiggurultak a vízcseppek, hogy lassan összegyûljenek a szakállán, majd onnan csöpögjenek tovább ormótlan, piros cipõjére. A kertitörpe rezzenéstelen arccal bámult maga elé, de hát nem azért állították a mogyoróbokor alá, hogy bármivel is törõdjön.

Azelõtt, egy belvárosi gimnázium történelemtanáraként jóval finnyásabb volt, ám amióta kiderült, hogy nem képes lépést tartani még a jelennel sem, az életszemlélete is alaposan megváltozott. Miután ráébredt, hogy tudása nem piacképes, végül szendvicsembernek állt, és egy sztriptízbár szórólapjait osztogatta.

Igazán szerencsésnek érezte magát, amikor egy kora õszi este, valószínûleg alacsony termetének köszönhetõen, egy kisportolt külsejû, aranykarkötõs vendég, aki szintén a szexiparban tett szert a vagyonára, a bár elõtt odaintette magához.

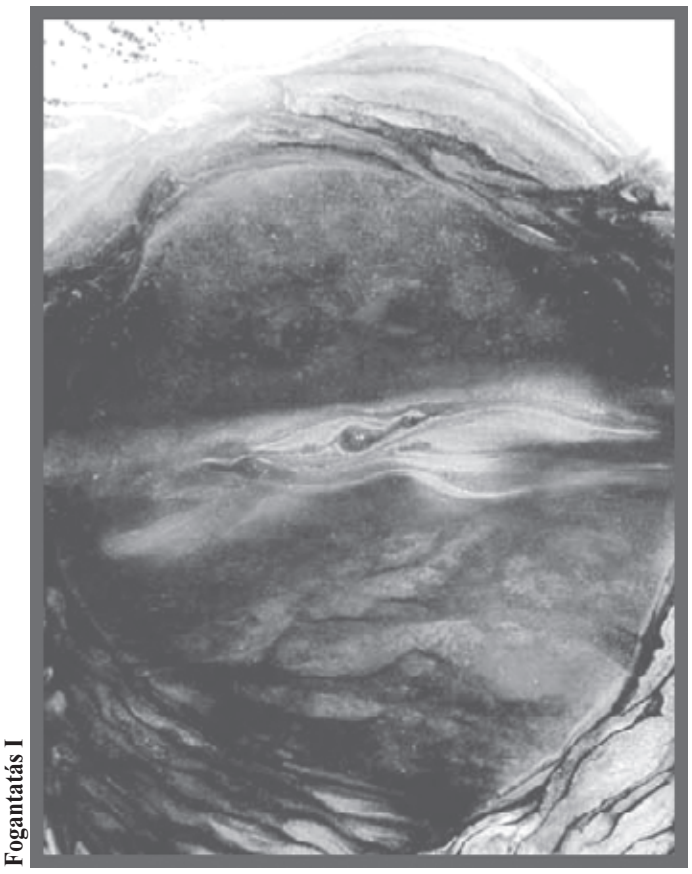
Fogantatás I

– Öreg, akarsz öt rongyot keresni egy este alatt? Könnyû meló, élõ kertitörpéket keresek a jövõ heti bulimba. Ha hozol valakit magaddal, kapsz még egy rugót.

A volt történelemtanár nem sokáig töprengett, a munka kissé furcsának, ám elég egyszerûnek tûnt. Ennyi pénzért pár órát minden bizonnyal el tud tölteni mozdulatlanul. Másik jelöltnek pedig ott van a kamaszfia, neki is jól jön egy kis zsebpénz.

A következõ szombaton, a megadott hegyoldali villa felé buszozva, kissé aggodalmasan lesték a gyülekezõ felhõket.

– Azt írják, hogy legfeljebb egy-két futó záporra lehet számítani – nyugtatgatták magukat. Két órával a buli kezdete elõtt csengettek be a kõoroszlánok vigyázta kiskastélyba.

Tagbaszakadt portás nyitott kaput, õk pedig picit megszeppenve követték a fekete pólós, kigyúrt férfit. Ámulva léptek a denevérforma vízköpõkkel díszített tornyos mellékszárnyba. Meglepetésükre legalább tíz másik, az eseményre felfogadott kertitörpe várakozott odabent. Néhányukat már fel is öltöztették, egyikükön pedig épp a sminkes, civilben szabadúszó szobrászmûvész dolgozott. Egy Disney-kiadvány alapján próbálta Szundi-szerûvé varázsolni a jelölt rendszeres borfogyasztástól kissé püffedt fizimiskáját.

– Ha lehet választani, én legszívesebben Kuka lennék – jelentette ki a fiú, amikor megkapták az öltözetüket.

– Akkor ne dumálj annyit! – hangzott a válasz.

A történelemtanár utolsóként került sorra, kicsit lötyögött rajta a nadrág, és a cipõje is legalább egy számmal nagyobb volt a kelleténél, de hát kertitörpeként így is kiválóan mutatott. A szobrász a kellékes-ládikójából elõhúzott egy fehér parókát, a hozzáillõ álszakállal és vörös krumpliorral egyetemben gondosan eligazgatta munkaalanya fején. Miután a tükörben megtekintette magát, a történelemtanár is elcsodálkozott a tökéletes sminken. Egészen törpeszerûvé változott, akárha így született volna.

Munkaadója ekkor lépett be a szobába. Tiszteletet parancsolt minden mozdulata, láttára mindenki elhallgatott odabent. Ahogy mutatóujját elõreszegezve megszólalt, sötét zakója alól kivillant vastag aranykarkötõje.

– Na, egész frankón néznek ki! – veregette meg elismerõleg a sminkes vállát. – Ti, gyertek utánam, megmutatom, hogy kinek hol lesz a helye! Nincsen más dolgotok, minthogy egy helyben álljatok, ha fúj, ha esik. Aki megmoccan, húzhat haza lóvé nélkül, sõt a beléfektetett munkát is megtéríti. Az egyik emberem figyelni fog benneteket. Aki viszont profin dolgozik, máskor is jöhet. Értsem?

A törpék bólogatva követték a felnyírt tarkójú üzletembert, aki sorban kijelölte a posztjukat. A történelemtanár úgy érezte, hogy menni fog a dolog, másként sokkal nehezebb volna egyszerre ennyi pénzhez jutni. Annak pedig külön örült, hogy fiával együtt a bejárattal szemben kapott helyet, a domboldalon, így legalább az érkezõket mustrálgatva kevésbé fognak unatkozni.

Már alkonyodott, amikor fekete és ezüst autóikkal befutottak az elsõ vendégek. A kerti lámpák fényében a házigazda röhögve mutogatott a törpék irányába. Voltak, akik közelebb is jöttek, megszemlélni a látványosságot.

– Ezek tényleg meg sem mozdulnak. Nagyon király! – sikongatott az egyik szõke oldalborda.

A történelemtanár több mint három órája állt a helyén, a hatalmas házban már javában dübörgött a buli, amikor bevizelt. Még szerencse, hogy az esõ is rákezdett. Aztán csak áztak a fiával a mogyoróbokor alatt, és nem mertek egymásra nézni.

Az emberiség legfontosabb gondolata

Tegnapelõtt megszületett az emberiség legfontosabb gondolata! A zseniális ötlet egy rácegresi köszörûsmester, Balog Aladár fejébõl pattant ki, aki azonban másnap délelõtt kameráktól és újságíróktól körülvéve, csak egyes részleteket volt képes abból felidézni. Balog Aladárt a Tudományos Akadémia egyik különleges intézetébe szállították, ahol filozófusok, pszichológusok és katonai szakértõk próbálják meg ismét összeállítani az emberiség jövõje szempontjából döntõ jelentõségû elképzelést.

A lángeszû köszörûs fejébe több ezer mélyelektródát ültettek, melyek jeleit egy szuperszámítógép rögzíti és elemzi a nap 24 órájában, nehogy egyetlen emlékfoszlányt is elszalasszanak. Balog Aladár elmondta, hogy az emberiség legfontosabb gondolata minden elõzmény nélkül, hirtelen tudatosult benne, a hármas csatornán leadott kutyatáp és az azt követõ arcápoló reklám vetítése között.

A köszörûsmester azonnal felismerte, hogy valami rendkívüli történik vele, hiszen normálisan csak a legritkább esetben szokott töprengeni, ráadásul a gondolatában felbukkanó fogalmak és szavak többségét nem is ismerte. Balog Úr mintegy rátalált erre a páratlan jelentõségû ideára, anélkül, hogy értelmezni tudta volna azt. Ezért nyomban elhatározta, hogy mielõtt elfelejtené, papírra veti az egészet. Azonban az arcápolót ajánló vonzó hölgy, majd pedig a következõ, szakmába vágó, önélezõ késeket hirdetõ rövid reklámfilm sajnos elterelte a figyelmét, így utólag csak a sötét anyag, a halhatatlanság, a svédacél és az idõutazás szavakat vetette papírra.

Elmondása szerint egész éjjel virrasztott, hátha ismét összeáll a korszakalkotó gondolat. Még egy éjfél utáni beszélgetõs mûsorba is betelefonált tanácsért, de a mûsort vezetõ csillagjós csupán a születési adataira volt kíváncsi. Annyit azért közölt Balog Aladárral, hogy az Uránusz, a Neptunusz és a Plutó a köszörûsmester születési idejére tehetõ együttállása érzékennyé tették õt a tapasztalás transzcendens dimenzióira, éppen ezért feltehetõ, hogy Balog Úr valamiféle ösztönös, egyszeri rádöbbenés eredményeként szerzett rejtett tudást hordoz magában.

Habár ezt sem értette, a köszörûs a hírtõl még nyugtalanabb lett, ám hiába erõlködött, nem jutott eszébe semmi. Már virradt odakint, mire a kimerültségtõl álomba szenderült. Másnap délután az intézetben a specialisták sem produkáltak semmi eredményt, az ominózus reklámfilmek ismételt levetítése után mindössze annyit állapítottak meg, hogy az arcápolót hirdetõ hölgy láttán a köszörûs örömközpontja fokozott aktivitást mutat, azonban a kártyákra írt kulcsszavak felmutatása a svédacél kivételével nem váltott ki semmiféle érzékelhetõ hatást a köszörûsbõl. A szakértõi konzílium végül úgy döntött, hogy Balog Aladárt határozatlan ideig folyamatos megfigyelés alatt tartják.

Bármilyen hihetetlen, még az is lehet, hogy az emberiség legfontosabb gondolata mindörökre elveszett.

LANCZKOR GÁBOR

Leonardo da Vinci: Szent Anna harmadmagával

Át három termen.
A lift elõtt az összekötõ folyosón.
Ütemesen lépkedtem.
A velenceiek nagy vásznai közt hunyt szemmel oson-

va jobbra, keresztül festékszagú nagy termükön.
És az aranykor, csak beesni
sorra a templomi öröm
kiállítóteremnyi

termeibe.
A semmi kontúrjának két állkapcsa közt
aranykori ige,
melyen így átütött.

És nem is csak ilyenkor élek.
Amióta anya
megszült. Lesem a képet.
És vissza. Át a termeken. És Mantegna.

STILLER KRISZTA

Agonia Christina

Talpig bõrkötésben.
Jégszegekbe verten.
Nem segít a zuhany.
Minden bûnt lenyeltem.

Váltanálak. Meg. Fel.
Az kell, aki nincsen.
Elaprózott élet.
Kezed a kilincsen.

Van harminc ezüstöd?
Ennyit tán megérek.
Fények fonnak körbe.
Disznózsírfehérek.

Megfeszültem. Vége.
Megnyertem. De vesztek.
Csak állok, mint akit
egy fához szegeztek.

Rózsaszirom-tépegetõ

Egyik szirom elszáll.
Feléd hull a másik.
Csókolva is szórom:
Belédfulladásig.

Ilyen a zuhanás?
Holt vihar a kútban.
Nincsen fény a végén:
ott is alagút van.

Hervadt levél maradt.
Száradt, ócska száron.
Néhány szúrós tüskéd
fáradt szókba zárom.

Gyászba burkolt álmok.
Éjszín lelked: lepel.
Így óvlak régóta.
És így engedlek el.

PAYER IMRE

Odüsszeusz Kalüpszóra gondol a 7-es buszon

Nem, ne a jármûzúgásban
Ne a debil fényszóró zónában,
Erisz szétjátszott vigyorában,
Kataton szirénzajban
Ne itt keress.
A merev szemû istenek
Itt énekelnek meg.
De te ne,
Ne itt keress,
Ha itt találsz is.

*

Hallod a forgalom zaját.
A hasonlatok elsorvadnak
Egyetlen, áttetszõ síkba rendezõdik,
Ami van. Egyetlen síkba.
Felületre.

A bábu belépõje

Ez a világ tákolmány.
Hiába is tárolnám.

Csak iromba kóceráj.
Szívemben kóc és halál.

Világmaszkom átverés.
Mint a levés, nem-levés.

„Örök visszatérés” – beleírás

Indulás: Ravdualypáti telek.
Érkezés: Keleti pályaudvar.
Egyhelyben topogok

BOGDÁN LÁSZLÓ

Valóban, mi lesz velünk?

(Ricardo Reis Tahiti fekete füzetébõl)
Lídiának, hát mégis kinek?

14. Segítség

Catullus, Vergilius, Horatius, Tibullus,
Sextus Propertius, Ovidius, Titus Livius, Cicero,
Tacitus, Flavius, Seneca, s ti többi római nagyság.
S ti is az örök város névtelen polgárai,
szenátorok, hetérák, gladiátorok, veteránok,
tudjátok, mennyire nagyra tartottam mindig is Rómát,
segítsetek, egyedül vagyok nagy bajomban.
Egy pirogában hányódom az óceánon,
a korallszirteken is túl,
és vágyódom Lídia után,
elképzelni sem tudja, hol lehetek.
Elaludtam a piroga fenekén, és kisodortak a hullámok.
Csak távoli zöld folt már Tahiti szigete.
És evezõm sincs, hogy irányíthassam lélekvesztõmet.
Ingatag vízi jármû egyébként, nehezen kormányozható.
Megkockáztathatnám persze, hogy sorsára hagyom,
és alámerülve az opálos habokba,
a tenger fenekén gyalogolok vissza,
de nincs nálam cápaméreggel töltött pisztolyom,
polipok támadhatnak meg, cápák, más ragadozóhalak.
Víz sincs nálam, szomjazok, éget nap.
Kaphat napszúrást egyáltalán egy heteronima?
És mi lesz velem, ha senkinek nem tûnik fel hiányom,
ha nem indulnak el keresésemre?
Meddig bírhatom éjjel-nappal,
étlen-szomjan a háborgó tengeren,
negyven fokos melegben, hiszen máris delirálok.
Különös képek villognak elõttem,
megannyi bizarr délibáb, õrjítõ rémálom.
Látom, amint elnyel az örvény,
elrabolnak a köd gonosz istenei,
nem érjük el Danzigot az alkimistával, széttépnek a farkasok,
magával hív a londoni ködben kóválygó kísértõ,
aki amúgy is árnyék képében követ állandóan,
vagy kikerülök a varázstükör védõ gyûrûjébõl,
és *a mérhetetlen vének* ragadnak el,
sötét birodalmukba, a föld mélyébe.
És mi lesz éjszaka, amikor menthetetlenül lehûl az idõ?
És mi lesz, ha felfedeznek a falánk, õrjöngõ cápák?
Meddig nyújthat menedéket ez a kis piroga?
Hanyatt fekszem az alján, igyekszem nem mozogni,
és hunyt pilláim mögött vitustáncot jár
a vérveres napkorong.
Római költõk, veteránok, hetérák segítsetek!
Hozzátok fohászkodok tehetetlenül,
miközben egyre távolabb sodornak a hullámok
Vénusz fénylõ szigetétõl,
már az erdõk zöld foltjai is káprázatok közé vesznek.
Valóban, mi lesz velem?

15. Kérdõjelek

De kimentettek végül, sorsom könyvében mégse
az volt megírva, hogy tengerben pusztuljak el.
Motorcsónakkal jöttek utánam Álvaróék;
Pomare hamar rájött, hogy eltûnt pirogája.
Amikor megtaláltak, már eszméletlen voltam.
Hazavittek. Kihívták Mauriac doktort is.
„Napszúrás – hümmögött. – És teljesen kiszáradt,
az a csoda, hogy még él, meg is hallhatott volna,
tíz órát hányódott nyílt tengeren, víz nélkül,
rátalálhattak volna vérre szomjazó cápák.”
„Hogyan találtatok meg? – tértem másnap magamhoz. –
Mégiscsak Propertius vezetett, Ovidius,
Cicero, Vergilius, talán az a gyönyörû
római fuvoláslány, ki álmomban is kísért.”
„Álmodban én kísértlek – Lídia rám borult, sírt. –
Miféle fuvoláslány?! Többé ne légy könnyelmû –
kérlelt. – Beláthatnád már, te sem vagy halhatatlan.
Ha elmész, mihez kezdek majd, Tahitin egyedül?”

Szerelem

16. Lázálom

Rómában állok a fórumon, ferdék a fények,
és lassan halkulnak el a régi nevetések.
Ovidius szavalja az Ars amatoria
részleteit, nem számûzték, még szabad szólnia.
Látom a szökõkutak kerengõzõ vizét,
gyönyörû lányok nyakában az álom fétisét.
Mosolyognak a fényben szobrok, félistenek.
Már kígyófürtû fúriák üldöznek, lámiák.
Horizontját vesztve süllyed a római világ.
Tisziphone üldöz, rám talál kín és fájdalom.
Helyet cserél a bûntudat, vád és aggodalom.
Meneküljek? Honnan hova? Nem tudom, hol vagyok?
De észreveszem végre a fuvoláslányokat.
A fekete lány is itt van, eddig is kísértett,
átsütnek tunikáján fórumról szökõ fények.
Átdereng mellbimbója, az ágyéka sötétlik,
lehull az öve, megigéz, fuvolája fénylik.
A tunikája is lehull, már csak ketten vagyunk.
Mosolyogva indul felém. Tudjuk, mit akarunk.
Õ engem, én nyilván õt. Ajka közt fuvola.
Kereveten pereg már az ars amatoria.
Combjai közé veszek, hová mindig is vágytam,
mindig is ezt kerestem más nõkben, Lídiában,
de hát a lány is Lídia! Kacéran rám nevet.
Magába zár, körös-körül lobognak a tüzek.
Köröttünk tombol már a vad szaturnália.
És ágyam mellett ott ül a megriadt Lídia.
„Hánykolódtál és nyögtél. Mit álmodtál, szívem?
A túlsó világban jártál? Ahová elviszen
elõbb-utóbb kísértõd, bõsz, fojtogató ködök
zárnak magukba ismét. Én is veled tûnök.
Soha nem tudhatjuk, hogy mi történik velünk.
Nekünk, Ricardo, ködgomoly lesz majd a végzetünk.”
„Maga a költõ, doktor úr. Nem az a Pessoa!”
Hullámsírból emelkedik már Alexandria.
Szájperemig önt el a düh, megvetés és szégyen.
Találkozásom Kavafisszal újra végigélem.
Spártában vad erinnüszök, denevérszárnyakon
üldöznek. Nincs menekvés és nincsen oltalom.
Szaggat a fejem. Rohanok, de leteper a láz.
Lídia mögöttem rohan, elszántan fuvoláz.
A fuvola erõsebb vagy az ártás szelleme?
A bosszú istennõire hathat-e a zene?
Hullámra hullám, hallom az óceán szavát.
Orfeusz lantja zengi át a tahiti éjszakát.

17. A második találkozás

És másodszor is találkozom
az alkimistával. Menekülünk.
Mögöttünk ködbe vész a Tátra.
„Isten farkast is rendelt nekünk –
káromkodik –, ne fordulj hátra!”

Vállam fölül lövök, vaktában.
Vérben fetreng egy ordas.
A többiek rögtön széttépik.
„Ne szólj közbe, kérlek, hallgass,
egyszer már hallgass végig.

A falka ösztöne, íme,
kitart az elsõ vérig.
Rekedt üvöltés harsog,
felhallszik a nagy égig,
de ha elhull a zsarnok,

vége van hatalmának is.
Õ volt a falkafõnök.
Legelöl mindig õ rohant.
Elõször õt kellett kilõnöd,
mintha repült volna, suhant.”

Az alkimista hátrafordul.
Marakodnak a farkasok.
Rettentõ sok van reggelig,
amíg a nap majd felragyog.
Mikor érünk már Danzigig?

Az álom egén reszketeg,
lilán villódzó fények.
És zúdulnak az ordasok,
elõbb-utóbb beérnek,
szerencsére felriadok.

Az ágyam mellett Lídia.
Ablakon túl a tenger.
Az alkimista vidáman
habokba vész még egyszer,
már várják Vinetában!

TOBIAS WOLFF

Tűzvilág

Tobias Wolff amerikai prózaíró, regényeket és novellákat ír. Jelenleg a Stanford egyetemen tanít angol irodalmat, illetve szépírói kurzust vezet. Raymond Carver és Andre Dubus mellett õt is az észak-amerikai realizmushoz sorolják, amely „piszkos realizmus” (Dirty realism) néven is ismert.

1985-ben a *The Barracks Thief* címû novellája PEN/Faulkner-díjat nyert, 1989-ben a *Rea* novelladíjat, valamint három novellája O. Henry-díjat nyert. Életrajzi regénye, a *This Boy's Life* elnyerte a Los Angeles Times életrajzi díját és az English-speaking Union Ambassador díját.

A *The Night in Question* címû novellagyûjteményében megjelent *Firelight* címû novellája is önéletrajzi elemeket hordoz. A nõi szereplõben édesanyjára ismerünk, akit Ellen Barkin zseniálisan alakított a *This Boy's Life* címû filmben. A novellát fordította:

VANTULEK GYÖRGY.

Anyám megesküdött, többet nem lakunk panzióban, de nem tudta betartani ígéretét. Más városba költöztünk; valahol kellett aludnunk. Panziónk még az elõzõnél is vacakabb volt, barátságtalan, temetõi hangulat és reményvesztett emberek szaga lengte körül. Az alattunk lévõ lakásban egy nyugdíjas tengerész a tüdejét köhögte ki. A kedves öregembernek mindig akadt egy bókja anyámhoz, amikor elmentünk a sötét szoba elõtt, ahol az ágy szélén ülve cigarettázott. Nappal szánakoztunk rajta, de mikor éjjel az ágyban fekve vártuk, mikor szakad darabokra a csend az újabb gyötrõ köhögésrohamtól, gyûlöltük. Én biztos.

Anyám közölte, ez ideiglenes. Feltétlenül elköltözünk. Eltökéltségét azzal bizonyította, még talán magának is, hogy szombat reggelenként átnézte az újságot és bekarikázta a bútorozott lakások hirdetéseit, amik az õ szavaival „megfeleltek az igényeinknek”. Tetszett a kifejezés. Mintha az igényeink jelentenének valamit a világban, súlyuk lenne. Csalafinta arccal átnézte az árakat és kigyomlálta a legdrágább és a nagyon olcsó lakásokat. Az utóbbiakról mindent tudtunk: miniatûr hûtõszekrény, gyöngyözõ falak, szivárgó kád, ordibáló szomszédok. Laktunk már ott. Kiválasztott öt-hat lehetõséget, telefonon megkérdezte, hogy kiadók-e még, aztán egész nap egyiktõl a másikig rohangáltunk.

Bérelni azonban nem tudtunk. Le kellett volna tenni kéthavi foglalót és a takarítási letétet, azt anyámnak még össze kellett spórolnia. Tisztában voltam vele, anyám mégis mindig elismételte, nehogy beleéljem magam. Csak nézelõdünk. Felmérjük a piacot.

Jó dolog vásárolni. Most már én is élvezem, eljátszom a férfit, aki tudja, mit akar, és azt haza is viheti. Akkoriban a puszta nézelõdés is boldoggá tett. Kész szerencse, mert vásárolni nem tudtunk.

Anyám nem tartozott az árcédulákat böngészõ vásárlók közé, akik fejüket csóválva az áremelésrõl siránkoznak mindenkinek. Nem nagyon érdekelték az árak. Igaz, pénze se volt, de ez nem errõl szólt. Azért szeretett vásárolni, mert az üzletekben jól érezte magát és érdekelte a kínálat. Az eladók türelmesen kiszolgálták, nem találták unalmasnak, hétköznapinak kíváncsiságát, a kíváncsiságot, ami fiatalon tartotta és hajtotta tovább. Látnia kellett, hogy mi van a világban.

Folyton a boltokat jártuk, de akkor õsszel Seattle-ben igazán belelendültünk, pedig soha nem álltunk ilyen rosszul anyagilag. Bõröndöket néztünk. Tévéket klasszikus állványokon. Régiségeket és perzsaszõnyegeket. A szõnyegnézegetés nem játék, az eladó a belét is kidolgozza, ahogy lecibálja õket az ingatag tornyokról, és a súlyuk alatt rogyadozik, izzad, és levegõ után kapkod, arcán gyapjúfoszlányok. Általában apró emberek. Az ember nem lehet finnyáskodó. Nem lehet szégyenérzete, tudnia kell, hogy joga van megnézni mindent, ha nem is tudja megvenni. Mi tudtuk.

Amikor bejöttek az új kollekciók, anyám végigpróbálta a ruhákat, miközben én néztem. Régen modell volt, tudott a tükör elõtt pózolni, könnyedén elsétált, megállt, csípõjét megdöntötte, és hátranézett a válla felett, mintha utána szóltak volna. Felém fordult véleményemre kíváncsian, én mosolyogtam, vállat vontam vagy fanyar arccal megráztam a fejem. Bármit vett fel, gyönyörûnek láttam, de kritizálnom is kellett. Nem bírta a túl sok elismerést. Megfulladt tõle.

Néztünk rézedényeket. Kerti bútorokat és diófa garnitúrát. Egy egész napot töltöttünk a kikötõben egy csõdbement jachtkereskedés hajóit nézegetve. „Nagy kiárusításnak” nevezték. Az egyetlen alkalom, amikor leértékelt holmikat néztünk meg.

Elegáns szürke kosztümöt vett fel háznézéshez. Rajtam elõkelõ szerelés, V-nyakú szvetter csokornyakkendõvel. A szvetter elejére ráhímezve a márkanév: Fraternity Row. Tiszteletreméltó embereknek látszottunk, alapjában azok is voltunk. Fizetõképesnek tûntünk.

Aznap az egyetemi városban jártuk a kiadó lakásokat. Három tûrhetõ volt, a negyedik viszont kész katasztrófa – a nõ, aki bérelte, úgy élt, mint egy állat a barlangban. Megpróbálták kitakarítani, de reménytelen feladat volt. Rohadt hús szagától bûzlött a hely, pedig a nyitott ablakokon átfújt a hideg szél. Minden ragadt. A tulaj szerint a nõ depressziós lett a válása miatt. Festésrõl, új szõnyegekrõl beszélt nem nagy meggyõzõdéssel, aztán elhallgatott. Végigmentünk a szobákon mindhárman, aztán kiléptünk a lakásból. Látta, hogy nem harapunk rá. Még névjegyet sem adott.

Még egy lakást meg akartunk nézni, de anyám azt mondta, eleget látott. Megkérdezte, hogy a rakpartra menjünk, vagy haza, vagy mihez lenne kedvem. Ajka egyenes vonal, arca nyúzott. Próbált kedveskedni, gyászos hangulata ellenére. Nem akartam hazamenni, vissza a szobánkba, inkább azt mondtam, nézzünk körül az egyetemen.

Az utca vége felé sandított. Azt hittem, nemet mond. – Oké – mondta anyám –, miért is ne? Ha már itt vagyunk.

Elindultunk. Juharfák szegélyezték a járdát. Lábunk körül sárga levelek forogtak zizegve a szellõben.

– Soha ne hagyd el így magad – mondta anyám, átkarolta magát és a földre nézett. – Erre nincs mentség.

Engesztelhetetlen volt a hangja. Tudtam, hogy nem tettem semmi rosszat, ezért csendben maradtam. – Nem számít, mi történik, nem lehet feladni mindent. Hallottad?

– Igen, anyám.

Egy csoport ért utol bennünket, tízegynéhány kínai fiatalember, izgatott hangon beszélgettek. Megkerültek, mint patak a követ, miközben folytatták a beszélgetést. Utánuk mentünk, végig az utcán, majd az út túloldalán az egyetemhez sétáltunk az épületek között, közben besötétedett és a szél is felerõsödött. Elõször fordult hidegre, mióta ideköltöztünk, és kezdtem fázni. Nem szóltam, mert nem akartam még hazamenni. Még nem jártam egyetemi városban, és sóvárogva hasonlítgattam ahhoz, amit elképzeltem róla. Nem hiányzott semmi. Ódonnak tetszõ kõépületek boltívekkel és magas ablakokkal. Zöld pázsit. Repkény. A levelek már vörösbe fordultak. A nyugatra nézõ falak tetején a lebukó nap fényében ragyogtak a szélborzolt vörös levelek. A Husky stadionból rendszeres idõközökben morajlás hallatszott, meccset játszottak. Cinkosságot éreztem a szurkolókkal. Ide tartoztam, a téglajárdán sétáló diákok közülük valónak tarthattak volna, ha nincs az anyám, kezével a vállamon. Súlyosnak éreztem azt a kezet.

Anyám nem vette észre. Megint jókedvû lett, kipirult a hidegtõl, tele a Yale-en és a Trinity-n töltött hasonló napok emlékével, ahol ingyenjegyeket kapott focimeccsekre egy barátnõjétõl, aki az egyik játékossal randizott. Anyám is járt a Yale egyik nemzeti ligás hátvédjével, Dutch Diefenbackerrel. Feleségül akarta venni, tette hozzá gondtalanul.

– Megkérte a kezed?

– Egy gyûrût vett nekem. Apám adta el neki. Belehabarodott egy nõbe, annak vette, de az nem fogadta el. Azt mondta, szó szerint, „Nem megyek hozzá egy ilyen vénemberhez!” – nevetett fel anyám.

– Na ne. Hozzámehettél volna egy nemzeti ligás Yale focistához?

– Persze.

– És miért nem mentél?

Megálltunk egy levelekkel teli szökõkútnál. Anyám a vízbe bámult. – Fogalmam sincs. Fiatal voltam, Dutch nem volt valami szellemes. Kedves volt, de sótlan. Nagyon is – sóhajtott egyet, és azt mondta éles hangon: – Istenem, milyen unalmas fickó volt!

– Én hozzámentem volna – mondtam. Most hallottam elõször ezt a sztorit. Hogy anyám úrilányos snobizmusból megfosztott egy nemzeti ligás apától, felháborító. Most gazdag lennék, lenne egy skótjuhász kutyám. Minden más lenne.

Körüljártuk a szökõkutat és visszaindultunk. Az úthoz érve anyám megkérdezte, hogy szeretném-e megnézni az utolsó lakást. – A francba – mondta, látva hezitálásomat –, nincs messze. Tudjuk le ezt is.

Fáztam, de eddig nem szóltam, most úgy hangzana, mintha kibúvót keresnék. Megállított két lányt feliratos pulóverben – koedukáltak, gondoltam izgatottan –, és amíg útbaigazították, a könyvesbolt kirakatát bámultam, mintha csak véletlenül valaki mellett, aki nem ismeri ki magát a környéken.

Az ég tiszta volt, hamar besötétedett. Egyik pillanatban még volt valamennyi fény, aztán semmi. Több háztömböt sétáltunk, majd Viktória korabeli házak közé értünk, ablakukból meleg fény áradt. A szél a hátunkba kapott. Reszketni kezdtem. Még mindig nem szóltam anyámnak. Korábban kellett volna szólni, most a hülyeségemet csak úgy leplezhettem, ha kitartok mellette.

Egy tornyos ház elõtt álltunk meg. Az emelet sötét volt. – Elkéstünk – mondtam.

– Annyira nem – mondta anyám. – A lakás különben is a földszinten van.

Felment a verandára, én a járdán maradtam. Hallottam a csengõ tompa hangját, mozgást kerestem az ablakokban.

– A fenébe, telefonálnom kellett volna – mondta anyám. Már elfordult, amikor kivágódott az egyik ajtó, és egy nagydarab férfi nézett ki, a világos ajtónyílásban csak a körvonalai látszottak.

– Igen? – kérdezte. Türelmetlennek hangzott, de amikor anyám felé fordult, kedvesebben hozzátette: – Segíthetek? – Mély hangja volt, érezni lehetett, mint a csúszdán lezuhanó szenet.

Anyám elmondta neki, hogy a lakás miatt jöttünk. – Kicsit elkéstünk – mondta.

– Egy órát.

Anyám meglepetten felkiáltott, majd elmondta, hogy az egyetemet jártuk körbe és megfeledkeztünk az idõrõl. Bûnbánó volt, de nem mozdult, egyértelmû volt, hogy nem megy el, amíg nem látta a lakást. Nekem legalábbis egyértelmû volt. Végigmentem a gyalogjárón és felléptem a verandára.

Minden irányban nagy volt – magas, gömbölyded, nagy feje trófea. Olyan nagy volt, hogy biztos Picinek hívták, de csak a háta mögött. Túl komoly és magába mélyedõ arca széles volt és súlyos, mint a bölényeké. Fekete keretes szemüvegen át tekintett le ránk. – Ha már úgyis itt vannak – mondta kedvesen, és bevezetett a házba.

A tüzet láttam meg elõször. A többi dolgot is észleltem, a bútorokat, a szoba templomokra jellemzõ nagyságát, de rögtön a lángokon állapodott meg a tekintetem. Sziszegve lobogtak a kandallóban, amibe akár bele is sétálhattam volna, talán le se kellett volna hajolnom. A tûz elõtt egy lány hasalt, egyik lábát a levegõben csavargatta, állát kezébe támasztotta. Könyvet olvasott. Miután bejöttünk, még olvasott pár pillanatig, aztán felült és azt mondta: – Jó estét. – Melle átsejlett a blúzán. Nem volt csinos. Bagolyhoz hasonlított, nagydarab volt, és ugyanolyan szemüveget hordott, mint a férfi, aki szerencsétlenségére emlékeztette. Egyfolytában pislogott. Rögtön megkedveltem. Elmosolyodtam, és azt mondtam: – Szia. – A csinos lányokat általában közönnyel vagy ellenségesen kezeltem.

Valami sült a sütõben, csokoládés. Odaálltam háttal a tûzhöz, és kinyújtottam a kezem a hátam mögé.

– Igen, nagyon kényelmes – válaszolt a férfi anyám egyik megjegyzésére. Kíváncsian nézett körül, mintha furcsállná, hogy itt találta magát. Hatalmas szoba volt, a legnagyobb, amit egy lakásban láttam. Egy ilyen helyre soha nem lenne pénzünk, de errõl kezdtem megfeledkezni.

– Szólok a feleségemnek – mondta a férfi, de nem mozdult, anyámat figyelte.

Anyám lassan körbefordult, töprengve bólogatott. – Rengeteg hely – mondta –, szabadnak érzi magát az ember. Hogy képes lemondani róla?

A férfi nem válaszolt. A lány a szõnyeget piszkálta. Aztán a férfi azt mondta: – Változásra vágyunk, nem igaz, Hugi?

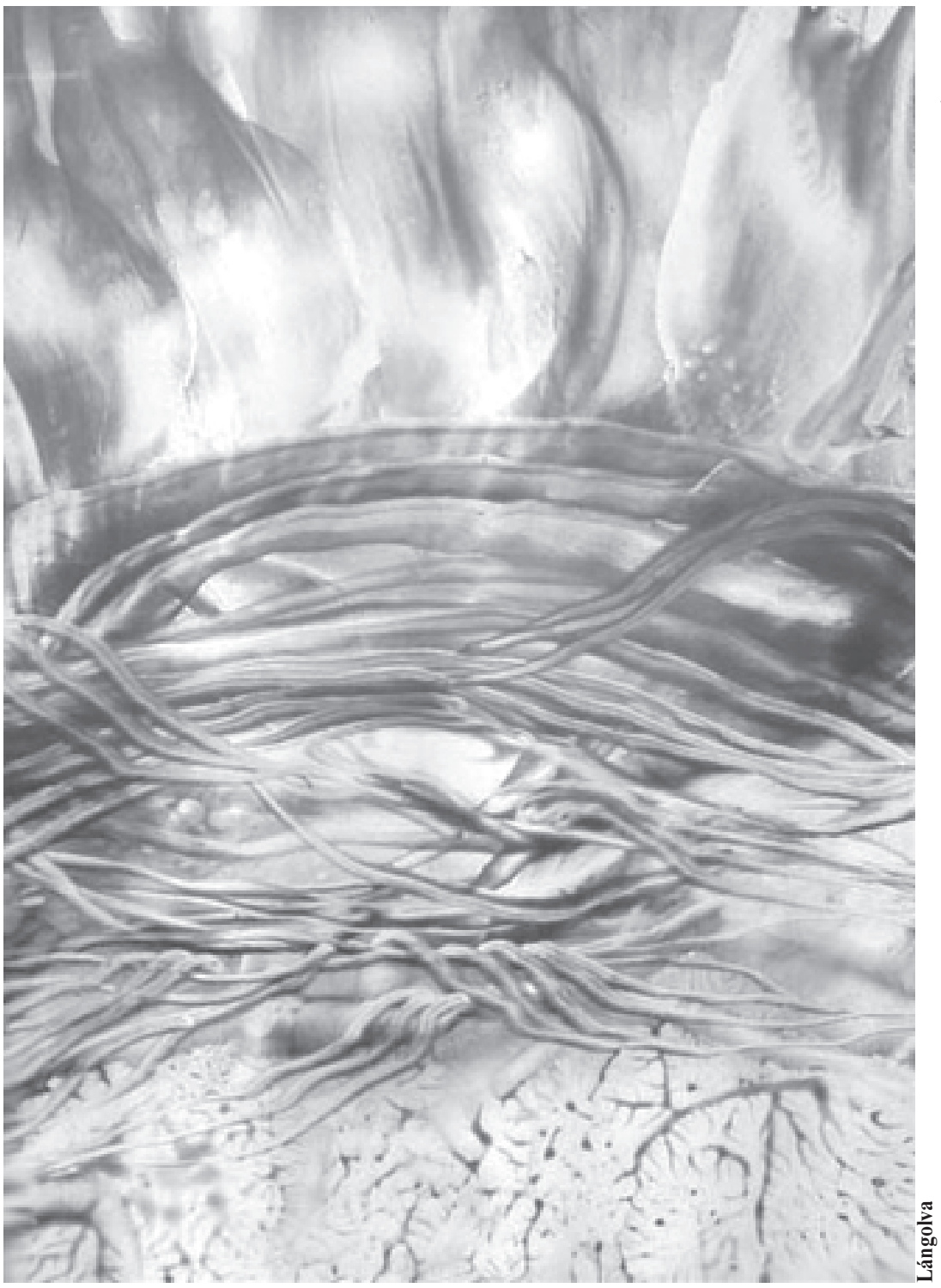

Lángolva

A lány bólintott, de nem nézett fel.

A szomszéd szobából egy nõ lépett be, kezében süteményes tálca. Magas volt, vékony. Arca ráncai zárójelbe foglalták ajkait. Szürke haja lófarokba fogva. Lassú, kimért lépésekkel közeledett, mintha az oltárra vinne áldozatot, majd a dohányzóasztalra helyezte a tálcát. – Jókor jöttek, kóstolják meg dr. Avery süteményét.

Azt hittem, ez a sütemény neve. Aztán a férfi a tálcához sietett, felkapott egy maréknyit, és én megértettem. Nemcsak azt értettem meg, hogy õ dr. Avery, de azt is, hogy a sütemény az övé; ahogy a tálcára vetette magát, az tele volt birtoklási vággyal. Nem is mertem venni, de Hugi elvett egyet, túlélte, sõt vett egy másikat is. Én is vettem párat. Miközben ettünk, a nõ átkarolta dr. Avery-t és hozzásimult. A házassággal kapcsolatos tapasztalataim azt súgták, hogy férj és feleség nyilvános érzelemnyilvánítása csak színjáték lehet: – *Nálunk a családtagok megölelik egymást* – de Avery feleségén annyira látszott a boldogság, hogy együtt örültem vele.

Anyám idegesen mászkált a szobában. – Nem baj, ha körülnézek egy kicsit? – kérdezte.

Mrs. Avery megkérte Hugit, hogy vezessen minket körbe a lakásban.

Még több hatalmas szoba. Kettõben kandalló. Az egyik hálószobában egy férfi fényképe lógott a kandallópárkány felett, szeme sötét, elmélkedõ. Megkérdeztem Hugit, ki ez az ember, mire kissé fontoskodva felelte: – Gurdjieff.

Nem törõdtem leereszkedõ stílusával. Idõsebb és nagyobb volt nálam, gyanítottam, hogy okosabb is. Teljesen helyénvalónak tûnt a stílusa.

– Gurdjieff – mondta anyám. – Már hallottam róla.

– *Gurdjieff* – ismételte meg Hugi, mintha anyám rosszul ejtette volna.

Visszamentünk a nappaliba és leültünk a tûz mellé. Dr. és Mrs. Avery a kanapéra, anyám egy hintaszékbe, velük szemben. Hugi és én a padlón nyúltunk el. Kinyitotta a könyvét, lábát megint a levegõben tekergette. Anyám és Mrs. Avery a lakásról beszélgettek. A lángokat bámultam, a beszélgetés kellemes duruzsolásával a fejem felett, mikor a nevemet hallottam. Anyám az egyetem körül tett sétánkról mesélt Mrs. Avery-nek. Elmondta, milyen szép az egyetemi város.

– Szép? – kérdezte dr. Avery. – Hogyhogy szép?

Anyám ránézett. Nem válaszolt.

– Biztos az épületekre gondol.

– Igen. Az épületek, a park. Az egész.

– Ál-gótikus zagyvalék – mondta dr. Avery. – Filmdíszlet.

– Dr. Avery szerint túl sokat törõdnek a látszattal – mondta Mrs. Avery.

– Mással nem is törõdnek – mondta dr. Avery.

– Nem is tudom – mondta anyám. – Nem értek az építészethez. Nekem tetszett.

– Naná, az a cél – mondta dr. Avery. – Úgy fest, mint egy egyetem. Mint az úgynevezett oktatás, amit el akarnak adni. Hamisítvány az egész. Teljesen felszínes. Minden *test*, semmi *lélek*.

Elvesztettem a fonalat, megint a lángokat kezdtem bámulni. Dr. Avery tovább zsörtölõdött. Eddig meg se szólalt, most meg nem lehetett megállítani, meg se próbáltam volna. Hangja álmosító biztonságot árasztott, mint amikor hosszú kirándulásról hazafelé a hátsó ülésen hallgatom a kocsi duruzsolását. Néha felcsendült Mrs. Avery hangja, támogatva férje mondandóját, tudatva teljes egyetértését; majd a doktor folytatta. Hugi mocorgott mellettem. Ásított, lapozott a könyvben. A kandallóban a fahasábok lágyan összeborultak, mint amikor egy öreg kutya alvás közben vackolódik.

Dr. Avery még sokáig beszélt. Aztán anyám a nevemet mondta. Semmi többet, csak a nevemet. Dr. Avery tovább beszélt, mintha nem hallotta volna. Elõrehajolt, egyik ujját szavai ritmusára lengette, szemüvege meg-megvillant, ahogy nagy feje mozgott. Anyámra néztem. Mereven ült a hintaszékben, keze ölében lévõ retiküljét markolászta. Arca merev, zord. Akkor volt ilyen, amikor lerázhatatlan házaló vagy mormon hittérítõk csapdájába került. El akart menni.

Én nem akartam. A tûz mellett méláztam tétlenül, elégedetten, már el is felejtettem, hogy ez nem az otthonom. A meleg és a tûzvilág dr. Avery hangjával családias meghittségbe ringatott. Még azt is sikerült elfelejtenem, hogy ez nem az én családom, ráadásul nemsokára elköltöznek. Az életem részévé tettem õket, megfeledkezve arról, hogy nekik is van saját életük.

Nem tudom, minek voltunk tanúi. Soha nem láttuk õket még egyszer. De most, ennyi év után sejtem, mirõl volt szó. Valószínûleg az egyetem megtagadta dr. Avery kinevezését, és nem ez volt az elsõ, nem is az utolsó intézmény, amely nem ért fel elvárásaihoz. Látom, ahogy egyik érdemtelen helyrõl a másikra hurcolja harcát a felszínesség ellen, és az egyetemek egyre nagyobb hévvel utasítják el küldetéstudatát a szellemi nagyság iránt. Korlátolt és szívtelen kollégái kigúnyolják, kellemetlenkedõ, unalmas fickónak tartják. Arról sugdolóznak, hogy szellemi nagyságával csak szakmai hírnevének hiányát próbálja leplezni, akármi is legyen az. Újra és újra kiadják az útját. Mrs. Avery kiapadhatatlan hûséggel ápolja sértett lelkét, és egyre nagyobb adag süteménnyel táplálja duzzadó testét. Hisz benne. Bizalma hõsies, bármi legyen is az alapja. Egyszer sem merül fel benne, ahogy az kisebb egyéniségben felmerülhetne, hogy boldog életét – barátokat, állandó otthont, gyökereket a közösségben – nem valami felsõbb igazságért áldozta fel, hanem hiúságért és önteltségért.

Ezt a szerepet Hugi fogja eljátszani. Õ lesz az eretnek. Nincs választása, mivel az õ gyerekük. Idõvel, évekkel ez után rájön, hogy élete a szülei hibájából futott mellékvágányra. Ki ismerné jobban ezeket a hibákat? Jelenetek lesznek. Hibájuk, hogy azok voltak, akik. Színházi elõadások lesznek hazalátogatásai a Barnardról vagy a Reedrõl, vagy akárhova vetik tanulmányai, majd később a távoli városból, ahol dolgozik. Mérges suttogás a konyhában, hangos veszekedés a vacsoraasztalnál, korai távozás. Évekig megy ez, de nem örökké. Hugi békét köt a szüleivel. Még becsülni is fogja õket, amiért nem voltak hajlandók úgy beszélni, úgy viselkedni, ahogy a többiek, hogy mindig költöztek, különcségük tiszta csobbanását a sáros folyamban. Rájön, hogy csak szeretni képes õket, és ki tehetné ezt jobban?

Rizspapír fa

Történhetett így, vagy másképp. A sztorimba illesztettem ezeket az embereket, anélkül, hogy ismertem volna õket, mint azon az estén, amikor azt képzeltem, közéjük tartozom. Idegenek voltunk. Háromnegyed órát töltöttem a lakásukban, épp eleget, hogy megmelegedjek, és szem elõl veszítsem a tényeket.

Anyám újra a nevemen szólított. Nem mozdultam. Általában nógatás nélkül felálltam volna, nem engedelmességbõl, hanem szerettem megelõzni, megmutatni, hogy összetartozunk. Komoran bámultam rá. Nem illett hozzá a hintaszék; õ elbûvölõ volt. Báját különálló dolognak láttam, egy külön jelenlétnek, egy türelmetlen, pimasz barátnak, aki mindenáron elvinné innen, el ebbõl az otthonos légkörbõl.

Azt mondta, lassan haza kell mennünk. Hugi felemelte a fejét és rám nézett. Továbbra sem mozdultam. Láttam a csodálkozást anyámon. Várta, hogy tegyek valamit, de mikor nem mozdultam, lassan elõredõlt és felállt a székbõl. A többiek is felálltak, kivéve engem. Buta, gyerekes dolog volt, de akkor is ülve maradtam, amíg anyám búcsúzkodott. Amikor az ajtó felé indult, felálltam, morogtam valami köszönésfélét és utána mentem.

Dr. Avery az ajtót tartotta.

– Szerintem akkor is szép ez az egyetem – mondta anyám.

A doktor felnevetett, *hahaha.* – Legyen – mondta. – Ízlések és pofonok. – Megvárta, amíg a járdára érünk, lekapcsolta a lámpát és becsukta az ajtót. Tömör hangja volt.

– Mi bajod van? – kérdezte anyám.

Nem válaszoltam.

– Jól vagy?

– Persze – mondtam. – Kicsit fázom.

– Fázol? Miért nem szóltál? – Aggódó kifejezést öltött, de láttam, örül az egyszerû magyarázatnak viselkedésemre.

Levette a kabátját. – Tessék.

– Nem kell.

– Vedd fel.

– Tényleg nem kell, anya.

– Vedd fel, te buta!

Vállamra terítettem a kabátot. Egy darabig csendben sétáltunk. – Hülyén nézek ki – mondtam.

– Na és, kit zavar?

– Engem.

– Oké. Bocs. Fiam, ma nem vagy valami kellemes társaság.

– A buszon nem lesz rajtam ez az izé.

– Senki se mondta, hogy magadon kell tartanod. Együnk valamit, mielõtt hazamegyünk?

Azt mondtam, jó, ha azt akarja.

– Mit szólnál egy pizzához? Van kedved hozzá?

Azt mondtam, van.

Ragyogó szemû fekete kutya jött felénk túloldalról.

– Szevasz, pajtás – mondta anyám.

Velünk jött egy darabig, aztán odébbállt.

Felhajtottam a kabátgallért, és felhúztam a vállamat.

– Még mindig fázol?

– Kicsit. – Iszonyatosan reszkettem. Soha nem fáztam még ennyire, és anyámat hibáztattam, amiért elrángatott a tûz mellõl, ki az utcára. Tudtam, hogy nem az õ hibája, de akkor is õt okoltam – a hidegért, az arcomba csapó szélért, és minden megnevezhetetlen dologért, ami rossz volt az életünkben.

– Gyere, bújj hozzám – magához húzott és dörzsölni kezdte a karomat. Elhúzódtam, de visszatartott és tovább dörzsölt. Jólesett. Nem melegedtem át, csak annyira, amennyire lehetett.

– Csak kíváncsiságból – mondta anyám. – Szerinted milyen az egyetem? Õszintén.

– Nekem tetszett.

– Szerintem fantasztikus – mondta.

– Szerintem is.

– Az a beképzelt alak – mondta. – Honnan szalajtották?

Ma már saját kandallóm van. Ahol élünk, hosszú és hideg a tél. A hó vízszintesen esik a szélben, a ház nyikorog, az ablakokon jégvirág nõ. Vacsora után tüzet rakok, négy falat építek a hasábokból, olyan, mint egy tetõ nélküli rönkház. A legjobb módszer. Csak a kezdõk építenek gúlát. Gyerekeim a hátam mögött lökdösõdnek a legjobb helyért, vadul vitatkoznak, hogy ki gyújthatja meg a tüzet. Azt mondom nekik, hogy csinálják együtt. Kezük remeg az izgalomtól, ahogy gyufát gyújtanak, és az összegyûrt papírhoz tartják, igyekeznek minél több helyen tüzet csiholni, mielõtt a gyújtós ropogva lángra kap. Aztán leülnek a sarkukra és figyelik, ahogy a lángok körbeveszik a rönkházat. Arcukon áhítat.

Belép a feleségem és megdicséri a tüzet, tudja, milyen büszke vagyok rá. A kanapéra fekszik egy könyvvel, de nem kezd el olvasni. Én se olvasok. A tüzet nézem, az arcukon játszó fényt. Próbálom otthon érezni magam, majdnem sikerül. Erõl a pillanatról álmodom, amikor messze járok; ez álmaim otthona. De egész mélyen azon kapom magam, hogy megacélozom a szívem, mintha attól félnék, csak trükk az egész. Ha igazán elhinném, eltûnne, mint amikor álomból ébreszt egy hang.

Hajózás Fodor úrral

(Folytatás az 1. oldalról)

Ezen nem csodálkoztam – ha ilyen öreg valaki, persze, hogy elhagyja az írást, csak akkor kezdtem kicsit szégyenkezni, amikor már a nyolcvan fele közeledtem, pontosabban még 75 éves voltam, és teleírtam az újságokat. Szerencsére, utolért egy agyérgörcs, azóta nehezebben mûködik a telefonközpont, így én is elhagytam az írást. Sajnos, közel tíz évvel késõbb, mint Károly bácsi.

– Az elõbb kortársakról is szó esett, meg is jelent egy könyve, Kortársuk voltam – kortársaim voltak *címmel. Ki volt a legkedvesebb kortársa?*

– Most csodálkozni fogsz, és nem is túl népszerû, amit mondok. Annak ellenére, hogy rengeteget vitatkoztunk, és még fel is jelentett ’56-ban (másokkal együtt egyébként), én Nagy Istvánt nagyon szerettem. Amit a háború után írt, azt kevésbé, de az azelõtti dolgait nagyon kedveltem. Jellemes embernek tartottam. Mert mitõl lett õ kommunista? Tizenkét éves, amikor elesik a fronton az édesapja, egy vagy két évre rá az édesanyja egyik kezét levágja a gép a gyárban, festõinasnak adják – de õ szívnak, csak nem tudja. Több mint egy fél éven át verik a segédek, mert mindig más festéket ad, mint amit kérnek. Ezek után csodálkozol, ha azokhoz közeledett, akik fût-fát ígértek neki, és igazságot, és mindenafenét? A kommunistaságával nem volt semmi bajom. Sajnos nagyon képzetlen volt, de az elvtársaknak így felelt meg a legjobban: képzetlenül. Otromba módon kihasználták, és én egy kicsit együtt éreztem vele.

1969-ben, amikor Londonba kerültem, néhány könyvet vittem magammal, többek között az õ önéletrajzi ciklusának az elsõ részét, a *Sáncaljá*t. Cs. Szabó, Szabó Zoltán, akikkel ott találkoztam, nagyon fintorogtak a neve hallatán. Odaadtam nekik a könyvet, és Szabó Zoltán nagyon szépen beszélt róla a Szabad Európában. Amikor hazajövök, eszembe se jut Pista bácsival közölni, hogy hova vittem a könyvét, és mondom: Gratulálok, Pista bácsi! Erre õ: Na, hát mihez? Én pedig mondom: Hallottam, szépen beszéltek a rádióban Pista bácsiról. „Hát kérem, elég nagy szégyen, hogy az ellenségnek kell engem megdicsérni” – mondta õ, aki kegyvesztett volt éppen, és nem írt róla senki. Ahogy mondtam, tiszteltem a gerincességéért, az ostobaságaiért már kevésbé. Kedveltem Asztalos Istvánt is, aki egy istenáldotta tehetség volt, csak õ aztán áldozata lett az úgynevezett bolse vitának. A Napsugár fõszerkesztõje volt (nagy örömmel vette oda Bajor Bandit és engem), a fõszerkesztõi fizetés mellett, még kapott háromezer lejt az Irodalmi Alaptól, tehát tejben-vajban fürdött. Ez neki mindent jelentett, ezért aztán egészen hitvány dolgokat is képes volt megírni, és mindent, amit úgy vélt, hogy a párt óhajt tõle. A Napsugárban megjelenõ, úgynevezett kötelezõ anyagokat nagyon lelkesen írta, de hitvány dolgokat is, és ezeket bevette a novelláskötetébe – teljesen érthetetlen volt a számomra.

– Akadt-e olyan ember, akit nem kedvelt?

– Kevés volt, egyet tudok, akit kifejezetten nem szerettem, és tudom, hogy õ sem szeretett engem, bár a rendszerváltás után, hozzám fordult, hogy segítsek neki egy dologban: Méliusz. Méliusz Jóskával nem kedveltük egymást. Miután kijött a börtönbõl, az Irodalmi Kiadó magyar szerkesztõségének az élére került, Bukarestben. Amikor egyszer ott voltam, rám szólt: itt volna az ideje, hogy áttérjek munkás témákra. Mondtam neki: Jóska bácsi, hogy térjek át, nem éltem soha melós környezetben. Nem, akkor is meg kell írni, mert tehetséges ember vagy… Igen, de érdekes módon Méliuszból, aki nagyon jó író volt, soha nem vált munkásíró, magára nézve ezt nem tartotta kötelezõnek.

– A kérdés megkerülhetetlen: kérem beszéljen arról a takarítónõrõl, akinek köszönhetõen Fodor úr *lett.*

– Õ Illés Elza volt, aki nagyon középosztálybelinek hangzó neve ellenére parasztlány volt, a férje talán altiszt az egyik kiadónál, és így került õ az Állami Irodalmi és Mûvészeti Kiadóhoz. Hallotta, hogy Földes Laci Fodorunknak, Bajorunknak, Gyulánknak, Évukánknak szólít minket; ezt egy kicsit elhallotta, ezért Bajort és engem, Bajor úrnak és Fodor úrnak titulált. A többiek is elkezdtek így szólítani, majd egyre többen, mások is. Így alakult meg 1955 végén az Urak Társasága. Ez olyan volt, mint egy nemzedék, nem is tudom, mitõl nem lett az. Tagja volt Kányádi Sándor, Szabó Gyula, Huszár Sándor, Gálfalvi Zsolt, Panek Zoltán, summa summarum, heten voltunk összesen. Összeültünk, és megállapodtunk abban, hogy csinálunk egy lapot, egy karakán, fiatalos lapot. Eldöntöttük, hogy én novellát adok, Bajor stílusparódiát, Kányádi verset, és így tovább. Becsületszóra nem tudom, kinek szóltak valakik, de nem jöttünk össze többet, nem került sor lapszerkesztésre, és közben Magyarországon kitört a forradalom. Így aztán maradtunk Bajorral, ketten, és mi továbbra is uraztuk egymást, ez volt a bizonyos Úriszék, ami magasabb rangúakat, úgynevezett Bákat is kinevezett. Ilyen volt Nagy Imre bá, a festõ, Illyés Gyulát is megtiszteltük, neki Kányádi adta át a címet.

– 1956-tól 1988-ig a Napsugár szerkesztõje volt, mindjárt ’89 után pedig katolikus hetilapot alapított, Keresztény Szó *címmel. Elsõ látásra elég távol áll egymástól e két lap.*

– A két folyóirat tényleg távol állt egymástól, de én a leánykám halála után visszatértem az egyházamhoz, a katolikus egyházhoz (bár korábban se voltam harcos ateista, nem sok közöm volt az egyházhoz, fölöslegesnek éreztem), és tényleges vallásos életet igyekeztem élni. Ennek kapcsán többször találkoztam Márton Áron püspökkel, aki bizalmával is kitüntetett. A legnagyobb ember volt, akit életemben ismertem. Velem szemben olyan elõkelõ alázattal tudott viselkedni, mintha õ függött volna tõlem, de amikor a hatóságokkal volt dolga, akkor õ volt Erdély fõpapja. Benkõ Samu mesélte, hogy a Hunyadi-évfordulón (akkor még házi õrizetben volt) õ fogadta a minisztériumi és akadémiai vendégeket, és úgy állt a székesegyház kapujában, mintha jelezné: ide csak az jön be, akit én beengedek.

Az egyház rám gondolt a rendszerváltás után, annál inkább, mert rendszeresen jártam templomba. (Farkas János a megmondhatója, hogy õ mi mindent hallott emiatt; végül is kivédte azzal, hogy meghibbantam a leánykám elvesztése miatt, s ettõl lettem ismét vallásos. Tényleg nagy megrázkódtatás volt, de nem hiszem, hogy meghibbantam volna. De ennek köszönhettem, hogy megmaradtam a Napsugárnál.) Nyíltan jártam templomba, énekeltem a kórusban, közben szerkesztõ voltam egy úgynevezett pártlapnál, mert a Napsugár annak számított, mint a pionír szervezet lapja. Farkas Jánosnak köszönhetem, hogy kimentett, mint ahogy egész más érvekkel kimentette Kányádit és Bálint Tibit is.) Amikor felkértek, nekem eszembe jutott, hogy Bajor Bandi világ életében szeretett volna kolofonba kerülni, mondtam: legyen õ a fõszerkesztõ, és én ott leszek mellette, mint felelõs szerkesztõ, engem nem érdekelnek a címek, én majd csinálom a dolgokat, mert neki teret kell adni, hogy fussa ki magát. Részben igazam volt, mert Bandinak zseniális ötletei voltak, csak sajnos kivitelezhetetlenek. Olyan tematikai listát állított össze, hogy leesett az állam; a listát magát lehetett volna közölni, csak nem volt, aki megcsinálja. Végül Bandi elment, és akkor, a legnagyobb meglepetésemre elkezdett terjedni, hogy Fodor kezén elcsúsznak a pénzek; na, mondtam, kész, itt befejeztük, és felmondtam. A püspök nagyon kedves volt, leküldte a velem korábban gorombáskodó fõkönyvelõnõjét, aki bocsánatot kért, de ott volt a gyanú az emberekben. Nekem ez nem hiányzott. Elváltunk békességben, szeretetben; nem az én ügyem volt az a lap.

– Ha már a vallásnál tartunk, talán a Tíz üveg borvízben *írja le, hogy csak felnõtt korában döbbent rá: Csíksomlyón a csángók valamiféle pogány szertartást ûznek…*

– Amikor a Tíz üveg borvizet kezdtem írni, egy Vécsei nevezetû mérnökember mondta: Sanyika, nem ártana utánanézni, hogy mi van ott Pünkösd vasárnapjának hajnalán (ez a Napköszöntés, amit megírtam). Nekem furcsán hangzott, elmentem János atyához, és megkérdeztem, hogy is van ez a dolog. Azt mondta, hallott róla, õt is nagyon érdekelné, de egész éjszaka gyóntat. Ezt különben pap nélküli búcsúnak is hívták. Háromszor is jártam ott.

– Mit látott?

– Na, ez a döbbenetes. Amikor elõször jártam ott, egy órával korábban érkeztem, alig lézengett pár ember, még alig kezdett pitymallani. Látom, hogy jönnek felfele az emberek a meredek Jézus-hágóján, és egy tömeg gyûl össze, de közöttük egyetlen csíksomlyai sincs. Egy menasági csoport volt a legközelebbi, de a többiek gyergyóiak voltak, nyárádmentiek, és rengeteg csángó, olyanok is, akik románul énekeltek és imádkoztak. Vártam, mi fog történni. Egyszer csak kezd feljönni a nap, elhallgat mindenféle énekszó, az emberek nézik a kelõ napot, mint a megbabonázottak. Akkor hallok egy nénit mellettem:

„Jaj, hogy nincs senkinél egy fényképezõgép, ott repdes benne a galamb.” – mármint a napban. Mert a felkelõ napba mindenki azt lát bele, amit akar. Akkor egy Márkus Bandi nevû kedves barátommal voltam ott, aki ludovikás tiszt volt, karakán fickó, csak öt évig nem élt Csíksomlyón, és nem tudott errõl a szokásról. Második alkalommal esett az esõ, harmadik alkalommal Benkõ Samuval és a fiával mentem – õk is teljesen odavoltak. Errõl a szokásról egyébként, ha jól emlékszem, Páter Boros Fortunát írt egy meg nem jelent könyvében. Idõközben csíkszeredai kutatócskák is felfedezték, de egyik sem vette a fáradtságot, hogy kimenjen oda. Szerintem az egyház ezt nem nézte jó szemmel, bár nem is tiltotta, pedig egy teljesen pogány eredetû szertartás volt. Tudniillik, egy évben egyszer törvénykeztek ottan. Reggel imádkoztak, és aztán elkezdõdött a törvénykezés, amire a Kárpátok mindkét oldaláról eljöttek a magyarok.

– Az elõbb azt mondta, nem kedveli a politikát, de 1990 után igen gyakran írt publicisztikát, a különbözõ közéleti dolgokról, néha egészen ironikus hangon.

– Kitört rajtam a kiskutya effektus. Amikor a kiskutyát, aki addig a tömbházban élt, kiviszik a mezõre, elkezd szaladni körbe-körbe. Annyi idõ után, amikor az ember nem mondhatta azt, amit gondolt, elkezdtem mondani a véleményemet. A Hétnél kezdtem, ahova heti rendszerességgel írtam. Úgy egyeztem meg Gálfalvi Zsolttal, hogy nem politizálok, de a második szövegemben már elkezdtem. Azután már végig csak politizáltam. Ez megtetszett a rádiónak, õk is kértek: nekik is politizáltam; a kolozsvári Szabadságnak, a csíkszeredai Hargita Népének is. Éreztem, hogy egy kicsit sok lesz, belefáradtam, és azt hiszem, az agyérgörcsöm is közrejátszott, hogy egyenként leépítettem õket. De több mint tíz éven át csak elmondtam a magamét, és lelkileg is sokat jelentett, hogy elmondhattam, amit igaznak vélek.

– Milyennek látja a mai irodalmi életet?

– Lehet, hogy én tévedek, de aránylag kevés dolog tetszik abból, amit a fiatalok csinálnak, az átlag egy kicsit sokat halandzsázik, az az érzésem, de lehet, hogy tévedek. Amikor felszabadult egy kicsit az írás a ’60-as, ’70-es években, akkor a szerkesztõ volt az, aki ténylegesen segítségére volt a szerzõnek; mostanság nemigen látom a szerkesztõ munkáját. Ám nem is ez a fontos, hanem az, hogy nem nagyon értem, bár a hiba valószínûleg bennem van.

– Visszatekintve, milyennek látja azokat a pillanatokat, amikor egyszer csak kolozsvári, csíkszeredai lakos lett, vagy azt, amikor még egészen kis gyerekként kószált az erdõ szélén?

– A gyermekkorát mindenki csodálatosnak érzi, de én 11-12 éves voltam, amikor találkoztam a csodával. Gombászom a két Somlyó közt, egyedül, egy nagy tisztáson (pünkösdkor most ott tartják a miséket), és egyszer csak jön egy fiatal õzsuta. Az erdõbõl, egyenesen felém. Megállt elõttem és nyújtotta a nyakát, és abban a pillanatban, ahogy hozzáértem az orrához: megugrott és elszaladt. Még húszéves koromban is kijártam, hátha jön – nem jött soha. Ez volt a csoda az én életemben.

A háború… szinte nem is értem, hogy úsztam meg annyira simán, és mint kerültem haza a 250 fõs századunkból elsõnek a fogságból. Akadtak, akik megszöktek, de én voltam az elsõ, akit hazaengedtek.

Ezek mind kedves emlékek, de tudod – nem kérdezted, de ezzel zárnám a dolgot – mi a legnagyobb elégtétel a számomra? Nem az összes mûveim, nem is a Csipike. Hanem az, hogy úgy érzem: a fiatal pályatársaim is, és az idõsebbek is szeretnek. Ennek konkrét jele, hogy a múlt évben (már jócskán nyakamon volt az agyérgörcs) megijedtek. Lõrincz Gyurka, az Erdély Magyar Irodalmért Alapítvány elnöke életmû-díjjal tüntetett ki, az Erdélyi Magyar Írók Ligája pedig Mátyás király-díjjal, amit nem osztanak ki minden évben. Attól féltek, hogy esetleg nem érem meg a 80-ik évemet, úgyhogy én mindezt nagyon köszönöm, és nyolcvanadik születésnapomra szóló köszöntõnek és jutalomnak tekintem. Úgy érzem, hogy többen szeretnek, és kevesebben vannak, akik úgy viszonyulnak hozzám, mint mondjuk Hajdú Gyõzõ.

VÉCSY ANDRÁS

A nyugati parton

Amirõl beszélni akarok, a harmadik amerikai utamon történt. Korábban egyszer Bostonban jártam – nem túl kellemes emlék –, egy másik alkalommal meg New Yorkban, ahol a nagybátyámat látogattam meg. Ez sem volt túl szerencsés találkozás. A harmadik amerikai utamnak, pontosabban egy délutánjának és estéjének emléke viszont alapvetõen más. Nem mondom, hogy kellemes, sem azt, hogy kellemetlen, vagy éppen rossz. Csak nem tudom hová helyezni.

Ezen az utamon a nyugati parton jártam. Az elõzménye is elég érdekes. Az egyetem utáni, látszólag gondtalan, bulizós, valójában pedig nagyon is gondterhelt életemet éltem Budapesten. Az egyik szombat esti házibulin megismerkedtem egy sráccal. Eléggé be voltam rúgva, de azt észrevettem, hogy kifejezetten kezdeményezi az ismerkedést. Arra gondoltam, hogy buzi, de ahogy beszélgetni kezdtünk, eloszlott a gyanúm. Érdekes beszélgetés volt, és a srác is érdekes egyéniség volt.

Elsõ ránézésre talán átlagos bulis arc volt, egy kicsit, de azért nem túlzottan narkós fazon, amolyan amerikai módra: hosszú ujjú trikóra felhúzott rövid ujjú trikó, tetovált kézfej, fülbevaló, és még egy pár hasonló apróság, ami számomra alapvetõen ellenszenvessé teszi az ilyen embereket, bár alapvetõen kissé irigylem is õket. Az elsõ furcsaság, ami feltûnt rajta, hogy rövid a haja, mondhatni egy elegáns szalonban is elment volna a frizurája. De ha jobban megnézte az ember, vagy csak véletlenül a szemébe nézett, akkor észrevett valamit, ami aztán végképp nem jellemzõ az ilyenfajta emberekre: nagyon komoly, szép és szomorú szeme volt. Ha jól emlékszem, barna, és ahogy az ember egy-két másodpercig belenézett, rendkívüli értelmet látott megvillanni benne, meg valami komor eltökéltséget, amivel aztán végképp nem lehetett mihez kezdeni. De egy biztos: az, hogy a szeme miatt különleges volt a srác.

Valamennyire ki is józanodtam. A fiút Istvánnak hívták, akárcsak engem. Azt mondta, elvégzett Budapesten valamilyen egyetemet, talán az építészmérnökit, de arra biztosan emlékszem, hogy azt mondta, három éve Amerikában él. A barátnõje amerikai volt, és fekete. Azt is mondta, hogy most áprilisban lesz kint az esküvõjük. Akkor oszlott el a gyanúm, hogy buzi, bár az a gyanú továbbra is bennem maradt, hogy nem mond igazat.

Akkor rögtön meg is hívott az esküvõjükre. Ennek persze nagyon örültem. Azt mondta, a repülõjegyet õ fizeti, és tud kint egy kis munkát is, persze teljesen feketén, amibõl meg tudnék élni, ha egyáltalán nem lenne pénzem az útra. Ráálltam. Még az amerikai követségen is ajánlott valakit, aki el tudta intézni, hogy hamar megkapjam a vízumot. Az egész, ahogy írom, kissé erõltetettnek tûnik, de ahogy István elmondta, mégis teljesen természetes volt. Nagyon komoly srácnak tûnt, és mint mondta, nem is igen szokott narkózni, csak kokaint szippantgat néha, ha hozzájut.

Egyszóval ráálltam. A fickó a követségen tényleg létezett, és két nap múlva meg volt a vízum. A meghívót István a Ferenciek terén adta át. Meg a repülõjegyet is, meg egy címet Los Angelesben, ahol lakhatom. A munkát is a címen szereplõ pasas közvetíti, mondta István. A név magyar volt, legalábbis részben: Paul Zentai.

Kezet nyújtott és elnézést kért, azt mondta, mennie kell. Azt is mondta, hogy biztosan számít rám az esküvõn.

Három nap múlva már a repülõn ültem.

Megérkezésem sima volt. Los Angelesrõl nem tudok sokat mondani, legalábbis nem sokkal többet, mint amit a filmekbõl úgyis tudni lehet. Csak a kellemesen meleg, nyárias idõjárás volt más, mint amire számítottam, hiszen még csak március vége volt.

A taxival rögtön a megadott címre mentem. Paul Zentai létezett, csak egy szót sem tudott magyarul. Én viszont angolul nem tudtam valami jól. Azért csak megértettem vele magam. Nagyon beszédes, és felszínesnek látszó fickó volt. Azt mondta, hogy neki csak a nagyapja volt magyar, de õ magyarnak tartja magát. Talán hízelegni akart. Testes, kövéresedõ, negyvenes, vörösesszõke hajú férfi volt, igazi amerikai fazon. Nem volt sem a külsejében, sem a viselkedésében semmi, ami akár csak egy kicsit is emlékeztetett volna Magyarországra. Azt mondta, már másnap mehetek dolgozni, ha akarok. Azt mondtam, akarok, ami azért így nem volt igaz.

Adott egy nevet, telefonszámot, ezúttal egy olasz nevû pasasét. Még aznap felhívtam. Tört angolsággal megbeszéltem vele, hogy hová és mikor kell mennem. Megkerestem a térképen a helyet, szerencsére nagyon közel volt. Már a telefonban mondta, hogy egy irodát kell kitakarítani. A ház elhanyagolt és elhagyatott volt, a kapu sem volt zárva. Simán fel tudtam menni a megadott emeletre az ajtóig. Egy perccel a megadott idõ elõtt ott voltam, de alig érkeztem meg, már jött is utánam a pasas, egy bizonyos Toni Pasolini. Vörös hajú, világítóan kék szemû, és eléggé stricis külsejû férfi volt, ráadásul színes hawaii ingben jött. Körbejártuk az irodát, közben mutatta, hogy hogyan kell takarítani, aztán végül mondta, hogy egy hetem van rá. Adott nyolcvan dollárt a takarítószerekre. A zsebébõl vette ki a félbehajtott bankókat. Jó vastag köteg volt nála. Ez is olyan stricis volt, meg az is, hogy azt mondta, a maradék az enyém.

Tehát itt dolgozgattam négy-öt napig. Én nyitottam és zártam az irodát, mert nálam hagyta a kulcsot. Mindennap délután két óra körül megjelent Pasolini úr, kezet fogott velem, és nap mint nap fizetett. Elsõ nap meg akartam mutatni neki, hogy haladok, de szemlátomást nem érdekelte. Csak legyintett, épp körülnézett, azt mondta, jó lesz, és fizetett. Az egész magatartása azt sugallta, hogy egy csöppet sem kell igyekeznem. Nem is igyekeztem. Zentainál aludtam, alig két utcányira. Esténként a környéken csavarogtam, betértem egy-egy bárba, vagy sörözõbe, egyiket sem találtam különösebben érdekesnek.

Így jött el az esküvõ napja. A cím a külvárosban volt, legalábbis a térkép szerint. Amikor átadtam a címet a taxisnak, láttam rajta, hogy habozik, elvigyen-e. Nagydarab, bajuszos fickó volt, mégis mintha félelmet vagy bizonytalanságot láttam volna átsuhanni az arcán, amikor megnézte a cédulát. Végül is hajlandó volt elvinni, de mondta, hogy a taxiórát nem kapcsolja be.

– És miért nem? – kérdeztem.

– Rossz környék – mondta –, a fõnök nem is engedi meg, hogy utasokat vigyünk oda, fõleg fehéreket nem. Veszélyes – tette hozzá –, meg messze is van. De ha kilencvenöt dollár megfelel, elviszem magát.

Ebben maradtunk. Tényleg nagyon sokat ment a taxi, és valóban egyre lepusztultabb környékeken. Az utcasarkokon fiatal fekete fiúk álldogálltak, a házak piszkosak, elhanyagoltak voltak, látszott, hogy némelyik lakatlan is. Aztán egy stadion

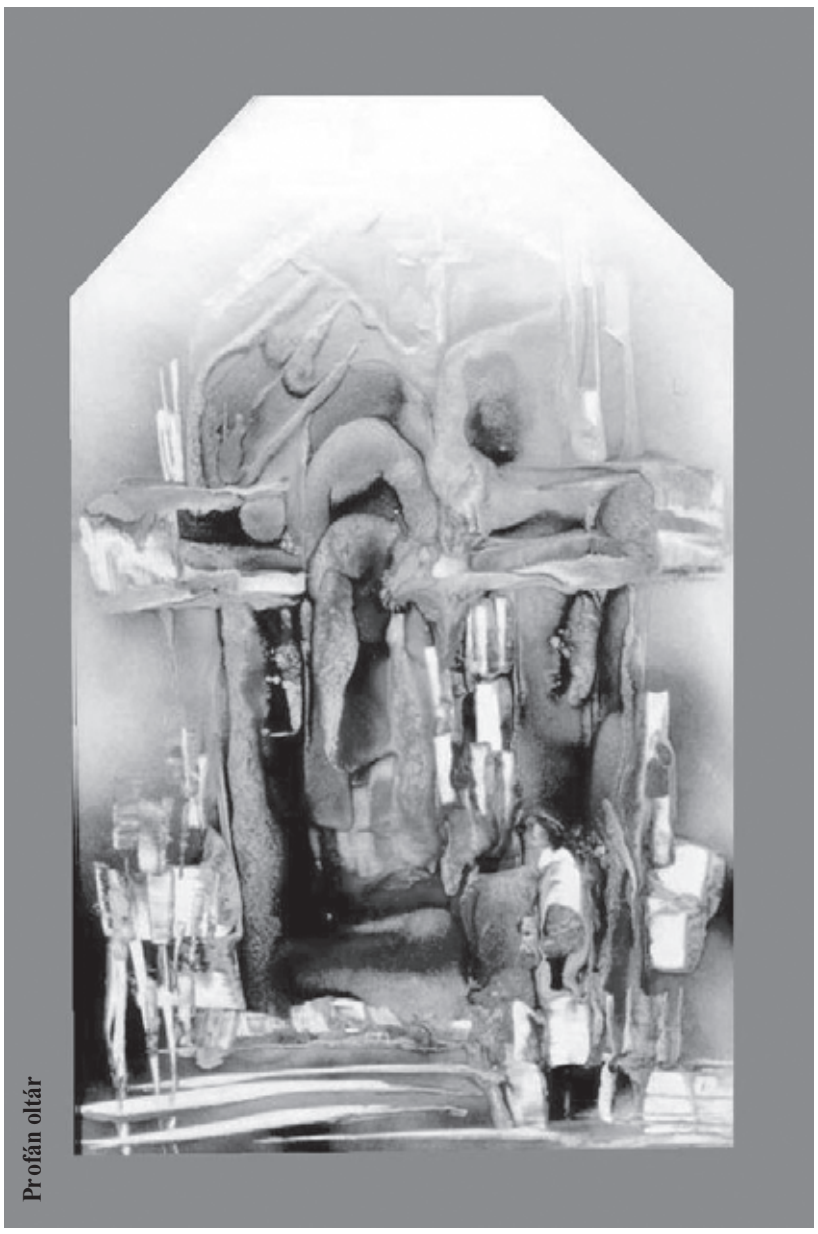

Profán oltár

következett, nem tudom, milyen, de nagyon nagy volt, és nagy tábla hirdette a csapat nevét, amelyiknek nyilván az otthona volt. Azután még rosszabb következett: gyárak, üres telkek, elhagyatottság. Az esküvõ délután négyre volt meghirdetve a meghívó szerint, de ahogy mentünk, egyre jobban elbizonytalanodtam. Nem hittem már sem a címben, sem a napban, sem az idõpontban. Elõvettem a meghívót: nem tévedtem.

– Biztos, hogy jó címre megy? – kérdeztem.

– Biztos, uram – mondta –, csak egy ilyen cím van a városban. Tuti biztos.

Bólogatott is hozzá.

Egy olyan utcába kanyarodott be, amelyben régi kõházak álltak. Elhanyagoltak voltak, talán egy részük lakatlan is. Az utca egyik oldalát majdnem teljesen egy gyár foglalta el egy foghíjtelken. Betongyár lehetett, tornyokkal, betonkeverõ hengerekkel, csövekkel, raktárépületekkel. Szombat lévén elhagyatott volt, még egy kutyát sem láttam sehol. Az utca valahogy nem vallott Los Angelesre. Olyan, mintha Európából származó bevándorlók építették volna, mondjuk lengyelek, gondoltam, a magunk szokásai alapján. De a sivár, meleg, perzselõ napsütés, és az élettelen kék ég jellegzetesen Los Angeles-i volt.

– Milyen negyed ez? – kérdeztem a sofõrt, aki a gyáron túl megállt. Jobbra tényleg volt egy lépcsõs alapzatú ház, amerikai zászlókkal fellobogózva, akár polgármesteri hivatal is lehetett, ha van ott ilyesmi egyáltalán.

– Néger negyed – mondta a sofõr, és rám pillantott. Most már nyugodtnak tûnt. Átadtam neki a pénzt és kiszálltam. Az utca túl keskeny volt ahhoz, hogy a sofõr ekkora autóval meg tudjon fordulni, úgyhogy hátramenetben hagyta el az utcát. Az egész utcában csak egyetlen csoport ember volt, akik a fellobogózott épület elõtt álltak. Férfiak és nõk vegyesen, de többségben voltak a férfiak.

Mind egy szálig négerek voltak. Egyáltalán nem úgy voltak öltözve, mint én, öltönyben és ünnepélyesen, igaz, én sem köztöttem nyakkendõt, hanem színes ingekben, nagy fuxokkal, ahogy az lenni szokott. Igaz, nem látszottak bandatagoknak, inkább olyanoknak, mint akik összejöttek egy kuglipartira. Némelyik férfi a lépcsõn ült, mások álltak, több kisebb csoportban. Általában nagy hangon beszélgettek.

Egy darabig csak ténferegtem körülöttük, és nagyon kényelmetlenül éreztem magam. Egy kicsit féltem is, hogy mind feketék, de kissé megnyugodtam, mert egyáltalán nem törõdtek velem. Csak némelyik férfi vetett rám egy-egy unott pillantást, már aki egyáltalán észrevett. Én úgy éreztem, hogy feltûnõ a jelenlétem, de minden azt sugallta, hogy nem az.

A délutáni nap melegen tûzött, különösen ezen a kõházas, zárt utcán, úgy hogy levettem a zakómat.

Eltelt néhány perc. Az órámra pillantottam. Három óra ötven perc volt. Akármennyire nem volt kedvem hozzá, elhatároztam, hogy kérdezõsködni fogok. Tíz perc múlva esküvõ, és sehol egyetlen szál fehér ember, se István. Elhatároztam, hogy ha legkisebb gyanúm is támad, hogy átvertek, rögtön elmegyek.

Odaléptem az egyik férfitársasághoz. Egy vagány külsejû, farmert és fehér atlétatrikót, több fuxot viselõ izmos, fiatal néger ült a lépcsõn, két másik, békésebb külsejû férfi pedig szemben állt vele. Beszélgettek. Az egyik békésebb, hawaii inget viselõ, harsány, de barátságosnak tûnõ férfihoz fordultam.

– Elnézést – mondtam –, de erre a címre hívtak, egy esküvõre. Legyen szíves… jó ez a cím?

A fickó kezébe vette a cédulát, és hosszan, alaposan nézte. Egy pillanatig az a gyanúm támadt, hogy nem tud olvasni. Kétségbe estem. Már menni akartam, amikor végre azt mondta:

– Ez az. Lesz esküvõ, de a fehérek bent vannak – s visszaadta a cédulát.

– Köszönöm – mondtam.

Megkönnyebbültem, de ez újabb gondokat jelentett, olyan szépen elhatároztam már magamban, hogy megyek a fenébe.

Gondoltam, nem veszik sértésnek, ha bemegyek. Elköszöntem, és zakómat vállamra vetve, a meghívóval a kezemben elindultam befelé.

Szimpla, hivatalos külsejû üvegajtón mentem be, a bejárat mellett tényleg volt egy nagyon hivatalosnak látszó tábla, sasos amerikai címerrel, de csak annyit értettem belõle, hogy „Los Angeles”, meg hogy „department”, errõl is inkább csak sejtettem, hogy kerületet jelent, vagy valami hasonlót.

Az ajtón túl fehér biztonsági õr állt, pisztollyal az oldalán. Amikor el akartam menni mellette, kérte a „ticket”-et. Odaadtam neki a meghívót. Csak egy pillantást vetett rá, és azt mondta: „az ajtón túl jobbra”.

Elindultam. Teljesen összezavarodtak az érzéseim, de úgy tûnt, most már minden rendben lesz. Az ajtót, amin egy négyes szám volt, magam nyitottam ki. Kezemben a meghívóval egy nyüzsgõ buli kellõs közepébe kerültem. Az ajtóban egy lány állt, nyilván azzal a feladattal, hogy ellenõrizze az érkezõket, mert elkérte és megnézte a meghívómat. Amikor megnézte, akkor vettem észre, hogy a másik kezében pezsgõspohár van. Aztán udvarias, kissé bocsánatkérõ mozdulattal visszaadta a kártyámat.

– Welcome – mondta, és befelé invitált.

Egyetlen ismerõst sem láttam, igaz, erre nem is nagyon számítottam. De ahogy a néger mondta, tényleg csak fehérek voltak. A lány például, aki elvette a meghívómat, vörösesszõke hajú, kissé hippis-narkós külsejû volt, pántba fogott, göndör, dús hajával, homályos, de vidám tekintetével. Jól volt öltözve, farmerbe, pulóverbe. Céltalanul ténferegtem, és közben gondolkoztam. Talán úgy lehetett, hogy a fekete rokonság, a lány rokonsága kint állt, itt meg a fehér rokonok és barátok.

De az egész valahogy egyáltalán nem vallott esküvõre, inkább egy teljesen szokványos bulira, amely független a kint álldogáló négerektõl. Persze az is lehet, hogy itt teljesen mások voltak a szokások, nem tudom.

Mindenki fiatal volt és viszonylag jól öltözött, igaz, nem úgy, mintha esküvõre jöttek volna. Senkin nem láttam öltönyt, csak trikót, pulóvert, farmert, a lányok némelyikén színes nyári ruhát. Viszont mindegyikük ruháján látszott, hogy tiszta és minõségi darab. Az is lehet, hogy gazdagok voltak, de ezt ebben a demokratikus, fiatalos környezetben nem lehetett megállapítani.

A résztvevõk viselkedése is visszafogott volt.

Kettes-hármas csoportokban álldogáltak, fiúk lányok vegyesen, vagy csak fiúk, csak lányok, kezükben narancslé, sör, kóla, esetleg bor (pezsgõ?). Olyanok is voltak, akik csak álltak és beszélgettek, nem volt náluk ital. Némelyek dohányoztak, mások nem. Valahogy mégis visszafogott, jól nevelt és udvarias volt mindenki, mintha egy jobb egyetem hallgatói lennének.

Hamarosan megtaláltam az italokat. Egy asztalon üdítõk voltak, a másikon mindenféle márkás pia, a harmadikon szendvicsek, a negyediken pedig sok-sok Budweiser sör, láthatóan jó hidegen, a hatalmas tálon jégkockák sokasága között. Fogtam egy doboz sört és kinyitottam. Lassan ízlelgettem: tökéletes volt a hõfoka és az íze is. Miután megittam, letettem egy asztalra, és kibontottam egy másikat. Három doboz után éreztem, hogy a várt könnyû, kellemes mámor jelentkezik. Sokkal lazábban éreztem magam, nem érdekelt már, hogy lesz-e esküvõ, vagy nem, csak ittam a sört derûsen.

– Helló! – szólított meg váratlanul egy hang. Egy magyar fiú volt, egyetemi évfolyamtársam. Nem tudtam a nevét, és az egyetemen sohasem beszéltünk egymással, még csak nem is köszöntünk egymásnak. Most mégis megörültem, hogy megszólított, kedves volt tõle. Kis fekete kecskeszakállt és bajuszt eresztett, de rögtön megismertem. Kezet fogtunk, elõször ismeretségünk során. A nevét most se tudtam meg, nem mondta, és én se az enyémet. Úgy vettük, mintha ezen már rég túllennénk.

(Folytatása a 18. oldalon)

JÁSZ ATTILA

különöscél

Kõrösi Csoma Sándor noteszlapjaiból

Egy különös cél érdekében a Himalája sziklacsúcsain át,
és szakadékai fölött,
kötélhidakon mászkálnak a tibetiek
hatalmas bõrzsákkal hátukon,
hogy a pasmina kecske hasáról
a száraz kórókon fennakadt,
összegyûjtött finom szõröket
Kasmírba szállítsák. Ahol az arany árával egyenértékû
kasmírkendõket és sálakat készítenek belõle.
Míg az én zsákomban csak arany nehézségû könyvek
és szótárak vannak. És bennem szövõdnek
a láthatatlan szálak különös céllá.
Amit még én se ismerek pontosan.

belsõcsászár

Kõrösi Csoma Sándor noteszlapjaiból

Állítólag a kínai császár gyakorta kivezényelte
fõhivatalnokait
a palota kertjébe
virágot nézni. Legalábbis egy 12. századi képes
ábrázolás szerint. Bennem is van egy ilyen belsõ
császár,
aki idõnként bevezényel a poros könyvtárakba,
ahol évekig gubbasztok egy-egy könyv fölött.
Nézegetem, mint a császár hivatalnokai a világot
jelentõ virágokat. Aztán megyek tovább, újabb
könyvtárakba, ahol kezdem elölrõl. Nem tehetek róla,
de idõnként ez a belsõ császár parancsol.

elnemmúló

Kõrösi Csoma Sándor noteszlapjaiból

Mintha a horizonton csak egyetlen sugárzó kis fácska állna.
Arany vagy ezüst fényt bocsátva ki magából. Sõt, talán még
zenét is hallottam közben. Valami finom dzsesszt. Ahogy
elképzeltem
azt a fát. Ahogy körülötte mindent bevilágít.
A nagy semmit,
ami körülveszi.
Mintha hullámozna a hatalmas üres puszta. Noha állítólag
a város alatti templom sötétjében álldogál magányosan
egy dohos pincében már évszázadok óta. Egy hetedik századi
utazónál olvasom, de ma is tudnak róla, és úgy hívják, az el
nem múló fa. Hindu papok öntözik, és tudni vélik, hogy a mi
Bibliánk is említi szent fügefaként. És az alkimisták is. Akik a
prima materia megtestesülését tisztelik benne, ami eredetileg fát
jelentett.
És persze az élet fáját, meg a tudását. Nekem mégis csak
a horizonton álldogáló, fénylõ, sugárzó és végtelenül magányos
kicsi fácska.

CZEGÕ ZOLTÁN

Az égre gombolt falu

Inspektálj Szûz Mária!

Nyelvetlen, néma a csengõ,
megállott benne a szó, a mozgás.
Kóbor eb két lábon,
néz be az árva ablakon –
nincs más.

Benn unottan õröl a vakolat.
Bomlana, nincs kinek.
Az ábécé édes hangjai
mind lepotyogtak.
Az eleven szót a csönd feszíti meg.

A tanító néni ma fogpaszta-ügynök.
A gyerekseregh
autóbuszokon didereg.
Lehunyva
az iskola minden ablaka.
– Inspektálj Szûz Mária!
Ez a nép
a Szent György-napot sem éri meg!

Elszállott a posta.
Leveleiket
kényes zivatar viszi, hozza.
Telihold settenkedik az öröklét fölött.
Belakott sziget.
Ki menti meg?
A fájdalomnak se vége, se hossza.
Ki kötötte magát itt
gyenge violához,

faluját vasúttal, dróthuzallal
egy kerekebb világhoz –
köpik a szent magyar humuszra,
s még marad.
Lomhán rakosgatja az ekevasakat.
Kaszát már nem fen,
nem egyenesít – tudja,
itt már nem csattog többé virradat.

Az orvos már nem rendel, csak
hagyatkozik,
rendelkezik.
Akár Pilátus,
mossa kezeit.
A gyógyító reményt a
halálra ruházza.

Norvégban, svédben fantáziál.
A bereteszelt ház elé még egyszer kiáll –
égre gombolja a falut,
ha netán
lázban fázna.

A templom
az még marad
a kihûlõ ég alatt.
Éjféltájt néha
fölbúg az orgona halkan.
Az Alszeg, a Felszeg
iker ravatal.
Korai tél jön
porka havakkal.
És fölsír a síri zsoltár
a karácsonytalan karban.

A várakozó

Ugat a hús, éghasadás

Nincs egy árva fillér
a zsebemben.
De inkább hagyj halni szomjan,
mint élve
szeretetlen.

Kivel mezítelen
hemperegném végig a Margitszigetet,
közelít valahol,
értem fürödve tisztára.
És azt sem tudom, hogy ki lehet.

Didergõ bõröm is már szánom.
A csontom is csikorog a
kívánalomban,
csók érik,
és csömörlik a számon.

Betegség bíz ez,
rosszabb, mint nyavalyatörés.
Leírni harminckét betû is kevés.
Ugat a hús, éghasadás,
rángás, vakszem-látás, földrengés –

a Grand Morál-Gáton
egyujjnyi repedés.

Tél

A méhesben

Weiner Sennyey Tibor rovata

Ha nem jövök meg egyhamar –
tudjad: elnyelt a zivatar. Orosz voltam, japán, magyar
e Földön, mely nem ápol – eltakar.
(Király László)

Valóban, vajon mit is keres a magyarság ebben a különös adottságú földrajzi nagytájban? Egyáltalán, hogy is merülhet fel ilyen kérdés, általánosan elfogadott 1100 éves intenzív Kárpát-medencei itt tartózkodásunk után? Kik teszik fel a kérdést, és mi, magyarok, mivel szolgáltunk rá erre a sértõ számonkérésre?

Elsõnek talán a válasz: a magyarság a Kárpát-medencében a helyét keresi. A helyét keresi egy markánsan körülhatárolható fizikai térben, melynek kultúrtájjá és sajátos szellemi térré tételében meghatározó szerep jutott neki. Hogy miért nem sikerül ezer esztendõ alatt egy tartósnak mutatkozó almot vernie a magyar létnek, és miért torkollik (hanyatlik) ez a lét egy történelmi ridegentartottságba? – ezek lennének a fölvethetõ kérdések.

Helykeresését saját hagyományelvû közösségi (nemzeti) kultúrájába kapaszkodva próbálja megejteni. Ez a kultúra egy endémikus, ökológiai vétetésû kultúra, melyet magas fokú *környezeti alkotmányosság* jellemez (A kifejezés Gyõri-Nagy Sándornál jelenik meg. A továbbiakban még visszatérünk kultúránk e fokozott aktualitású jellemvonásához.). Ez az eurázsiai (helyesebben: ásioeurópai) jártasságú, környezeti alkotmányosságú, endémikus kultúra sajnos nemcsak utód(nemzet)államaink szûnni nem akaró, bûnbakkeresõ gyûlölködését tartja ébren, de magát ezt a kultúrát és a belé (mára már alig) fogódzkodó nemzetet az euroglobalizáció kitüntetett célpontjává teszi. E folyamat, miközben szétroncsolja *„az egyetlen európai mûveltségtípust, amely az ember, a táj és a tájlakó növény- és állatvilág közösségeinek alkotmányos együttélésére még megélesztheto mintákkal rendelkezik”*, valójában egy életelvû, ökologikus mûveltségre és tájõrzõ típusú kultúra felszámolására tör, mely az elhatalmasodó bioszféra-krízisben egy egyedülálló civilizáció-mentõ alternatívát képvisel.

Gyõri-Nagy Sándor az ökologikus magyar kultúra globalizálását Közép-Európa mûveltség-élettani elesének tartja, és igen pontosan mutat rá, hogy a nyugat *fenntarthatatlan* civilizációs mintáival szemben ez a kultúra egy *fenntartható* természet- és társadalom-környezeti viszony történelmi példáját állítja-állíthatná szembe. Az euroglobalizáció kultúránk iránti „értetlensége” pedig onnan vezethetõ le, hogy a globalizáció nem „megérteni” érkezett. Egyéb dolga van… Ami pedig az Európai Uniót illeti, annak magját a környezetet irreverzibilisen károsító, tájrontó mûveltségbõl lett, terjeszkedõ civilizációk adják, melyeknek mai gazdasági ereje a természeti környezet és az egyéb kultúrák gátlástalan kirablásából ered.

Korunk bioszféra-krízise, természeti környezetünk fizikai és a humán társadalom morális válsága azonban korántsem csak ennek a tényszerû (fizikai és szellemi) rablógazdálkodásnak az eredménye. Univerzálisan mételyezõnek a haszonelvûség gátlástalan exportja bizonyult. A haszonelvûségnek köszönhetõen következik be a természet kizsigerelése és a társadalmi tér (és társadalmi evolúció) alárendelése a logisztikai szempontoknak (hatékony használat = haszon = hatalom). A haszonelvûség talajában gyökerezõ ipari tömegtársadalmaknak a természeti környezet felélése és a társadalmi tér arénává változtatása nem járulékos vonása, hanem lényege – figyelmeztet *Lányi András*.

Mégsem tartanám helyesnek, ha nemzettudat-hasadt állapotunkban a ránk törõ (eur)globalizációt személyes sértésként, esetleg minden bajok forrásának, sõt a turáni átok reinkarnációjának könyvelnénk el. Ami a nemzetet és kultúráját ért, személyére szabott és személyes sértést illeti, elegendõ felidéznünk Trianont. (Bizonyára sokan érezzük, ám Szabó Pál Csaba ki is mondja, hogy Trianon-szemléletünkben váltásra van szükség. „*...Változás nélkül ez a merev, korszerûtlen trianoni reprint kultúra, kódoltan, rövidtávon és kikerülhetetlenül egy sajátos nemzeti rezervátumlétet fog létrehozni érdekes jelképekkel, szép ismeretlen történetekkel, a hívõk szektaszerûen mûködõ kicsiny, elkötelezett közösségével, egy közömbös, érdektelen, csodálkozó többséggel, valahol a képeslapgyûjtõk és futballszurkolók között… A Trianon-kérdés nem egyéb, mint Magyarország-kérdés. A trianoni békediktátum nem kizárólag és fõképpen külsõ tényezõk, megtévesztések és hatalmi önkény folyománya, hanem évszázados magyar mulasztások, felelõtlenségek és közösségi erõvesztés pillanata.”*

A Trianonnal foglalkozó könyvtárnyi anyag javarészét a Revízió tölti ki… Óvatosan bár, de így, 86 év távlatából ki merem jelenteni, hogy egy bizonyos revízió megtörtént, illetve folyamatosan történik. Ezt a passzív revíziót maga a történelem végzi, õ sem hivatása magaslatán… Ebbõl következik a Kárpát-medencének mint rendszernek a súlyos mûködésképtelensége.

A „harmadik utas” eszmerendszernek és társadalomépítõ stratégiának *több mint jelentõs* magyar képviselete van. Elsõsorban Németh László és Bibó István. Mindketten arra hívják fel a figyelmet, hogy a huszadik század valójában tévutakra vitte a történelmi fejlõdést, amikor egyfelõl az egyéni érdekek (valójában az erõsek érdekeinek az) érvényesülését mindenek fölé helyezõ, profitorientált „szabadversenyes” liberális demokráciában, másfelõl a mindent központilag irányító és egyenlõsítõ (személyes szabadságot felszámoló) különféle (szélsõbal- és szélsõjobboldali) szocializmusokban jelölte meg a fejlõdés útját. (Pomogáts Béla)

A revízió gondolatát nemcsak az elszenvedett igazságtalan döntés, de a Kárpát-medence már jelzett, súlyos mûködésképtelensége sem engedi nyugvópontra jutni. Itt és most folytassuk mi is a revízióval. A lehetséges revíziók közül a „magunk

Váradi B. László
Autonómia vagy autotónia? azaz: önállóság vagy öncsonkítás?

Részletek egy hosszabb tanulmányból

revíziójával”. Azt, hogy a magyarság milyen állapotban kezdett neki az inkriminált döntés után az immár 86 éve tartó „vezeklésnek”, és menetközben gondolkodása és Európa sorsával kapcsolatos felelõsségvállalása milyen torzulásokat szenvedett, annak Bibó István egyik avatott tudója. Idézzünk tehát *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága* címû tanulmányából: *„...Ebben a helyzetben érte Magyarországot az 1918. évi összeomlás, amikor hamarosan kiderült, hogy a történeti Magyarország felszámolása elkerülhetetlen. Ez a felszámolás azonban olyan hebehurgya módon történt meg, hogy Magyarországtól nemcsak más nyelvû területeket, hanem, ráadásul meglehetõsen bõven adagolva, magyar területeket is elcsatoltak. Ennek a következménye egyrészt az volt, hogy Magyarországot sorozatos politikai válságok rázták meg, melyek végül is a legsötétebb reakciót jutatták uralomra, másrészt az, hogy a magyar politikai szemlélet Magyarország felosztását egyszerûen brutális erõszaknak és a gyõzõk hipokrízisének tulajdonította (...) Ennek következtében nem tudott elszakadni a történeti nagy Magyarország ábrándképétõl, és még inkább abba a lelkiállapotba került, hogy Európa neki egy nagy igazságtalansággal adósa. Emiatt aztán 1938 után felmentve érezte magát minden európai kötelezettség alól (...) egyenesen haladva az 1944. évi katasztrófa fele. A történeti nagy Magyarország illúziója ezzel végleg összeomlott.”* Azt, hogy egy méltányosan, igazságosan szankcionált Magyarország hogyan járt volna el a kor iszonyú felelõsséget halmozó kérdéseiben (például zsidóüldözés), ezt megtudnunk már sohse adatik. Egyesek szerint az ilyenszerû kérdésfeltevés nem etikus. Mint ahogy – egészíthetnõk ki a gondolatmenetet – nem etikus egy félig agyonvert (két harmada a kedvezményezettek kezén) ország reakcióit a békediktátum kedvezményezettjeinek reakcióival összehasonlítgatni.

A Bibó által demokratikusan fejlõdõ jövõnek remélt idõ a mi jelenünket alkotja, és ennek a jelennek (és fejlõdése mikéntjének) döntõ kérdése az, hogy lesz-e elegendõ belsõ tartalékunk szétszabdaltságunk (el)viseléséhez… Bibó szerint ez magának a demokratikus fejlõdésnek is feltétele, de vajon mit jelent belsõ tartalékaink (értékeink, hagyományaink) felszínre hozása, aktívvá tétele?

Belsõ tartalékaink elõfordulási helye az endémikus magyar kultúra. Ebbe ágyazott belsõ értékeinknek történelmünk folyamán nem adatott meg, hogy lezárt vésztartalékhoz hasonlóan kultúránk mélyrétegeiben zavartalanul túléljenek. Már a különbözõ „elnyomások” elleni passzív rezisztencia (melyben világelsõk vagyunk) is e belsõ értékek felhasználásával történt. A használat persze csiszolta, fejlesztette mindezeket az értékeket.

Egy kultúra belsõ értékei névre, népre, nemzetre szólóak. A magyar kultúra meghatározó alapsajátossága, a természeti környezettel való interaktív kapcsolat, és a környezethez fûzõdõ kiforrott partneri viszony. Ennek a partneri viszonynak kiemelkedõ érdeme, hogy „családon belül” köttetik és áll fenn, hisz az ember a természet része. Ez a gyermekmondóka-számba menõ közhely az, melyet megrekedt civilizációnk nem mer (nem tud?) tovább skandálni. Mert ha ugye része, akkor másképp illene hozzáállni… A mindenkori hatalom, az uralkodó ideológiai áramlatok és gazdasági trendek hatására ez a viszony gyakran romlik meg, sõt átmenetileg meg is semmisül. Válsághelyzetben, azonban fõnixmadárként születik újjá. A környezetünkkel kialakított partneri viszony intézményének, nyomtalanul felszívódni azért lehetetlen, mert kultúránk „röghöz (környezethez) kötõdõ szellemi javak kultúrája”, melynek értékei, (például önkormányzatiság, lásd alább) a közösségi földhasználat rendjébõl (és hagyományaiból) eredeztethetõk. Az intézményi rangra emelkedõ, környezettel való partnerségi viszony egyik bizonyítéka a felek között fennálló folyamatos, termékeny dialógus. A Horváth Benõ által hübrisznek (gõg) ítélt, környezettõl való függetlenedési folyamat a magyar kultúra sajátos útvesztését eredményezi, a fent említett dialógus által kitermelt szellemi és fizikai javak pedig kultúránk mélyrétegeibe kényszerülnek. Ennek az életképesen bebábozódó társadalmi és környezeti, tapasztalati tudásnak Hagyomány a neve. Edward Shils szerint *„a hagyomány legegyszerûbb és legelemibb jelentése a traditum – vagyis valami, amit a múltnak a jelen átad. A hagyomány... magába foglalhat tárgyakat, különbözõ eszméket, emberekrõl és eseményekrõl alkotott képeket, gyakorlatot és intézményeket. Felölelhet épületeket, emlékmûveket és tájakat, szobrokat, festményeket, könyveket, szerszámokat és gépeket... A hagyomány felölelhet isteni kinyilatkoztatásokat és ezek értelmezéseit is... a szent szövegek központi alakjai (Jézus, Mózes, Mohamed és Buddha) köré fonódott mesék szintén traditumok.”* A hagyomány tehát meghatározóan befolyásolja létünket: úgymint az ember helyét a világmindenségben, és determinál(hat)ja az embernek természeti környezetéhez való viszonyát. Létrejöhet – állítja megalapozottan *Csörgõ Zoltán* – a környezettudatos életforma mintájára (mivel attól lényegileg elválaszthatatlan) – egy hagyománytudatos életforma. A hagyományra pedig kiemelt szerep hárul e fent említett életforma keretein belül az identitás õrzésében. Illetve annak megújításában is… A kultúra meghatározásai közül idézzük Várkonyit, aki Frobeniust követve, az emberek által szervessé tett földet nevezi meg kultúraként. *Leo Frobenius kulturális morfológiának* nevezett elméletében (mely ugyanúgy alantas interpretációknak esett áldozatul, mint Nietzsche némely gondolata), az egyes civilizációkat organikus egységnek, komplex és fejlõdõ valóságnak tartja.

A civilizációkat kultúrák alkotják és határozzák meg. Frobenius szerint minden kultúrának paideumája, lelkisége van. Kultúráinak lelkisége tesz egy-egy civilizációt zárt, más civilizációkkal összemérhetõ egésszé. Ha ez így van, márpedig így, akkor egy megrekedt civilizációt csak az õt alkotó kultúrák valamelyikének lelkisége képes stabilizálni. Annak a kultúrának azon lelkisége, amely alternatívát képes felmutatni az illetõ civilizáció vesztét okozó eszmeiséggel szemben. Amivel a kudarcot vallott eszmeiség (univerzális válság!) kiváltható.

Nos, a tõsgyökeres európai civilizáció és az õt alkotó kultúrák meglehetõsen egységesen menetelnek vesztükbe, ahhoz, hogy bármelyikükben is a „megváltó” lelkiséget feltételezni merészelhetnénk. Erre csak egy olyan, a sorból kilógó, ázsiai eredetû (jöttment, mégis endémikus), a harmadik útra önerõbõl rátaláló, kifinomult környezeti tudatossággal, sõt függõsséggel rendelkezõ kultúra képes, mely bár ezer éve része az európai civilizációnak, annak önpusztító karakterével szemben, mélyrétegi tartalmai révén pozitív alternatívát tud felmutatni.

A természeti környezet archaikus gyökerû tisztelete testesül meg például a jászkun autonómia egyik nevezetes rendelkezésében. Ez (a hûbérurakkal szemben) szabadságjogokkal ruházza fel az autonómia területén élõket (a nem kun commoránsokat is). A kun redempció (önmegváltás) a Kárpát-medence elsõ olyan monetáris tranzakciója volt, melyben az áruvá degradált föld, a benne gyökeredzõ szabadságjogokkal egyetemben, egy etnikai közösség hatalmas anyagi és fizikai (jászkun hadosztály felállítása) erõfeszítése által visszavásároltatik… Azon szabadságjogokkal egyetemben tehát, melyek a Jászkun Autonómiát az autonóm igazgatási és bíráskodási gyakorlat, valamint 1695-tõl az önálló adózás révén a Jászkun Kerületet politikai törvényhatósággá tették.

A kun-magyar azonosságtudat tartalmát a redempció határozza meg. A politikai jogok a redempció végrehajtása után a hadkötelezettséghez és a megváltott tõkeföldhöz (környezet) kapcsolódtak. A jászkun autonómia azon polgára, aki tõkeföldjét eladta, a földhöz kapcsolt (!) jogait is elvesztette. Ez a helyi (környezet)alkotmányos élet alapjának tekinthetõ törvény és a privilégium teremtette meg a Jászkun Kerület egyedülálló társadalmi rétegzõdését A jászkun szabadság joga az autonómia területén élõ egyéb etnikumokat egyaránt illette. A kiváltságolt terület szabadparaszti társadalma, az egyedülálló életlehetõségek nagyszámú betelepülõt vonzottak. A redempció utáni jászkun autonómia tehát az engedményezõ állami szintû törvényre, az anyagi függetlenségre és a helyi szabályozó rendszerre támaszkodott, és egy szabad, kun-magyar identitású közegben érvényesült. Az etnikai összetételét tekintve immár vegyes népesség egységének megtartását a visszanyert (visszavásárolt) szabadság védelme szolgálta (Bánkiné Molnár Erzsébet)

Nevezett autonómia létrejöttét nem hallgatólagos megtûrtség, hanem a magyar rendi állam privilégiumokkal (kiváltságokkal) támogatott, engedményezõ politikája tette lehetõvé. Ám az etnikai kisebbségek önkormányzati törekvéseivel szembeni engedményezõ politikát, annak eredetét hiába próbálnánk egy átfogó európai kisebbségvédelem intézményébõl származtatni, levezetni. Ilyen ugyanis, a lelkiismereti szabadság erdélyi intézményesüléséhez hasonlóan, sehol *nem létezett* Európában.

Kovács Kristóf

Csontzene című delírium-filmjének cselekménye

(Összefoglaló)

Háború van. Városunk vesztésre áll. Azok – a szomszéd városból valók – már itt vannak a város körül, és lõnek befelé veszettül. Zsoldosaink, akiket városunk ura, a Herceg bérelt fel, hátrálnak, minket meg beterelnek a színházba, az egyetlen óvóhelyre a városban.

A színházat ránk zárják. Védenek, de minekünk nem kell védelem, próbálkoznánk, de lebeszélnek róla. Kussolunk. Õk is a színpadon ütik fel a fõhadiszállásukat, innen próbálják visszafordítani a vesztésre álló háborút.

A mieink két fõnöke, a Kapitány meg az Alvezér, a Herceg keresésére indulnak. Ám a Herceg sehol. Mialatt menekültünk, valahogy elkallódott. Pedig az elõbb még látták. Õ is velünk menekült, hiszen „a Herceg jár-kel az emberek között, beszélget velük, üzletel velük, dalol velük”… Ilyen és ehhez hasonló feliratokkal van tele a város, már ami épp megmarad belõle.

A két katonában egyre nõ az egymás elleni indulat. *Ahogy rákérdeznek a Herceg hollétére, az itteniek egyre különösebb válaszokat adnak: a Herceg mindenütt ott van; halott, már évek óta; illetve: Herceg? Hát az meg ki az?* Az alvezér durván próbálja kiszedni, a kapitány hidegen kiszedi a válaszokat, de ezeknél jobbat õ se kap. Végül a kapitány lelépteti az alvezért, õ is megy dolgára.

Közben soroznak, belõlünk töltik fel a soraikat. A sorozást a kapitány vezeti – és a Herceg helyetteseként a Mama, a Herceg bolondos édesanyja, nem kis feszültséget keltve ezáltal nemcsak a városban, de a katonák között is.
A kapitány és az Alvezér majdnem egymásnak ugranak.

Lent a színház udvarán a zsoldosok megássák a tömegsírt, és a szemünk láttára belehajigálják azokat közülünk, akik odavalók. Aztán megjön a kapitány az újoncokkal, elküldi õket dolgukra, járõrözni, beszivárgókra és menekülni próbálókra vadászni.

Mi, akik ott maradtunk a nézõtéren, mi mást kezdhetnénk magunkkal, bámuljuk õket, és várjuk, hogy azok – akikkel háborúzunk – jöjjenek. Õk meg, a nemesek, a fegyveresek, mintha ott se lennénk, élik az életüket.

Az utolsó, aki bejön az épületbe, az a Herceg újdonsült hostesse, szóvivõje, jobbkeze, és nem mellékesen szeretõje: az aluljáróban éri a bombatámadás, õ azonban sértetlenül felszökell a lépcsõn, és a tetején a színpadra ér. Pénzt hozott a kapitánynak, és a Herceg utolsó üzenetét. Hogy a katonai vezetés szöktesse meg a Herceget és családját.

Ilyen parancsot azonban a kapitány csak magától a Hercegtõl hajlandó elfogadni, holmi szóvivõktõl nem. A hostess kiront, bele az alvezérbe, aki kis híján megerõszakolja, a kapitány akadályozza meg ebben. A hostess elindul a Herceghez, a kapitány parancsmegtagadó üzenetével, útközben azonban összefut az újonnan besorozott katonák egyikével, egy fiatal katonával, aki a fiúja volt, mielõtt a Herceg miatt otthagyta volna. A fiú most is próbálkozik, de sem a félelme nem hatja meg, sem az egyenruhája és a fegyvere nem imponál a hostessnek.

A hostess nem jut be a Herceghez, a mama állja útját, és nagyon úgy viselkedik, mintha a Herceg meghalt volna. A hostess visszaindul a kapitányhoz a hírrel.

A nézõtéren balhé, valakik látták a Herceget. Épp az elõbb ment erre. Arra. Egyszer meg is kergetik, így bukkannak a barátunkra, aki a nézõtéren prófétált, és emiatt kidobták. Most már õt hajkurásszák. A hostess lekever egyet valakinek, aki fitymálóan nyilatkozik a Hercegrõl.

Visszaérve, a kapitányt nem találja a helyén, de beéri az alvezérrel. A kiszöktetési parancs folytatása. Az alvezér se vevõ rá. Mert nincs hova mennie, az asszonynak varrodája van…

A katonák az öltözõkben alszanak; a mama és a hostess is. A színészbüfében van a legénységi közös hálóterem. Ki lehet lesni a városra, a srác ki is néz, meglátja az ablakát. Ahol kigyullad a fény. Messzelátóval nézi, mondja az öregnek, mit lát. Egyre részletesebben ír le valakit, aki otthon van, és ott jól érzi magát, vagy épp ellenkezõleg – de otthon van. Ettõl bezsong, mindenáron haza akar jutni. Átadja az öregnek a távcsövet, és amíg az bámul, õ elindul, a kijáratnál beleköt egy civil, hogy ha nekik sem szabad, akkor vitézúrnak is tessékszíves idebe maradni. A fiatal katona képtelen szabadulni a hostess hatása alól, harciaskodik.

A barátunk az egyetlen, akinek sikerül kilógnia a színházból.

A kapitány a folyosókon kóborol, ellenõrzi a terepet és a katonáit. Csetepaté hangjaira figyel fel: két katonája, a srác és az öreg katona balhéznak. Magukra haragítják a civileket (akik egyre nehezebben viselik a várakozást): végül a kapitány vet véget a majdnem kitörõ lázadásnak.

A hostess tanúja a jelenetnek, a kapitány észre is veszi õt, és mégsem adja át a hírt, hogy a Herceg halott. Hagyja, hogy a kapitány az õ nevében hozzon ítéletet. Márpedig az, ilyen esetekben, halál.

Tárgyalótermi jelenet: a civilek mindkettõjüket beköpik, az öreget azért is, amit el se követett, hogy szökni akart volna. Az öreg nem védekezik a vádak ellen, méltóságán alulinak tartja, a kapitány látja, de nem tehet mást, legfeljebb annyit, hogy a két katonát halálos párbajra ítéli, melynek végén a győztest jutalmul õ maga öli meg. A fiatal katona pánikban elrohan, az öreg komótos léptekkel a nyomába ered.

A hostess visszamegy a mamához, hogy figyelmeztesse a veszélyre, és azzal fenyegesse, hogy lázadás érlelõdik. Vagy a városban, vagy a katonák között, mert hiába próbálják titokban tartani, már tudják, hogy a Herceg halott. A mama megnyugtatja, hogy semmi baj. A Herceg él. Inkognitóban ott rejtõzik az emberek között. Csak azért hitette el a hostess-szel, hogy a fia halott, hogy lássa, elterjed-e a hír: és lám, a hír elterjedt. **De a mamának már lett egy Kasszamja, az öltözõben állította fel, lõ vele.***

Most már menekül vissza a kapitányhoz. Útközben találkozik a fiatal katonával. Átkok, búcsú.

A Herceg üres dolgozószobája, a kapitány és az alvezér lelakják, közben szökésrõl ábrándoznak. A kapitány szökni akar, hogy ne kelljen az öreg katonát megölnie.

A mama magánhadsereget toboroz. Az öreg elkapja a srácot, engedi imádkozni, megöli.

A hostess csomagol, mert valaki elviszi, mondja a kapitánynak vagy az alvezérnek.

A mama és emberei megindulnak.

Az öreg megássa a fiatal katona sírját, a kapitány végignézi, közben elbúcsúznak egymástól.

Megjegyzés: idõnként belõnek odakintrõl. Nem tragikusan, de azért szép lassan kezd omladozni a színház, és halottak is akadnak.*

A kapitány kivégzi az öreget.

A mama és a hiénák (köztük az alvezér) jönnek: néma õrjárat a színház kihalt folyosóin.

A hostesst **mert most már annyira gyûlölik a Herceget** megtámadják az itteniek. A kapitány menti ki a karmaikból. A hostess könyörög a kapitánynak, hogy húzzanak innét. A Herceg halott. Mindennek vége. Mindent odaad, önmagát is, csak menjenek innen. Ezek kinyírnak, mielõtt még azok kinyírhatnának minket.

De nem lehet kimenni. *Vaslétrán másznak fel a tetõre. Teliholdas éjszaka. Elindulnak a tetõ széle felé. Lövés. A másik irányban próbálkoznak. Lövés. Visszamásznak a létrán. Felettük a csillagos ég. Magukra csapják a tetõajtót. Fülsiketítõ csend a színházban.*

És már visszamenni sem lehet, mindent elsöpör a mamapuccs. *A csendbõl lassan kibontakozik a tüntetés hangzavara. A mama és az emberei RPG-vel átlövik a színpad hátsó falát: belépõ, mint egy operettben.*

****Szünet a filmben?****

Sehol.

Egy elvetélt szerelem története gyors, vagy nem is gyors, lassú pillanatképekben elbeszélve, a háború ellehetetleníti a szerelmet, és a szerelem hiánya szüli a háborút témakörére. Vagy, ha nincs szerelem, megoldásnak ott a baszás, de arra csak az igazi férfiak képesek, mint a mama.

Egy ágy, benne a hostess és a kapitány, törmelék borítja mindkettõjüket.

A hostess azt álmodja, hogy jönnek. Erre ébred.

Egyikük sem emlékszik, mi történt, hol vannak, hogy kerültek ide és egy ágyba, csak azt tudják, hogy mindketten mintha megbánták volna.

Ki kéne jutni innét. Együtt? Jó, akkor együtt.

Odakint, a város rommá lõtt utcáin és házai között kóborolnak, keresik a kivezetõ utat, eltévednek, a hostess sem ismerõs errefelé, ezen a részén a városnak még sosem járt, nem itteni.

Elkapják a barátunkat, akivel van elszámolnivalójuk, a kapitány futni hagyja, a nõ utána lõ, de nem tudni, eltalálta-e. Dühében lelép.

A kapitány nem is igazán bánja. Õ az ellenkezõ irányba indul el.

A barátunk és a hiénák. **Megjegyzés: a városban kétféle populáció grasszál jelenleg, élõk és kísértetek. Elõbbiek rongyokba burkolózva osonnak, utóbbiak kicsípték magukat, korzóznak.***

A hostess meglátja a hóembert: egy pincéből néz kifelé. Lemegy utána, hogy leszámoljon vele, de ez nem nagyon sikerül.

A kapitányt megtámadják a kísértetek, szétkergeti õket. *(Még nem tudjuk, hogy kísértetek: bolondos, furcsa társaság, ez az egész. Csak a hóember jelenléte árulja el halott mivoltukat.)* Lemegy utánuk a pincébe. Õ is belebotlik a hóemberbe / találkozik az öreg katonával.

A hiénák magukkal viszik a barátunkat a mamához. Rókatánc.

A kísértetek elhurcolják a hostesst valamiféle pincébe vagy kertbe, lökdösik, a hostess, amennyire tud, védekezik, aztán a kísértetek egyszercsak huss! eltûnnek. Néma csend. A hostess meghallja a kapitány lépteit, leül.

Végtelen pincesoron mennek tovább. A nagyterem a bulival mögöttük marad. Innentõl egy folyosó jön, ahol még ellenségesek velük, de aztán jönnek a benyíló fülkék, bennük párok vagy magányos gubbasztók, és ezek már tudomást sem vesznek róluk, vagy épp barátságosan köszöntik õket. Aztán már senki, csak a sötét, és egy lépcsõ felfelé. Felmennek.*

A buli, ahol utóbbiak történtek, a színház pincéjében folyik, de erre csak most jövünk rá.

A színpadon vagyunk, az üres nézõtér elõtt. Tapsrend?

SZABÓ PÁL

Négy évszak (részletek)

Tavasz

Hiába szóltál! – Ablaküveg mögött
a napsütéshez már meleg is vegyült;
fehér, szelek-szaggatta felhõk
úsztak elõttem a kék szemedben.

Sietve mentem…, hol van a hóvirág?
De mit találtam? Fák koronái közt
csak jégcsapot, havat, didergést!
Szép tavaszunk idejében éghet!

Idõ a vágynak, nem szerelemnek árt,
türelmesebb és nem csapodár. Ne nézz
se vissza túl, s ne várd elõre
téli tavaszban az õszi nyárt is!

Nyári levél

„minden az ég alatt,
mint a kis nefelejcs enyész”
(Berzsenyi)

Látnád,– sárga levél függ a cseresznyefán,
nincs még õsz, s a gyümölcs fonnyad,– a Napmeleg
hogy gyilkolja a mélyzöld, üde kerteket!
Percenként közelít: a Nyár.

Nem csattog csalogány, nyáron a gerle búg,
elnémult a kakukk, nádirigó csörög;
fecskék és verebek pórias éneke
ad fülnek nyugodalmat itt.

Phaeton vad szekerén délben a Napkorong
túlontúl elidõz, ontja e trópusi
harminchét fokokat, – izzad a Föld, az Ég! –,
víz forr messze, a strandokon.

Vízzel büntet a Nyár, zápora vízözön,
végítélete jég, karja a fát töri,
villám sújt le, dörög, majd kividul, s megint
portengert ad az óceán!

Vagy kombájn zaja zúg távoli földeken,
vágóasztala ért, sárga aranyt arat,
porfelhõ meg a gép gázolaj illata
napnyugtán leereszkedik:

Hajnalpír-horizont csillagokat nyugoszt,
harmattal teli, hûs, friss levegõben a
szív újjászületik, fürdik a lélek is,
azt hinnéd az Idõnk: örök!

Szebb volt néked a nyár, ért gabonán kalász!
Ifjúságomat én, még alig illetém;
rám nem vár, – vele –, õsz, béke, család, gyerek,
Õ Párkám fonalán: a Vég!

Beszéd a palackból

Szőcs Géza rovata

Idén lett volna százéves Dsida Jenő, és Tasso Marchini festő is. Utóbbiról Murádin Jenő művészettörténész írt monográfiát. A két művész életéről pedig, melyek egyéb kolozsvári sorsok szövedékébe ágyazódnak, e sorok írója vetett papírra egy esszét. Ezeknek az írásoknak részleteit A Dunánál c. folyóiratban közöltük 2006-ban, könyv alakban pedig ezév végén fognak megjelenni a Szent István Társulat és A Dunánál közös kiadásában.

Mielőtt e könyv két rövid fejezetét idézném, szeretnék emlékeztetni rá, hogy az én vágyódása és elvágyódása, egy másik én s egy másik élet délibábja igen régi témája az irodalomnak (s a lélektannak is). Amikor az alább olvasható részletben a „dél-amerikai" jelzőt használtam, nemcsak Borges és Marquez világára gondoltam, általában véve. Hanem nagyon konkrétan Cortazarnak arra a novellájára is, amelyben egy argentinai fiatalasszony valamely titokzatos belső parancsnak engedelmeskedve repülőre ül és Budapestre utazik, hogy ott egy hajnali órán a Duna egyik hídjának közepén – nincs megnevezve, de sejteni lehet, melyik hídon – megtörténjen az a (számára egyébként tragikus) lélekcsere, amely mint távoli beszéd és meghatározhatatlan, jövő idejű vonzás a világ túlsó feléig kormányozta ösztöneit és lépteit.

Dsida és Olaszország. Vezúv. Capri

Dsida Jenő útinaplóban is megörökített 1933-as olaszországi zarándokútját feldolgozni és értelmezni külön feladat lenne, amelyre e pillanatban nem vállalkozhatom. Idézzük föl azonban, amit a Vezúvról és amit a nápolyi öböl távlatában felvillanó Capri szigetéről írt:

„Még a közelben ugyancsak füstölgő, rettegett Vezúv sem tud félelmes külsőt ölteni: habosfehéren, fellegszerűen bodrozó füstje inkább kedélyes és álomszerű, lejtős körvonala finoman könnyed, szép rajzú és elegáns." (És ír „a tárt horizontnak, a ragyogó égnek, a végnélküli tengernek, a határtalan szabadságnak" a szépségéről is.) A fejezet így ér véget:

„Egyik oldalon Nápoly! A másik oldalon a messzi távolból égszínkéken csillogó tenger. Nisida és Ischia szigetei. Hajók. Távolabb Capri csalogató körvonalai. Valóságos édenkerti táj. A felhők meghasadtak ebben a pillanatban, és a gyönyörű arany napfény suhogva ömlött a kék vízbe!

Miért nem lehetett dobbantani akkor és azt mondani makacsul:

– Én itt maradok!

Miért kellett eljönni onnan?"

Idézzük föl azt is, amit a *Kóborló délután…* harmadik fejezetében ír arról, hogyan küzd saját irigységével, lehunyva szemét, amikor távoli szépségek csábítják; meg arról, hogy

…tűzbe vetettem egy
kedves nászutazó-pár levelét, mivel
onnan jött a kobalt tengeren álmodó
szirtes, isteni Capriról.

Marosi Ildikó idézi Imbery Melinda visszaemlékezését: „Ez az olaszországi út volt az egyetlen komolyabb külföldi utazása Jenőnek, előtte négy hónap alatt tanult meg annyira olaszul, hogy a kiránduló társaságot kísérhesse. Pedig nagyon sokat szeretett volna utazni. Mindig mesélt, tervezett erről. Például, hogy veszünk szamárszekeret, abban lakunk, és beutazzuk rajta az egész világot."

Ehhez már fölösleges is az a kommentár, amelyet a fentiekhez fűz, férje személyiségének meghatározására törekedve, az egyetlen szűk esztendő alatt özvegységre jutott Dsida Jenőné:

„Sok mindenen átsegített, hogy sok humor és sok gyermekesség is volt benne."

Dsida, ha nem Dsidának születik

Minden ember eljátszik a gondolattal, vajon ki volna/ki lehetne ő, ha ő nem ő volna. Ez nem azonos az ezzel szomszédos értelmű „ki szeretnék lenni" kérdéssel. (És egyáltalán nem azonos a megkettőződő én motívumával, amely olyan emlékezetes irodalmi – majd filmes – karriert futott be az elmúlt két évszázadban.) A dél-amerikai irodalmakból ismerős kérdésre Dsida Jenő már első verseskötetében válaszol,

Egy délolasz látomás

Gy. Szabó Béla: Vezúv

egy nápolyi látomásban, amelyet húszévesen, jóval olaszországi utazása előtt írt (*Összefont tenyérrel*). E sorok mintha rejtélyes módon kiegészítenék a „Caprin maradó Dsida" majdani képzetének lehetséges értelmezési mezejét:

s meglátom, aki – tán lehettem volna:

Hajnalba-borzolt aranyködön át
örökszép Nápoly sötétkék egére
Vezúv füstöli ákombákomát,

pár csacska kérdést készül odaróni,
s a tenger partján – félmeztelenül
áll egy koldus, víg, boldog lazzaróni.

S hogy ez a délolasz önlátomás nem egyszeri fantázia a költő tudatalattijában, mutatja ennek az első verskötetnek néhány másik sora is, a *Miért vagyok kedvetlen?* alábbi sorai, amelyek a „Nem találom a lelkemet sehol." megállapítását készítik elő:

Valahova el akartam utazni tegnap,
egy kis felfrissült lélekremegésre,
Nápolyba, vagy nem tudom hová,
ahová egy életben csak egyszer megy vonat.

Sajátos, hogy éppen a nápolyi irodalomtörténész és hungarológus, Amedeo Di Francesco értelmezi úgy e verset, hogy a költő nem csupán az életöröm költője, hanem annak a könyörtelen tudásnak is, hogy az ember nem érti meg a létet. Dsidát, aki itt „az emberi sors jelentéktelenségének sötétjét, megmagyarázhatatlan titokzatosságának szakadékát tárja elénk", az elemzés szerint lényegi szorongása és mély nyugtalansága hajtja „egy lehetetlen, egyetlen földrajzi helyen sem fellelhető, édeni állapot fele". Igen, ez a megtalálhatatlan Éden-káprázat villant meg újra a költő tudatában, felragyogva a sors sötét szakadékából, amikor Nápolyból Capri fele pillantott.

* * *

Eddig tehát a megjelenés előtt álló könyv két fejezete. A bennük idézett sorokból kitetszik, hogy Dsidát egész életében foglalkoztatta az a „nápolyi nosztalgia", az a délolasz fantázia, amely benne egy *korábbi*, vagy *későbbi*, vagy egyszerűen csak egy *másik* életének emlékéhez, lehetőségéhez vagy ígéretéhez kötődött. Ahhoz az alternatív-virtuális leágazásához az életének, amelyben saját maga irigyelt lazzaróni-hasonmásával, az Ismerős Én-Idegennel mint nápolyi csavargóval, szerencsés semmittevővel, a legalitás és megtűrtség peremvidékének boldog őslakójával találkozik, aki arccal a tengernek, háta mögött a tűzhányóval bizonyára nem is sejti, hogy lehetne olyan élete, amelyben költőként él Kolozsvárott. Olyan élete, amelyben ismeretlen – Vajda Jánossal szólva – nem az elvesztett, hanem az el nem nyert Éden fájdalma. (Azért talán pontosítsunk: Vajdának ez az el nem nyert éden Gina személyét jelentette, Dsidának pedig a lét titkos, hozzá nem férhető függőkertjét, egy platonisztikus déjà vu érintését.)

Dsida nem adta át magát túlságosan ennek a káprázatnak. Nápolyi látogatása nem okozott meghasonlást benne, még csak föl sem kavarta annyira, hogy hosszabban és mélyebben foglalkozzon azzal, amit ott látott. Talán megnyugtatta, hogy legalább egyszer az életben megfordult misztikus alteregója földjén. Úgy tűnik, senkinek nem emlegette ezt a látomását, s a kritika sem figyelt fel költészetének e vissza-visszatérő, felfeltörő motívumára, erre a nagyon finom palackba zárt nem is annyira üzenetre, mint inkább csak lebegő, súlytalan sejtetésre.

A Vezúv azonban néhány év múlva maga jött el hozzá, saját maga jelentkezett a költő életében. Tudni kell ehhez, hogy Dsida Jenőnek jó barátja volt Gy. Szabó Béla képzőművész, akiről többször is a legelismerőbben írt, és aki Dsida *Nagycsütörtök* c. könyvét, továbbá Ernst Tollertől fordított kötetét (*Fecskék könyve*) illusztrálta. (Említsük meg itt, bár ez csak a könyvben tárgyalt összefüggések távlatában bír jelentőséggel, hogy Gy. Szabó lelkes híve volt Tasso Marchini festészetének.)

1937 tavaszán Gy. Szabó Béla hosszabb mediterrán körútra indult. Év végén már ki is állítja Kolozsvárott az utazás alatt készített munkáit. Dsida, aki a legtöbb huszadik századi magyar költőhöz hasonlóan hírlapíróként kereste kenyerét, a Keleti Újságban ír a tárlatról. Recenziójában kiemelve e művészet „sejtelemszerű, világ fölé emelkedő, mámoros" ihletettségét, Dsida megemlíti, igaz, csak egy felsorolásban Gy. Szabó Nápolyban és környékén készült munkáit, köztük mesés-misztikus Vezúv-festményét is: „Nápoly filozofikus, sugarakban megtört nyugalma, a Vezúv vörös lángot sugárzó, füsttel és felhővel körülgomolygott, teremtés előtti látomása, Capri keleti házainak derűje", továbbá egy ravennai képe „mintha életünk előttről visszaderengő emlékeket idéznének".

Sokáig érthetetlennek tartottam, hogy Dsida miért nem próbálta megszerezni barátjától e pasztellképet, amelynek bal sarkában világosan olvasható a keltezés: 1937. május 19. Vagyis a képet két nappal a költő 30. születésnapja után keltezte a festő. Az is lehet, hogy 17-én kezdett el dolgozni rajta.

Dsida ekkor már, 1937 adventjén, bizonyára érezte, hogy ez volt az utolsó születésnapja. (A legutolsó, a 31. már halálos, lázas és többnyire öntudatlan állapotú betegsége végére esik.)

Gy. Szabó Béla (születésnapi) ajándékba is, talán anélkül is, talán cserébe is egy verskéziratért, bizonyára szívesen odaadta volna neki ezt a nápolyi pasztellt.

De a költő szerény volt, nem kért semmit, még a barátjától sem.

Aztán meg a Vezúv képét magában kívánta őrizni, nem pedig a szobája falán.

(Folytatás a 13. oldalról)

– Hát te? – kérdeztem.

– Meghívtak – mondta, és apró fejmozdulattal jelezte, hogy „ide”.

– Kicsoda, István?

Bólintott.

– És tényleg esküvõ lesz? Mert nem úgy néz ki.

Rám nézett, és könnyedén legyintett.

– Felejtsd el – mondta.

Válasza kissé rejtélyes volt, mégis megnyugtatott, hogy valakivel mégis beszélni tudok a dologról, nyelvi nehézségek nélkül.

Rögtön egészen a társaságba illõnek éreztem kis kettõsünket.

– És a feketék kint? – kérdeztem –, azt mondták, hogy esküvõ van. Miért állnak ott?

Barátom, mert már annak éreztem, megint legyintett.

– Nem mindegy neked, hogy miért állnak ott?

Bólintottam. Három sör után már valóban mindegy volt, fõleg ha a fehér, pisztolyos biztonsági õr vigyáz ránk.

– És akkor mi ez? – kérdeztem.

– Egy buli.

Bólintottam.

– Nem esküvõ?

– Lehet, hogy az is lesz.

– István is jön? – kérdeztem.

– Majd késõbb.

Ezzel barátom láthatóan lezártnak tekintette a témát. Igyekeztem megérteni, bár egyre kevésbé értettem. De ez egyre kevésbé zavart. Megbíztam barátomban, mert nem tehettem mást. Különben nagyon is megbízható fickónak látszott mindig. És azt nem is mondtam, hogy neki is Budweiser volt a kezében.

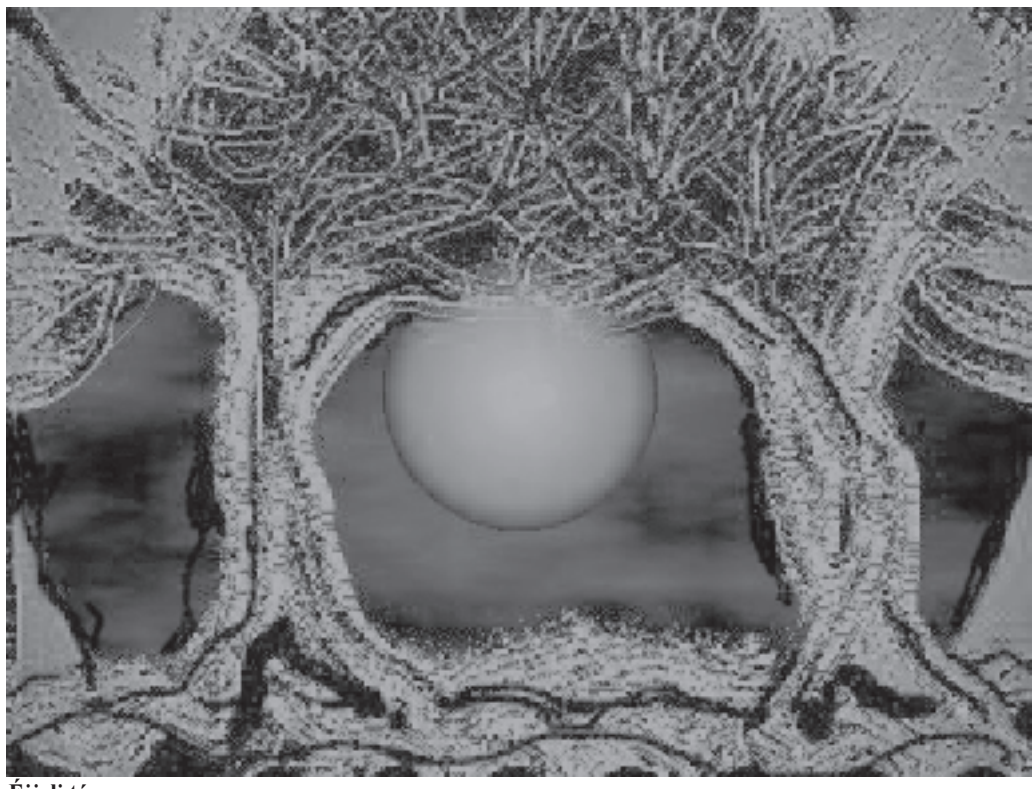
Éjjeli tánc

Együtt iszogattunk, és beszéltünk errõl-arról. Megtudtam, hogy fél éve van Los Angelesben, és hogy itt tanul valamilyen közgazdasági egyetemen.

Egészen elbódultam.

Egy fiúra lettünk figyelmesek, rutinos, magabiztos viselkedésével tûnt fel. A fiú nemsokára, az egész gyülekezethez fordulva, nagyon kellemes, udvarias, mély hangon beszélni kezdett.

– Mit mond? – kérdeztem.

– Hogy menjünk ki a teraszra.

Mindenki a terasz felé indult, mi is utánuk. Eddig nem is vettem észre, hogy két szobával odébb egy nyitott erkélyajtó vezet a szabadba, ahol vagy ötven méter hosszú, betonszegélyû terasz húzódott. Ide invitáltak bennünket, és itt álldogáltunk, csoportokra oszolva, kényelmesen beszélgetve, mint eddig. Én természetesen a barátommal maradtam.

Most láttam csak, hogy a városrész dombon fekszik, és le lehet látni a városra, ami innen a kellemesebb arcát mutatta: a gyárakon túl kertes házak látszottak, azon túl pedig dombok, köztük a távoli belváros a jellegzetes felhõkarcolós látképével.

Nyugodtan, lassan alkonyodó kora nyári este volt. Érezni lehetett a város lélegzésének ritmusát. Csendben nézelõdtünk, amikor egészen hirtelen, függõlegesen egy vonat vagy talán metrószerelvény futott ki az égre, teljes sebességgel, óriási robajjal.

Egyre lassabban úszott felfelé a levegõben, egyre halkuló robajjal, aztán egyre lassulva egy pillanatra megállt, miközben teljes csönd állt be. Akkor elkezdett lefelé zuhanni. Talán ha egy-két kilométerre lehetett mindez. Amikor földet ért, a szerelvény óriási robajjal felrobbant. A robbanás tûzzel és füsttel árasztotta el a környéket.

Elképedtem és meg is ijedtem. Aggasztóan közel történt a baleset. De szinte megijedni sem volt idõm, mert egy másik vonat követte ugyanúgy, mintha a föld alól jött volna fel, teljes sebességgel, és függõlegesen futott fel a felhõtlen, nyugodt égre. Ez is felrobbant. A két robbanás tûzoszlopai rémisztõek voltak. Le sem tudtam venni a szememet róla. Ez katasztrófa, gondoltam.

A társaságon nem tapasztaltam azt a rémületet, amit magamon. Senki sem sikoltozott, vagy szaladt el, többnyire nyugodtan nézték az eseményeket, egyesek még oda-oda is mutogattak, mintha valami látványosságot néznének. A lángok égtek, a füst szállt, a társaság meg nyugodtan társalgott.

Most elõször barátomra pillantottam. Nem látszott izgatottnak.

– Ez katasztrófa – mondtam.

Talányosan nézett rám.

– Amit a szem lát, és a fül hall, azt az agy elhiszi – mondta.

– Ezt Houdini mondta – tette hozzá.

Szóval szemfényvesztés, szórakoztatás, nem valóság?

A társaság közben befelé kezdett szállingózni. Én egy darabig még néztem a teljesen valós füst- és lángoszlopokat, és közben mobiltelefonon felhívtam Zentait. Felvette.

– Paul, nem történt valami katasztrófa Los Angelesben? – kérdeztem.

– Nem – mondta nyugodtan. Tudnék róla, nézem a tévét.

– Köszönöm – feleltem, és letettem.

Barátom megvárta, amíg telefonálok, aztán befelé indult velem együtt. Elbambulva lépkedtem. Az este nyugodt, kellemesen hûvös volt – Los Angelesben hirtelen lesz este –, eltekintve a két füst- és lángoszloptól.

Bent megnéztem az órámat, de a kvarckijelzõn idõ helyett magyarul ez a szöveg volt olvasható: „nem monitorozható”.

Ismét elképedtem, és megmutattam barátomnak a számlapot. Most sem látszott meglepettnek.

– Itt nem kell óra – mondta. – Nem kell jelzés, mert a bulin mindenkinek van valakije, aki jelez neki.

Egyre jobban elbizonytalanodtam. Barátomra néztem, aki szemével egy lányra mutatott.

– Nézd csak.

A lány, egy ír típusú, feltûnõen szép, talán kissé pimasz, de mindenképpen okos szemû, nyári ruhát viselõ lány velem szemezett. Csak most vettem észre, ahogy barátom felhívta rá a figyelmemet.

Valóban jelzett nekem: ujjával intett felém. Nagyon jó alakja volt. Mondhatni álmaim nõje volt, még az a néhány szeplõ, ami az arcán volt, még az is tetszett. Messze a legjobb nõ volt az egész bulin. Barna szeme sugárzóan érzékenynek és okosnak tûnt. Odaléptem hozzá.

– Gyere velem – mondta.

Odavezetett egy társasághoz, amelynek egyik tagja, egy kövérkés fiú egy asztalon ült. Két másik fiú vele szemben állt. Beszélgettek.

– István – mutatott be a lány a kövér fiúnak, tökéletes magyarsággal ejtve a nevemet.

A kövér fiú rám nézett. Tekintete nyugodt és figyelmes volt. Nem nyújtott kezet, és nem mondta a nevét.

– István Zombori, ugye? – kérdezte angolul, bár meglepetésemre õ is tökéletesen ejtette ki a nevemet.

– Melyik íz a kedvenced? – kérdezte a kövér fiú, mintegy mellékesen. Kissé unottnak látszott, mint aki valamilyen feladatot teljesít. Nem értettem a kérdését. A lányra néztem, aki bátorítóan nézett vissza rám.

– Melyik gyümölcs? – segített a lány.

– A málna – válaszoltam.

A kövér fiú egy füzért vett elõ a zsebébõl. A celofán alatti kis tasakok közül kikeresett egyet, amely fölé oda volt írva a nevem. Alája egy színes málna volt nyomtatva, mintha ez lett volna a jelem a bölcsõdében. Elképedtem.

– Málnás kokain – mondta a kövér fiú, bátorítóan mosolyogva. – Külön neked. Kipróbálod?

Egyáltalán nem látszott erõszakosnak, sõt inkább egy kicsit félénknek tûnt.

Haboztam. Olyan volt az egész, mint egy titkos társaság, ahol minden tagról tudnak mindent, de a tagok nem is tudják, hogy tagok.

– Igen – mondtam végül. Tényleg kíváncsi voltam az ízére, és a hatására még inkább.

Bevettem. És onnan fogva nem emlékszem semmire. Másnap Zentainál ébredtem. Nem voltam különösebben rosszul. Zentai azt mondta, hogy magam jöttem haza, igaz, a szokásosnál jóval késõbb. Még köszöntem is. Aztán a telefonhívásomról kezdett kérdezõsködni, de nem válaszoltam neki. Jobb hallgatni az egészrõl, gondoltam.

Fehér Renátó

1989 októberében születtem Szombathelyen. Jelenleg még itt élek és tanulok egy gimnáziumban. Alkalmazott írói és irodalmi referens szakképesítést szereztem 2007-ben. Versek mellett tanulmányokat, valamint dalszövegeket írok a RIMBAUD zenekarnak, melynek egyben „szuggesztere” és énekese vagyok. Ezenkívül a Cromwell Ifjúsági Színtársulatban, mint társulatvezetõ és amatõr színjátszó tevékenykedem.

Díjak: 2007 – Magyar Író Akadémia – kiemelt dicséret (Csuhai István)

2007 – Magyar Diákírók XXX. Országos találkozója – tanulmány kategória (ezüst minõsítés).

Elõjáték
– Cukrász a tavasz –

Láttam ma a tavaszt.
Egy szellõvel szinkronban riszált.
Napszemüvege fejére tolva
kacéran irányítgatta a napsugarakat –
pillanatokra elvakítottak.
Haja mézes-uszályként lobogott –
mohó szippantásom meg is akadt.
Ránctalannak tûnõ fény fehér ruhája
dekoltázsán áttetszõ kéj-lángok gyúltak.
(oltogatásuk növeszti majd méhében a nyarat).
A pisztolytáskákat már levetette,
elõkerültek belõlük karamellás combjai;
a szökõkút hûs márványa gõzölve füttyentett,
mikor peremére ült.
Tovább sétafikált
és az utána hömpölygõ vanília illat
lepedõként borult rá a térre.

Papírmedál

A lépcsõ-paragrafusokban botladoztunk az ajtóig.
Bár ajkad aznap olyan volt,
mint egy motel fényreklámja.
Kapaszkodtál belém, tartottalak
(fair play vigaszdíjam: a papírmedál).
És végre el tudtunk bújni: az éjszakában
összeért az orrunk, mint az eszkimóknak.
A küszöb-univerzumon inogtunk.

Azóta integetek.

(Vissza)nézõpont

Látótávolságban van – susogják;
íme az elsõ nyíl a bullban, s jön a folytatás:
jutalmul fejükben gépi hang dalol.
Összebújásuk valósághû,
aprólékosan kidolgozott mozdulatsor.
A zsugorodó tér dühösen sárgul köztünk.
Átlátnak rajtam:
valójában csak valami egypálcikás
vágy csalogat egy céllövöldébe, akárhova,
emiatt a kisstílû sietség.
Övék széltében a járda is, fokozás céljából.
Angyal-nyugdíjas póz, távolodóban –
nekik nem kell lázadás.
Úgyis már sötétedésre megtelnek.
Én pedig szétrebbentem a galambokat a fõtéren.

A mozigépész sejti

A terem sötétedik.
Sietve befûzöm a celluloidot.
Csorgó nyállal süppedsz a fotelbe.
– hétköznapi vendég vagy.
A büfé kincseit remélem a pulton hagytad,
mert felkészültem erre is:
kollektív mámor az új marketing:
színes, szagos, hangos,
s néha fel is pörgetem.
Ez a sok puding-elõzetes arra kell,
hogy ellazítson, s késõbb számítón,
néhány meta-képkockát betáplálhassak,
amik kitartanak – legalább a kocsiig.
Beismerhetem, de semmi,
és mégsem vigyorgok rajtad hátul
(bár itt, a „titokszobában” van egyedül fény),
sõt éppen kiszolgállak,
igaz elég közönyösen,
de így talán még rákapsz a mozira
és legközelebb esetleg a jegyet is megveszed.

Kritika

Szerkeszti: Elek Tibor

Az a megfeszített munka, mindig fogást találni, újra meg újra, de a szöveg ellenáll, kiválik, az értelmezés élethalál harca a *lét felszínén.*

A szöveg minden olvasás és újraolvasás után meglep, tartogat valami újat, ami elbizonytalanít. Olyan, mint amikor nap napot követ, van benne valami állandóság, de mégsem ugyanaz.

Szijj Ferenc verseit olvasva semmi sem lesz már ugyanolyan, töredezettség, törés, ami valami megmagyarázhatatlan módon bennünk van, ezzel kell együtt élni.

A *Kenyércédulák* címû kötet folytatás a megkezdett úton, beleilleszkedik a nagy Szijj-monológba.

A nyelvi megformálás, a motívumok hálója, az identitás bizonytalansága behálózza, összeköti az eddigi köteteket. De hogyan olvashatjuk ezt a bonyolult, mégis egységes nyelvet? Ez a nyelv *szótár*, amit tanulni kell. A szöveg mélysége csak a legkitartóbbakat jutalmazza.

A címválasztás jelentheti a kaput, hogyan juthatunk be ebbe a belsõ világba. Ez a cím is ugyanúgy elbizonytalanít, akár az eddigi kötetcímek (*A lassú élet titka, A nagy salakmezõ, Kéregtorony*), nem ad igazi fogódzót, csak a gyanakvás marad, és a metaforikusság keskeny ösvénye.

Mi is az a kenyércédula, és mit jelenthet, ha a kötet egészét nézzük? Bizonyosat nem tudhatunk. A kenyér beazonosítására szolgáló kicsi papírlapocska a test felszínén, ami tartalmazza a napot, amelyen készült és esetleg az összetevõket, gyártóját.

Itt élhetünk olyan misztikus magyarázatokkal is, hogy az élet kenyere, a mindennapok velejárója, hisz kenyeret majd mindenki eszik, de azt gondolom, ez nem ilyen egyszerû. Valahogy a napok közötti különbséget, változást, egyik nap sem ugyanúgy telik, mint a másik, de állandóság is, ha a visszatérõ napok elnevezését nézzük. Egyfajta kronologikus káosz, akár egy *egyperces zenei kavalkád*, ahol minden hang megjelenik (Károlyi Csaba elnevezése egy korábbi kötet kapcsán), de fontos, hogy ezek a napok, ezek a cédulák felcserélhetõek. De utalhat a szövegek terjedelmére is, hiszen egy ilyen cédulára rövid verseket lehet csak írni. A szerzõ egy korábbi beszélgetés kapcsán utalt arra, hogy a *Kéregtorony* címû kötet hosszabb lélegzetû szövegei után szeretett volna rövid, minden napra kiterjedõ verseket írni, így akarta magát napi munkára kényszeríteni. Ez a koncepció az idõ, a napok múltával megváltozott, hisz a szövegek hosszabbak lettek és a napok rendje is felborult, a verscímek, a verskezdet idõpontját jelölik. Így fordulhat elõ az, hogy a szombati napot csütörtök követi, majd azt ismét csütörtök, és így tovább. Ez is azt bizonyítja, hogy a szövegek egymástól függetlenek, olyanok akár egy *dobozregény* lapjai, ahol az olvasón múlik, hogy melyik lapot (napot) mikor és hogyan olvassa, és így mindig új és új értelmezést, struktúrát hoz(hat) létre.

Ezek a címek sem igazítanak el jobban, mint *A nagy salakmezõ* vagy a *Kéregtorony* számozásos versei, de nem is várom el tõlük.

A kötet verseit a szerzõ négy egységbe szervezte. Az én meglátásom szerint semmi különösebb ciklusalkotási szándék nincs mögötte, mert már amint kitértem rá, az egész kötetegység szerves koherenciát alkot, ezért nincs is szükség rá.

A belsõ motivikus rendet viszont érdemes egy kicsit jobban megvizsgálni.

Azok az apró elmozdulások...

Nem tudok igazat adni annak a kijelentésnek, hogy ezek értelmetlen, rendszer nélküli szövegek lennének.

A kötetet át meg átfutja az *én* bizonytalansága, meghatározhatatlansága, elkülönítése a *te*-tõl. Ez már markánsan az elsõ versben is tetten érhetõ és további versek során is kimutatható.

Nem én voltam. Azt mondod / én, de nem én, hanem / más volt, vagy más voltam / én is egy tárgyilagos valaki… (Péntek, 7. oldal), vagy, *Ez a test. Majd csak a fájdalom. / Vagy egy másik, a tiéd, ha vagy, / úgy akkor az enyém, vagy nem is annyira / másik, vagy az enyémben semmi másik, / csak én, és a tiédben sem én.* (Kedd, 34. o.), máshol, *Kezembe rajzolok egy mellet és egy vésõt / és mindkettõ én vagyok, hiszen hozzám / arc se kell…* (Péntek, 62. o.), megint máshol, *Reggelre mindig elfelejtem / az éjszakát, én voltam-e vagy / nem én voltam…* (Utolsó napok, 94. o.)

Az elsõ és az utolsó vers teszi teljessé ezt a gondolatsort, mintha keretbe zárná az egész könyvet.

Egy másik szövegszervezõ erõ a fény, a látás és a láttatás eszköze. Ami sötétben marad, az nem látszik. A látás itt is összefüggésben van a megfigyeléssel.

Esõ utáni napsütésben, de még a pára felszállása elõtt / a tisztánlátás. (Vasárnap, 38. o.)

A fény motívuma már az elõzõ kötetekben is fontos szerepet kapott, *A nagy salakmezõ*ben például az egyik legfontosabb összetartó erõ. *Bizonyos napokon nem szabad dolgozni a fénnyel… A váza peremén álló csillám- / lás, milyen régebbi fényeket gyûjt maga köré, fõleg az ajtó- / kilincsbõl.* (A nagy salakmezõ, [Részlet])

Ilyen kötetek közötti motívum a vasút, a vonat nyelve, a szõlõsdomb leírása, vagy a bicikli képe, amely a gyerekkor történetéhez is kapcsolható.

Olvasás közben azon gondolkodtam, folytatható, fokozható-e a *Kéregtorony* önvallomásos drámaisága, mert a *Kenyércédulák*ban is felsejlik a történetiség, de itt már a felnõttkor története, gyerek, feleség aspektusból, egy generációval késõbb.

…Tûz volt valahol, / nem nálunk, csak a szomszéd házban, / és már vége van, csak még dolgoznak / rajta, és nézik az emberek. / Volt már nálunk is, nemhogy / a házban, hanem a mi szûk lakásunkban is / több tûzoltó, õk értek oda elõször, / amikor felhívtam a vésztelefont. / Jött aztán a mentõ, és a rendõrök is / mindnek el kellett mondani, hogy mi van, / majd pedig te mentél a mentõvel, mi meg / szirénáztunk utánad a rendõrautóban, / mert akkor is úgy volt, hogy kire / bízhattam volna a gyereket… (Vasárnap, 13. o.)

Erõs szövegrészek ezek, de meglátásom szerint nem lépik, nem léphetik túl a *Kéregtorony* szenvtelen drámaiságát.

Szijj képekkel dolgozik. Mindent el lehet képzelni, mondjuk, ahogy egy zongorát tolnak a parkon keresztül, vagy a télen olvasztott kátrányt a kertben. Néha szürreális képek, többször az ismerõs kiszolgáltatott vidék.

Az eddigi kötetekben mindig valamiféle fogódzót jelentettek a képek, melyeket a szerzõ készített, most a borítóképen kívül nem találunk mást, én ezt egy kicsit sajnálom, mert a képek, mindig új helyzetbe hozzák az adott olvasatot, és ez Szijj esetében fokozottan érvényes, hisz a camera obscurával készült képek, vagy azok rajzolatai, fokozták az elõzõ kötet(ek) drámaiságát.

Ebben a kötetben Szijj felvonultatja egész költészeti arzenálját, megtaláljuk benne az elsõ kötet álomszerû képeit, a későbbi kötetek naplószerû töredezettségét, és a törekvést a teljes tisztánlátásra, a nyelvi redukciót.

A magyar kortárs költészetben igen ritka az ilyen poétika, versnyelv, amely ilyen pontosan határozná meg a tárgyak helyét, és mégis ennyire tudatosan bizonytalanítaná el az olvasóját, semmi sem az, aminek látszik, vagy látni véljük, de mégis velünk és bennünk történnek a dolgok. Nehezen felfejthetõ kötettel van dolgunk, de megéri dolgozni, újra és újra nekifeszülni, mert végül a szöveg megjutalmaz bennünket. Szijj fokozatosan veszi vissza tõlünk a nyelvet, hogy egy másik, elbeszélhetõbb nyelvet adjon helyette.

Hisz igazán csak ezek a körülmények vannak, a véletlenek, amelyek idõrõl idõre átrendezik a teret.

Meg a szorongás, ami nem szûnik meg teljesen, csak alábbhagy, éppen annyira, hogy tudd, ami kint van, az, veled együtt *jóvátehetetlen.*

VARGA ZOLTÁN TAMÁS

Szijj Ferenc: *Kenyércédulák*, Jelenkor, Pécs, 2007

Most én, most ő

A cím lehetett volna: Lázmérõ a szívben. Vagy: Kiterítenek úgyis. Bizonytalanabbul: Félrecsúszott nyakkendõk. Sopotnik-parafrázisok. Nem számít, melyik versre utalnak, hadd ne soroljak se vers-, se ciklus-címeket, a kötet vékony, meg lehet õket keresni. *Ma tényleg csak a lényegre akarok koncentrálni.* Nem fontosak a címek, mert nagy hömpölygés a kötet, s az áradatból inkább szótársítások, tulajdonnevek, gondolatok, mondatok állnak ki. *Az õszinteség közepe*, *az etika nyugalma*, *a pátosz eltörik*, *az események széle*, *gyerekkorom spárgája*, *legalsó bánat.* Ilyeneket mond Sopotnik, összerakja az elvontat a konkréttal, úgy, hogy idegesít. (Mi az, hogy *legalsó bánat*?) Idegesít, mert õszintén durva, ilyeneket is mond, *õszintén durva*, *intellektuális agresszió*, *gyanús metafora*. Idegesít, de hiszek neki, rábíznám az életem.

Rábíznám, mert általa kerülök magamhoz közelebb. És ez a cél, ezt mondja: *magamhoz közelebb*. Lázmérõt lógatni a szívbe. – *Apropó, az õszinteségrõl jut eszembe Kovács Lajos színész, ahogy egy dokumentumfilmben mutatja a kamerának a teljesen kifacsart sportkrémet, halott barátja utolsó ajándékát. Abban a mozdulatban benne volt a szépirodalom.*

Nem jelölöm, hol töri szét sorokra, így jobban látszik, milyen könnyed az egész. Elhiteti velem, hogy a nyelv nem akadály, a nyelv szeret minket, ne agresszáljuk, minek. Nem fontos a rím, az idõmérték, itt nem tényezõ. Fontosabb, hogy *a tekintetek alján* vannak a *mondatok*. A költõ *egy ékkel a kezében adja vissza a nyelvnek (is), amit lehet*.

A verseskötet mintha napló. *Ez és ez vagyok, nõs, egy gyermek apja, itt és itt lakom. A dolgok klasszikus ér telmében lázadó alkat vagyok, azt hiszem, ezért nem mentem egyetemre. Emlékszem, jót mulattam, mikor nem terítettek meg nekem a vasárnapi ebédnél, „egy sofõrnek nem" – hangzott el, s röpült fejemnek a mondat, alig tudtam elhajolni elõle, végül széttört a zongorán.* Az elvont szilárd formát ölt, az õszinteség ereje, *mágnes-mondat*. Talaj mégis a valóságvonatkozás, efelé irányít normál szórend és normál szóhasználat. A bizalom felé irányít a halálosan pontos fogalmazás. Ezen a talajon jöhet a kicsavarodás: *A múltkor nagyon megijedtem, belenéztem a visszapillantóba, és láttam, hogy a hátam mögötti autó sofõrjének szitkozódó feje egyszercsak körbefordul. Teljesen körbe, mint a Twin Peaksben.* De alapvetõen nyugi van. *A fülkében halkan szól a Rammstein.*

Bravó Sopotnik. Lírai én azonosnak deklarálja magát a szerzõvel. Az összeolvadás meghökkent, de tetszik is, a név beszippant, én is azonos vagyok. És nemcsak én. *Reflektálni kell nagy mûre, szerzõre, meg hivatkozni, azt mondják, Zoltán, ezt magának is alkalmazni kell.* Szerzõ, ifjú költõ, második verseskötet, hivatkozik is. Kiteríti a hálót, amelyen fennakadt, amelyen fennakaszt. Kemény István, Petri, Kukorelly, Térey, Marno, Pollágh Péter, Tóth Krisztina, Forgách András, József Attila, Pilinszky, Goethe. Mindenki azonos. *Én, akit egykor Franz Kafkának hívtak, belebújok hát ebbe a valószínûtlen világba, megkeresem tiltott repedéseit és kísérteni foglak téged, ember.*

A verseskötet mintha *az Irodalmi Élet nevû társasjáték szabályzata. Irodalmi újság elsõ oldalán szerepelni a profik szerint felér egy Forma 1-es gyõzelemmel.* Két csapat játszik egymás ellen. Az egyik társaság: *soraik alján évszázadok csontjai zörögnek. Nem állítanak semmit, csak káosz van, és a hülyeség tömjénillata terjeng.* Az ilyen szerzõ *mikor bepillantást enged hétköznapjaiba, az a legveszélyesebb, mert tahó szomszéd módjára zavar el az ablak elõl, mihelyt rájön, túlságosan elindult a keze, nincs meg a kontroll. A tökös író füvet nyír, és körbenéz, hogy nézik-e.* De Sopotnikot nem veri át, nála ez személyes, az egy ne legyen kettõ, a kétszer kettõ legyen négy. *Mindig izgalmas kérdés számomra, hogy a szövegekbõl milyen ember áll össze a képzeletemben, és ezt hogy tudom rápasszítani arra a másikra, akit a tévéinterjúk vagy jobb esetben személyes találkozás alkalmával tapasztalok, és hogy a kettõ között hol vannak a legnagyobb különbségek, milyen ponton sérülnek erkölcsi normák.*

Sopotnik Zoltán: *Az õszinteség közepe.* József Attila Kör – L'Harmattan Kiadó, Bp., 2006

A verseskötet mintha olvasónapló. Olvasni mit érdemes. Írni hogyan érdemes. *A Parnasszus az nincs is! Éjszaka a pátosz lovai hiába dobognak. (Az csak a mosógép zaja a hatodikról).* Máshol: *Bizony ott van a Cicák a költõszéken vers, vers-szerû írás, amitõl az érzékeny embernek libabõrös lesz a keze meg a háta, hogy na végre, igazi, bátor, kreatív szelet a mûbõl, ahol nincs udvariaskodás meg láthatatlan negatív erõvonalak.* Önmaga reflexiója. *Nincs bennem semmi vonzalom a tökéletes iránt, a félbehagyott dolgok érdekelnek.* Máshol: *Az írás nyugtat, vigasztal. Van benne valami érezhetõ jóindulat a szomorúság elviselésére, valami elfogadható céltalanság, meg az idegen város iránt érzett alázat.*

A verseskötet mintha kritika. Mintha önmaga recenziója. Társszerzõm, bevettem, ugye látszik? *Figyelek, hogy a margóig ne jussak el.* Nem jut el. Egyre *idegesebb leszek*, hogy *szétesnek az épületeim, a hídjaim agyondíszítettek.* Nem esnek szét, csak kicsit. *Félek, hogy nem lesz vers abból, amibõl szeretném.* Lesz; bárha itt prózára ejtem szét. *Az ajánlások is megvannak ennekannak, mesterek elõtti kötelezõ tisztelgések.* Valóban. *Minden mozdulatom egy nagy mozdulat része, amivel egy szórakozott entellektüel veri le a gyertyatartót szertartás közben.* Jól beszél. *Különbözõ mondaköröket gyúrok szerves egésszé a mostani világgal.* Igen, megidézõdik Goethe, akinek képét Sopotnik *a Spar oldalára* képzeli, és várja: bár *megajándékozna egy síppal, amivel mindig hívhatom.* Van itt *filmbéli angyal (Michael),* aki *cigarettára gyújt, és halkan odaszól a szociális munkatárshoz*; szerzõ máskor meg *szedegetni* kénytelen *a gyerek falhoz vágott Ferrarijának alkatrészeit. A Keresztapa című film* is megidézõdik a kötetben. Ezeket meg az írást mint témát szerves egésszé gyúrja össze Sopotnik: *Felhívom telefonon és versekrõl mesélek neki; a mátyásmadarak félreviszik az értelmezést.*

Bár az írás kérdésköre tûnik kulcsfontosságúnak a kötetben – olyannyira, hogy az a gyötrelem is többször megéneklésre kerül, hogyan tehetne szert egy kezdõ költõ ismertségre –, a legfontosabb mégis másvalami: *a tekintetek mögé nyúlni.* (Ha az olvasó tekintetével is számolunk: a szöveg által.) *Elérni az események szélére és onnan görgetni fel mindent, akár a megunt perzsaszõnyeget. Hanyag mozdulat, elharapott ajkak, és ami különösen hátborzongató: kiabáló fejek a mintában.*

A könyv jól összeráz és szétterít. Bátor leszel tõle, és tudni mered, amit tudsz. És nem félsz már a közhelyektõl. Van mitõl félni, más. Sopotnik látja ezt, szorong. Te csak figyeld. Nem baj, hogy kulcslyukon keresztül, mert ez van a borítón, méghozzá középre komponálva, s nem baj, hogy bentrõl süt a fény. *Arra gondolok, nem véletlen, hogy kedvesem mostanában kulcslyukat fest; amin ha keresztül- és nyilván visszanézek, nem mûködik hírhedt iróniám.*

Nincs bennem semmi vonzalom a tökéletes iránt. Egyre kevésbé higgyenek neki. Olvassanak idei Sopotnikot a Telepen.

ZSIGMOND ANDREA

KONCZ TAMÁS

Vízre írott szavak

A Turczi István fõszerkesztésében közreadott *Új vizeken – Parnasszus könyvek*-sorozat fõ profilja a pályakezdõ vagy pályájukat egyengetõ írók, költõk támogatása. Mára közismertté vagy éppen híressé váló szerzõk – így például Babiczky Tibor, Tolvaj Zoltán, Székely Szabolcs, Zsille Gábor – is ebben a sorozatban jelentették meg elsõ vagy második kötetüket; elmondható tehát, hogy Ady régi-új vizein mára egy egész alkotói nemzedék hajózik szorgosan. Jelen írás három fiatal alkotó – Puskás Balázs, Bajtai András és Vass Tibor – *Új vizeken*-kiadású köteteit tárgyalja, elemzi. Kettõ közülük elsõkönyves, Vass Tibor azonban közel sem tekinthetõ pályakezdõnek, lévén, hogy már 1992 óta aktív, és már 2003-as, *Esõnap* címû mûve is a Parnasszus gondozásában került kiadásra. „Súlyosbítja" a helyzetet, hogy õ maga a Parnasszus folyóirat szerkesztõje is; részvétele az *Új vizeken-sorozatban* ezért eleve kérdésesnek tûnik. Hogy választásom mégis Vass kötetére esett, leginkább szakmai kíváncsisággal magyarázható – a *Felhasznált irodalom* ugyanis nem verseket, hanem válogatott recenziókat tartalmaz.

Puskás Balázs nevével legtöbbször talán a *Spanyolnátha – mûvészeti hálószoba* címû weboldalon találkozhatunk, de a '81-es születésû költõ verseit közölték már a Parnasszus, a Szkholion, a Szõrös Kõ, az Új Forrás, az Új Holnap és a Zempléni Múzsa folyóiratok is. Elsõ, öt ciklusból álló kötetének címe *Élõ szövet* – a versek értelmezéséhez pedig nem árt a *Terminátor* címû filmeposz legalább felületes ismerete. A pusztító kiborg fizikai leírása a film szerint: *fémvázon élõszövet*, titánötvözetre tapadó hús és bõr – vagyis végrehajtó-robot, emberi formában. Puskás Balázs interpretációjában az élõszövet viszont öntudatra ébredõ, s a tapasztalataira reflektálni képes egó jelképévé válik. Érzékelek, tehát vagyok – lehetne ez a szövetbõl épülõ személyiség öndefiníciója is, vagy, pontosabban: amit érzek, az vagyok; hiszen e létforma alapja a változó vagy monotonon ismétlõdõ *jel*: az egyetlen külsõ információ, ami a burokszerû tudatot az ûrtõl megkülönbözteti, s ami egyben *jel*leget, arculatot is ad neki.

Puskás költõi gondolkodásmódja – a kötet címéhez méltón – alapvetõen a befogadáson és kevésbé a cselekvésen alapul; *Élõ szövet*e ezért is statikus – inkább energiát igénylõ, mint nyújtó – szövegrendszer. Formaként Puskás a szabadvers végletekig csupaszított gépezetét használja, melyben a gondolatritmust „egyik fogaskerék a másikba / forogja tévedhetetlenül" (*másoknak biztos pont*). Verseiben nem közöl, inkább közvetít, rögzített pillanatok és ingerek sokaságát tükrözve vissza – s amit így kapunk, az a felszín, a bõr tudása lesz. A rejtettség és zártság persze alapvetõ motívuma ennek a költészetnek –, hogy mi lehet az élõ felszín alatt: újabb létezõ vagy halott váz. „szavakba rendezve hordom magamban kicsi világom (…) részemmé vált, ott rejtõzik minden mozdulatom mélyén." – bocsátja elõre Puskás már a kötet elsõ mûvében is (*rejtõzik*). Világa tehát már az indulás pillanatában is kompaktnak, sõt, zártnak tûnik. Géczi János az *Élõ szövet* fülszövegében a szerzõt – eleinte érthetetlen okból – római katonához hasonlítja, majd azon morfondírozik, hogy a klasszikus latin saját korában sem volt alkalmas a hétköznapi használatra, s a közönséges, beszélt római nyelv viszont már feledésbe merült. Homályos eszmefuttatásának végpontja pedig ez a megállapítás lesz: „Puskás Balázs *közönséges* római.". Felállt végre a hárompillérû, nyakatekert szillogizmus, aminek egyetlen kihámozható üzenete az, hogy a költõ profán, *közönséges* nyelvhasználó – persze a hõsies római típusból, a félreértéseket elkerülendõ. Puskás valóban profán beszélt nyelvet használ (ehhez felesleges a római parabola) sõt, azt is csonkolt, erõsen hiányos formában. Mondatai töredékesek, lajstromszerûek, s a számítógép program-nyelvéhez hasonlóan egyszerre hordoznak üzenetet és hiányt. Jó példa erre a *miskolc* címû vers részlete: „megállóhely / és átszállási kapcsolat véletlen találkozások / a pályaudvaron /ehetetlen pogácsa / nehezedõ emlékek/ beton…". Belsõ monitoron villognak a szavak, hidegen, mintha maga a Terminátor látogatott volna a hajnali Búza térre. Csak az utolsó, pontosan elhelyezett sor utal érzelmekre: „második otthonom volt." (*miskolc*).

Vass Tibor: *Felhasznált irodalom,* Parnasszus Könyvek, Bp., 2006

Puskás versvilága érintések és illatok tömegéből épül, jóformán személytelenül, hiszen az elbeszélés üressége még a monológ-formát is alig engedi meg. Verseiben az alany helyére sokszor eszközök lépnek: hideg zuhany, életlen borotva köszönti a reggelt és koszos-sárga lámpafény az éjszakát – a lepedõn két test nyoma jelzi a ritka szerelmet, vagy csak egy, a magányt.

A néha kissé repetitív tárgyiasság alól kivételt a társas versek ciklusa (*kiskifli-nagykifli*) jelent – itt személyessé válik, és valósággal kigömbölyödik az *Élõ szövet*, mintegy telítõdve a nõ jelenlétével. A sorozat mágikus gesztussal indul: a beszélõ ráolvasással, a test emlékeinek idézésével teremti meg párját: „ahogy a fény látja a bõrt / bolyhos neszed az éjjeli lámpa / arcod épphogy nem érinti / lepkeszárnyak borítják szemed (…) így képzelem, ahogy leszel." (*így képzelem*). És láss csodát – eljön a nõ: gömbölyded, kívánatos és puha, nem ám afféle gumi, hanem valódi jó bõr. Testének érintése, rugalmas ellenállása egy másik világot sejtet, tapinthatóan közelit és örökre idegent, amit csak ölelni, csókolni és elengedni lehet – végleg befogadni nem. A két lény legközelebb egymáshoz talán a *séta* során kerül – „…nedves csókkal ünnepeltük meg / a járdán kikerült meztelen csigát (…) hátrahagyott lábnyomaink párhuzamosát / a végtelen érinti össze". Késõbb széttartó ösvények, a szakítás versei következnek (*így: külön*), majd számtalan magányos, monoton mû, olyan visszatérõ szavakkal, mint: csikorgás, fogak, árny és kávé – ebbõl több liternyi –, érintés, bõr és megint csak bõr. Puskás versei a kötet második felére sajnos automatizálódnak, önismétlõvé válnak, érdekességük tûnõben, s az olvasó gyorsan hozzáedzõdik az újabb etapnyi szomorúsághoz.

Változást csak az utolsó ciklus (*az összetörés lehetõsége*) versei jelentenek – a *kell* váratlanul érzelmes belsõ monológgal töri meg a szövegek egyhangúságát, *a csigaház semmi* üres tereivel, ironikus önreflexiójával pedig Puskás Balázs költészetének kivonatát adja.

Puskás minimál-lírája, zárt, pár soros vers-szerkezetei után Bajtai András valóságos trubadúrnak tûnik. Költészete hagyományosan alanyi – a „lírai Én" szókapcsolatot harmadik névként vehetné fel –, fecseg és bûvöl, sejtet és visszavon, ám mindezt iróniával, rendkívüli tudatossággal teszi, s olykor terjengõsnek tûnõ monológjai nagyon is kiszámítottak, pontosak. A most huszonhárom éves költõ eddig számos folyóiratban (köztük a Bárkában, Irodalmi Jelenben, Parnasszusban, Alföldben, Magyar Naplóban, Élet és Irodalomban) publikált már; a Dokk és Telep internetes oldalak szerkesztõje, tagja. Ezen kívül aktív blog-szerzõ, film- és könyvkritikával egyaránt foglalkozik. Kötetének címe – *Az átlátszó város* – már magában meta-utalásként fogható fel, hiszen a város – Kemény István által is gyakran idézett – mítoszát teszi szubtilissá, gesztusértékûvé. Az átlátszó város élettel teli, mintha sûrû füst örvénylene házai között, de ha jobban megfigyeljük: semmi. A valódi történés valahol a kimondott szavak, ködszerû falak mögött rejlik. Emiatt az oda-vissza játék miatt nehéz eldönteni, hogy Bajtai egyáltalán akar-e üzenni valamit, vagy csak szavaival játszik, mint maszkjaikkal, pózaikkal a kabuki-színház színészei. Az olvasót mindenesetre az avatottság, s valamiféle okkult verstudás sejtése tölti el, másrészt a gyanakvás, hogy mindez igazából hangulat, áttetszés és átverés – s nem is kell szó szerint érteni, csak megint félreértett valamit. A négy ciklusból álló könyv posztmodern, pusztulást sejtetõ felütéssel indul. A végén kezdi – ahogy *Romolj meg* címû számában Menyhárt Jenõ is, sikoltozva, nyögve –, bár a költõ részérõl ez a kezdet inkább enervált sóhajnak illik be: „Ez már a ritkulás". A kezdõvers (*Mint a mesemondók*) a Bajtai-féle poétika állatorvosi lova lehetne, hisz a tartalom szempontjából szinte mindenrõl szó esik benne, ami majd a késõbbi versekben is felmerül – így például a férfi és nõ kapcsolatáról, az esõverte utcáról, madarakról, éjszakákról, és kóborló titkokról is. Mindez – helyére rázva, pontosítva – így olvasható: „…könyökölve / hallgatjuk egymást, mint a mesemondók. Erre vágytam volna? Nézni, ahogy a rézfillérek / helyén ázik az utca, s a félelem lassan hitbe / vált át? Séta közben jósolni neked tócsákból, / mosolyból, éjjel pedig sötét szobákban / bolyongva szavamat adni, hogy mostantól / csak suttogok rólad, ha a madarak hírül hozzák, / merre jártál?...". Rendkívül tömör szöveg – a költõ egyszerre kérdez mindent és semmit, vagy csak *egyet*, de azt a mondatok felhúzott paravánja mögött; valami olyat, ami már nem is költészet, túl személyes ahhoz. A választ logikus módon a következõ mû (*Legyen az angyaloké*) elsõ sora adja meg: „Talán erre vágytam" – a folytatás azonban részben új történet, (szó szerint) más lapra tartozik.

Puskás Balázs: *Élõ Szövet*, Parnasszus Könyvek, Bp., 2006

Bajtai versei parttalan, egynemû mûvek: „történeteimnek (…) nincs kezdete sem vége", ahogy a már emlegetett lírai én is állítja (*Mihez kezdenék*); homogén jellegüket jól mutatja a címválasztás szabadsága – az, hogy szövegekbõl egy-egy szó vagy szókapcsolat tetszés szerint emelhetõ ki címként. Megmarad azonban ebben a tömbszerûségben és tömörségben valami könnyed, bohócos vonás is – a lehetõség, hogy Bajtai verseiben sem az elsõdleges, sem a háttér-olvasat nem feltétlenül igaz. A *Gondolni se* címû vitamonológ például kisszerû kötekedéssel indít, hogy aztán egy huszárvágással csapjon át szürreálba: „Lehetne rosszabb is. Az asztalon hagyott / szódabikarbóna még megbocsátható, de az / már nem, hogy furcsa álmaid, melyekben / mintha én is szerepeltem volna, reggelre / nyomot hagytak a kopott szõnyegen". Az álmok átjárhatósága pontosan illeszkedik ebbe az átmeneti, meta-realitású szövegbe. A vers majdnem egészen végig megõrzi ezt a mintha-logikát – utolsó mondatában viszont botlik, ráadásul jó nagyot: „arra pedig hogy az / angyalok onanizálnak-e, gondolni se merek". Nem (csak) arról van szó, hogy ilyesmit leírni blaszfémia, nem ettõl rossz az ötlet, inkább a szó – angyal – iszonyatos túlterheltsége miatt. Egy helyütt Puskás is írt cigarettázó angyalokról – öncélú trivialitás, nem vicces, ráadásul nem dob a szöveg színvonalán sem, és nem szavatol semmiféle emelkedettséget. Az angyalosdinál sokkal többet árul el Bajtai költészetérõl – és en bloc a költészetrõl is – ez a versbõl kiragadott mondat: „Meséim nem tündérmesék, vízre írott szavaim pedig veszélyesebbek, mint gondolnád". Bizonykodás van benne, tétova, de komolynak gondolt fenyegetés, az önmagát kobrának képzelõ locsolócsõ sziszegése – ugyanakkor mágia: a szem tünékeny káprázata, egyazon pillanatban múló-teremtõ mozdulat; voltaképp a vers maga.

Bajtai András jellegzetes közlésformát használ – az álom fényévnyi távolságok között is kapcsolatot teremtõ, kavargásában is összefüggõ belsõ nyelvét; szavai ebben a sajátos kontextusban értendõek. Az álomban nem kérdezzük, valami miért így vagy úgy mûködik, vagy hogy mi értelme van. Hasonló elfogadást és figyelmet kíván meg Bajtai András versvilága is. „A hegy árnyékában néha látja a dohányzó / embereket megpihenni, de egyiket sem / szólítja meg mert tudja, páratlan napokon / a keresztnevek semmit sem jelentenek." – írja Bajtai *A hegy árnyékában* címû mûben is, logikája pedig csak elsõ pillantásra tûnik kifacsartnak – gondoljunk a névnapokra, amikor az embert megajándékozzák és ünnepelik, pusztán a szülei által választott név miatt. Az álmok nyelve önmagában hamar unalmassá válna, de Bajtai András mûvei mindig hordoznak egy csipetnyi pluszt, egy halálpontos hasonlatot, önmagában is élõ képet – és sokszor ennyi is elég ahhoz, hogy kiegyensúlyozza, megtartsa, vagy éppen jóvátegye magát az egész verstömeget. „Árnyékomat árnyékodért, ha engednéd, én mégis szökni hagynám ma éjjel". Egy sorban a *Tartózkodó kérelem* teljessége. A többi már csak ballaszt, szükségtelen. (*Árnyékomat árnyékodért*) Vagy mégsem? Lehet, hogy az *Átlátszó városzt* éppen az egyensúlyi játék mûködteti. Talán a többlet is kell a kevéshez – szükséges a szavak dagálya, hogy ne szóljunk „arról, ami titok".

Bajtai András: *Az átlátszó város,* Parnasszus Könyvek, Bp., 2006

A verseskötetek után a *Felhasznált irodalom* szakmai vizekre vezet. Bírálatról kritikát írni eleve kockázatos vállalkozás: az olvasó úgy tekinthet rá, mint a lábjegyzet lábjegyzetére, és fáradtan továbblapoz – a kolléga viszont kevesli vagy éppen sokallja szöveget, egyszóval õ maga is kritizálni kezd, aminek aztán végképp nem lesz köze az eredeti mûhöz. A recenziót sokan afféle second-hand szövegnek, idegen sorok és gondolatfutamok lenyomatának, jobb esetben újraértelmezésének tartják – Vass viszont éppen az eredetiség kultuszát ünnepli ebben a kötetben. Gyûjteményét az alcímben, szinte dédelgetve, „recenzióregém"-nek nevezi. Recenzióregém. A szó eleve birtokviszonyra, és egyfajta magánmitológiára utal, de legfõképp a primer irodalom létrehozásának vágyára – a szerzõ nem hozott anyagból, inkább a választott-kritizált szövegek mentén akar új, *saját* mûvet létrehozni. Vass stílusa végtelenül személyes, olykor pedig a sértésig személyeskedõ, de minden mondatát vállalja, és nem bújik meg a kritika birodalmi hangneme, kliséi mögé. Szövegeivel kapcsolatban Podmaniczky Szilárd így fogalmaz: „a kritika megélhetõsége attól is függ, mit tud a saját környezetébõl beépíteni. Vass fordítva csinálja, nem az életét viszi a kritikába, hanem kritikát az életébe, és onnan adja vissza, »tessék, ezt én rágtam meg«.". Vass Tibor jellemzõen sokhangú recenzens, szereti a vibráló stílusjátékokat, nem tokosodik bele valamilyen jól bevált szövegtípusba, mint sokan mások. Nagy Pál *Nem görög a harasztj*a után szinte az olvashatatlanságig dekonstruált, telepöttyözött szó-konstrukciót alkot, pár oldallal elõbb viszont laza, gördülékeny mondatokban ír barátja, Novák Valentin könyvérõl (*Roskadás*) – hogy aztán egy kiadós tokaji buli kapcsán említse fel a kortárs finn költõk antológiáját (*Tenger áramok, mai finn költõk*). Olykor fecseg, máskor pedig morózus, pattogósan rövid mondatokban bírál – a szövegekben csak védjegyként szolgáló öntörvényûsége jelent biztos, állandó pontot. Vass Tibor modora akkor válik zavaróvá, mikor túlzottan is biztos a dolgában, és egész választott témáját saját személyisége alá rendeli. Meglehet, a *Szárnyak hullámverésben* idétlen és patetikus cím – de ez nem elég indok arra, hogy Vass egy egész antológiát mindenféle madarakkal kapcsolatos asszociációval ismertessen (a fõszerkesztõbõl ornitológus lesz, a szerzõkbõl pedig begyes-tollas fiókák stb.). Durvább példa erre az önkényességre a Kabai Zoltán *Repülõszõnyeg* címû kötetének apropóján írt szöveg. Ebben Vass tulajdonképpen a könyv kiadásának elõkészületeit taglalja, magát és más támogatókat is név szerint említve; kemény, cinikus húzás is lehetne – hogy lám, ez a költészet rögvalósága, kilincselés és baráti telefonok tömege, aztán egyszer csak egy diszkréten dudorodó boríték –, csakhogy ennek a játéknak maga Vass is szereplõje, hisz a kötet körüli háttérmunkák egy részét õ végezte el. És ebbõl a megközelítésbõl teljesen másként hangzik az „ismertetõ" szöveg: innentõl már Vass Tiborról szól, közremûködéséről, és megbocsátható lustaságáról, amiért un felesleges beszámolókat írni; hiszen Kabai megoldott ügye úgyis magáért beszél – pályára állították az ifjú titánt, ráadásul az õ segítségével, ennyi a lényeg.

Kár az ilyen öncélú írásokért, energiát veszít velük a könyv. Legyen bár Vass Tibor – Podmaniczky szavaival élve – „szerzõn túli szem", magán túllátni nem mindig képes. A kritikus formai tudása, könnyed nyelvhasználata, végsõ soron professzionalitása legalább egy csipetnyi alázat nélkül pedig vajmi keveset ér.

ERŐS KINGA

Nagy siker volt...

Az Ulpius Kiadó útjára indította Ulpius Anno címû könyvsorozatát, amely a kiadó szándékai szerint a második világháború elõtti magyar sikerkönyveket jelenteti meg. Aszlányi Károly *Sok hûhó Emmiért*, Zilahy Lajos *Halálos tavasz* és Vaszary János *Szajna-parti kaland* címû regényeit (is) kezébe veheti az olvasó, puha kötésben, olcsó papíron. Talán nincs jó, kortárs magyar lektûr? Lehetséges, mint az is, hogy igény lenne rá. Ezt csupán abból gondolom, hogy a metrón utazva rendszeresen figyelem, mit olvasnak utastársaim. Legtöbbjük ponyvát… Robin Cookot, Stephen Kinget, a magyarok közül Lõrincz L. Lászlót, azaz Leslie L. Lawrence-t. Mégsem gondolom, hogy e könyvsorozat elindításával csupán a piaci rés adta lehetõségekrõl érdemes elgondolkodni, de talán a minõségi szórakoztató irodalomról is.

1941-ben a Nyugat hasábjain Nagypál István egy hosszabb tanulmányt jelentetett meg *Ponyva és irodalom* címmel, amelyben részletesen rendszerezi és kifejti a ponyva és a szépirodalom közötti különbséget, s jellemzi azokat. „A mûvész módszere a megjelenítés: a való világ anyagát összefüggéseiben ábrázolja, sûríti a lényeges jegyeket, s a kép, amit létrehoz, már nem az életnek pusztán kiszakított darabja, hanem önálló egység, amely alkotójának keze nyomát viseli; s mivel összefogja a szétfolyó jellegzetességeket, bizonyos bensõ céltudatosságot nyer, mivel már hatni is tud anyagára, a világra, nemcsak megjeleníti azt.” Ehhez az íráshoz szólt hozzá Lovászy Márton. „Az említett jegyzetben forrásként megjelölt vállalkozásról, a Világvárosi Regényekrõl mindössze három mondatot szeretnék közölni: ez a sorozat kilenc évvel ezelõtt azért indult meg, mert néhány rokonszenves magyar író – köztük például Aszlányi Károly – elhatározta, hogy becsületesen megírt szórakoztató olvasmányokkal igyekszik háttérbe szorítani a ponyvaregényeket. Hogy aztán ez a jó szándékú mûfaj nem bizonyult-e egészen fából vaskarikának, arról személyes kapcsolataimnál fogva nem illik nyilatkoznom…” Hozzászólásában tesz még egy elgondolkodtató megjegyzést. „Igazi író írása akkor is irodalom, ha a közönségnek írja, akkor is, ha filléres kiadásban jelenik meg. Mint ahogy a dilettánst sem fenyegeti az, hogy remekmûvet alkot, mégis eltûri, hogy mûvei drága és díszes köntösben lássanak napvilágot. A tömeg olvasni akar: olyan olvasmánnyal kell õt az íróhoz emelni, amelyet megért és amely fölkelti érdeklõdését. Vitathatatlan helyzet: ha a jó írók nem törõdnek a tömegolvasóval, akkor a rossz írók törõdnek vele. Ebbõl lesz a népszerû, irodalom-pótló vagy irodalomellenes ponyvaregény, és ezt nem tudja megszüntetni semmiféle cikk, fejcsóválás és szónoklat, csak maga az irodalom, maga az író, aki úgy szólal meg, hogy hangját mindenki meghallja.” Hogy Zilahy Lajos törõdött a tömegolvasóval, kétségtelen. A *Halálos tavasz* címû (elsõ!), 1922-ben megjelent regénye több tízezres példányszámban fogyott, számos nyelvre lefordították. Késõbb, 1939-ben Zilahy saját filmvállalata, a Pegazus forgatta a regény filmváltozatát Jávor Pállal és Karády Katalinnal. Bevallom, mindezidáig csupán a filmet láttam, s most, hogy egy esõs délután végigolvastam e nagy sikerû regényt, csalódtam. Egy budapesti szállodában fiatal férfi levelet ír, amelyet a szomszéd szoba lakójának, régi osztálytársának címez. A regény kerete e hosszú levél, amelyet öngyilkossága elõtt fogalmaz írója, egyfajta számvetésként, indokként. A leegyszerûsített, csupán az elbeszélés követhetõsége kedvéért helyenként aprólékosabb kidolgozású mese nem tár fel lelki, pszichológiai mélységeket, mégis az elbeszélésmód olykor líraian hajlékony, máskor dinamikus, néha könnyed és szuggesztív jellemzéseiben, olyan szerzõrõl árulkodik, aki tud írni. A mese azonban banális. Adott egy fiatalember, aki örökölt földbirtoka révén gazdag, jó eszû, politikusi pályára készül. Nem lumpol, nem marad ki éjszaka, céltudatos és jólöltözött. Ez a fiatalember megismerkedik egy lánnyal, Edittel, s elhatározza, hogy feleségül veszi. Románc szövõdik, a leány anyja is támogatja a kapcsolatot, sokat sétálnak, beszélgetnek, közös jövõjüket tervezgetik, s csókolóznak… s eljárnak az Ág utcai házacskába, amelyet a fiatalember légyottjaik megvalósításának céljából bérel. Majd a lány elutazik Bécsbe, a fiú pedig türelmetlenül várja. Talán elsõ ballépése az, hogy felszáll a bécsi gyorsra, és meglesi a lányt, aki egy fiatalemberrel udvaroltat. Szakítanak. A fiatalember látszólag vigaszt talál egy csinos nõ, Józsa karjaiban, mégis lumpolni kezd, kártyázni, míg tönkre nem megy. Józsa vagyontalanul is elfogadja a fiatalembert, s esküvõt terveznek, ám az esküvõ elõtt jelentkezik Edit, s szerelmet vall. A fiatalember pedig öngyilkos lesz. Egy kisiklott élet története Zilahy regénye, mégis mentes mindenféle drámai erõtõl. Nem képes megrendíteni, s ennek oka leginkább elnagyoltságában keresendõ, a finom lelki folyamatok ábrázolásának hiányában, s abban, hogy arra koncentrál *Hogyan?* s mellõzi a *Miért?*-ek kísértését. Kétségtelenül izgalmas olvasmány, amelynek fõhõsével bárki tud azonosulni. Ki ne lett volna szerelmes? Kit nem csaltak meg? S mivel az olvasónak megadatik az a lehetõség, hogy az elbeszélés elnagyolt elemeit önön tapasztalataival, érzéseivel töltse meg, garantált a siker.

Aszlányi Károly: *Sok hûhó Emmiért*, Ulpius Kiadó, Bp., 2007

Aszlányi Károly a harmincas évek bohém természetû, elegánsan öltözõ sztárírójának ismert regénye, a *Sok hûhó Emmiért*, amelybõl szintén készült film Szeleczky Zita fõszereplésével, egyfajta magyar Makrancos Kata történet. A hölgy valóban bogaras, megkockáztatnám, enyhén pszichopata, összevissza hazudik, s a derék Málnássy Gábort, a középkorú volt országgyûlési képviselõt képtelen helyzetekbe sodorja. Meghiusítja nászéjszakáját, meggyorsítja válóperét, gyalogtúrára hívja, ahol csavargóvá teszi, dinnye- majd kocsilopásra kényszeríti, persze mindezt azért, hogy végül a felesége lehessen. S mindeközben folyton hazudik, manipulál, szervez és hisztizik… A férfi pedig mind jobban beleszeret. Aszlányi kedvelte a képtelenségeket, s figuráit nagyobbnál nagyobb képtelen helyzetekbe sodorta, regénye bõvelkedik az amerikai burleszkhez hasonlító elemekben, stílusára jellemzõ az ellentétek ütköztetése. Története olykor már a giccs határát súrolná, de ilyenkor hirtelen szatírába fordítva elbeszélését, a „bukást” az utolsó pillanatban elkerüli. S bár gyilkos szatírájából tragikus vagy legalábbis komor végkifejlet is következhetne, egy merész lólépéssel happy enddel zárja regényét. Komlós Aladár írta róla a Nyugatban: „valószínûleg elõbb tudta, milyenek lesznek a mondatai, mint a hõsei”, s minden bizonnyal igaza is volt. Ugyan karakterei kissé elnagyoltak, mégis könnyed történetszövése, humora és választott témája révén elkerülte a bukást. Fiatal kora ellenére stabil írói rutinra tett szert, s tisztában volt képességeivel, azzal, hogy milyen történetet szabad elmesélnie. Sokan vetették szemére, hogy elfecsérli tehetségét, komolyabb mûveket kellene írnia, s minden bizonnyal jogosak lehettek e megjegyzések. Azon kevés íróink közé tartozott, akik szerették a sikert és tudták, hogy mit kell tenniük ennek érdekében. Ha tetszik, kötéltáncos volt, akit folyamatosan fenyegetett a bukás veszélye, mégis végigment a kötélen. Olvasói szerették könyveit, színpadi mûveit (meg kell jegyezni, hogy a két háború közti idõszakra oly jellemzõ szalonvígjátékait napjainkban is sikerrel játsszák), s pályatársai is elismeréssel írtak róla, több pozitív kritika jelent meg mûveirõl kora jeles folyóirataiban. A *Sok hûhó Emmiért* a szó legjobb értelmében szórakozató olvasmány, mert írója képes ábrázolni az emberi állapotok és viszonyok képtelenségeit, s nem az igazság vagy a rideg értelem kívánalmai szerint teremti újra az életet történetében, hanem a képtelenségek fejen álló rendjében ábrázolja világát. Legnagyobb erénye humorában rejlik. Ízelítõül álljon itt egy részlet: „Egy idõben gyakran vacsoráztam Battaival. Sohase tudtam megtartani azokat, akiket szerettem. Viszont, akit utáltam, az mindig megmaradt. Battaihoz ilyen hosszú és bensõséges utálat fûzött, amit a jó ember csak egy módon tehet jóvá: ha eltitkolja. Iskolatársak voltunk. Az emberek szerintem túl nagy jelentõséget tulajdonítanak az ilyesminek. Amikor Battai kisbankja az emlegetett cégek köré emelkedett, Battai így szólt hozzám: – Magából lesz valaki mellettem. A jelenlegi pénzügyminiszter is mellettem lett valaki. Mindenesetre figyelemre méltó volt, hogy mellette még belõle is lett valaki.”

Vaszary János *Szajna-parti kaland*ja sem nélkülözi a humort, amely sok tekintetben hasonlít Rejtõéhez, s az elbeszélés számos epizódja is eszembe juttatja Rejtõ *Megyek Párizsba, ahol még egyszer sem haldokoltam* címû regényét. A fiatalember, Vaszary János – a késõbbi ünnepelt színdirektor és író, Muráti Lili férje és Vaszary Gábor testvére – szegény, nincstelen íróként tengõdik Párizs egyik olcsó szállodájában. Fõ elfoglaltsága kevéske pénzének beosztása, a koplalás és az írás. Bár számos jegyzetet ír a városról, amelyeket hazaküld a pesti lapoknak, azokat nem közlik, s így honorárium sem érkezik a postán. A fiatalember igen magányos, egyetlen ismerõse egy svéd, aki nem tud franciául, s akivel szótárral beszélget. A fiatalember megismerkedik egy lánnyal, akirõl nem tud semmit, még a nevét sem, s rendszeresen randevúznak a Szajna partján. A lány gazdag, a fiú igyekszik leplezni szegénységét. Nem nagyon sikerül. Mivel a lány nem árulja el kilétét, a fiú Dianának hívja. Késõbb összeköltöznek, majd a lány elhagyja a fiút, aki visszatér Magyarországra. Ez talán a világ legbugyutább története lehetne, s az is. Vaszary regényének ez csupán egyik szála, s szerencsére elég rövidke, különösebben nem terheli meg az olvasót negédességével. Bevallom, e három lektûr közül nekem ez utóbbi tetszett leginkább, mert ebben a történetben a szerelem és a nõügy csupán ürügy. Vaszary bámulatos finomsággal, részletességgel mutatja be a Párizsban élõ szegény külföldiek életét, eszembe juttatva a nemrég ismét megjelent, egykor világhírû bestsellert, *A halászó macska uccáját*, Földes Jolán tollából. Hõsünk (talán azért is, hogy a szép, ismeretlen lánynak udvarolni tudjon) pénzt keres, s ennek legkézenfekvõbb módját választja, a munkát. Minthogy az irodalmon kívül máshoz nem ért, kénytelen olyan munkát vállalni, amihez nem szükséges szakképzettség. Az elsõ munkanapján három állása is akad, igaz, mindegyikbõl kirúgják. A székgyárból is, ahol pedig igyekezett elsajátítani a székcsinálás minden fortélyát, de haszontalanul. Érvényesülése érdekében még azt is elhitette magáról, hogy nem tud olvasni és a számokat sem ismeri. Aztán a pályaudvarra kerül, rakodó munkásnak, ahol megismerkedik egy magyar tengerésszel, aki, ahogy a mondás tartja, minden volt már életében, csak akasztott ember nem. A tengerész élelmességének köszönheti, hogy képes lesz megmaradni állásában, s ha szerényen is, de eltartani magát. A tengerész beavatja minden olyan ismeretbe, amely a túléléshez szükséges. „Elõször elmondom, hogy õk hogyan képzelik. A pályaudvar túlsó felében van egy hatalmas hegy csomagokból és ládákból. Oda kell menni az üres talicskával. Rátesznek a talicskájára egy zongorát, és azt mondják: Lille, tizedik vágány. Erre maga tolja a zongorát, amibe majdnem beleszakad. Megkeresi a tizedik vágányt, ezen a vágányon azt a tehervonatot, amire fel van írva, hogy Lille. Ott leteszi a zongorát, és megy vissza újabb csomagért. (…) Magát itt úgy megdolgoztatják napi tizenöt frankért, hogy beleszakad. És két nap múlva kidöglik. (…) Én nem rendeltetési hely szerint osztályozom a csomagokat, hanem súly szerint. És ez nagy különbség. Ha ráteszek egy nagyobb csomagot a talicskámra, azt az elsõ vagonnál lerakom. Nem érdekel, hogy hová megy. Ha viszont egy könnyû csomagot tesznek rá, attól nem válok meg, egész nap tologatom.” A tengerész hónapok óta egy könnyû orvosi mûszert tologat, amelynek azonban nagy a doboza. A becsületes fiatalember kezdetben vonakodik megfogadni a jó tanácsot, de késõbb feladja elveit. A nyomorban nem lehet becsületesnek lenni. Vaszary kiválóan tudja ezt a felismerést érzékeltetni olvasójával, pontosabban azt, hogy mások a becsületesség szabályai. Megdöbbentõ részletességgel írja le az éhezés tüneteit, Knut Hamsun novelláját idézve emlékezetembe, a hosszú koplalást követõ elsõ étkezés keserû tapasztalatát. Vaszary hõse megaláztatásokkal teli, kalandokban bõvelkedõ, de mégsem irigylésre méltó életét úgy beszéli el, hogy nem hagyja egy percre sem lankadni az olvasó figyelmét. A fiatalembert nem sajnálja és nem is sajnáltatja – ez talán humorának is köszönhetõ –, de józanságával és távolságtartásával hitelesen mutatja be a nincstelenséget, s annak következményeit. Vaszary János regénye éppen azért kiemelkedõ munka, mert úgy tudja bemutatni az otthontalanság érzését, a szegénységet és kiszolgáltatottságot, hogy az a mai kor olvasója számára is érvényes. Fõhõse, akárcsak mellékszereplõi – a tengerész, a kicsapott hivatalnok, a svéd mérnök, aki autószerelõ – alapvetõ létélménye a kitaszítottság és az idegenség. S ezek az egymástól igen távol esõ kultúrájú, észjárású emberek mégis képesek egymásba kapaszkodni, barátkozni, segíteni egymáson, de leginkább megértik egymást. Így elevenedik meg e regény lapjain egy olyan közösség, amelynek tagjai felelõsséget éreznek egymás iránt, s ezt a felelõsséget a szó legnemesebb értelmében valahogy úgy élik meg, mint egy õskeresztény gyülekezet. Vaszary regénye kicsit a sorsról is szól, a kiszámíthatatlan hétköznapokról, a barátság értékeirõl. Nem moralizál, csak elmesél egy egyszerû történetet, de úgy teszi, hogy szereplõinek sorsa megelevenedik, s az olvasónak feszíti a kérdést: ki az én felebarátom? Kiért tartozom felelõsséggel?

Vaszary János: *Szajna-parti kaland*, Ulpius Kiadó, Bp., 2007

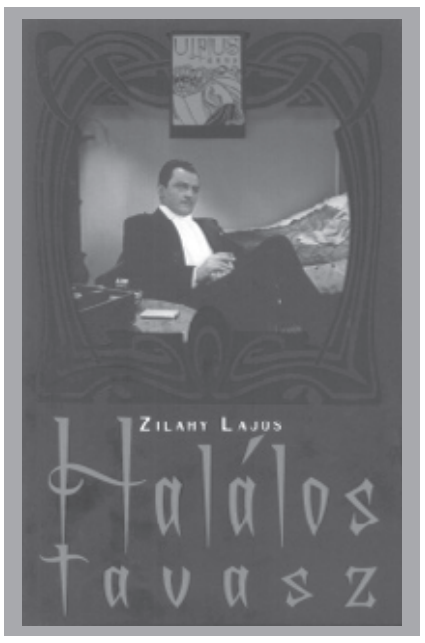

Zilahy Lajos: *Halálos tavasz*, Ulpius Kiadó, Bp., 2007

„A tömeg olvasni akar.” – fogalmazott Lovászy Márton, s lehet, hogy kijelentése helytálló volt 1941-ben, ma talán joggal támadhatnak kétségeink. A szakadék író és olvasó között, amelyrõl már akkoriban beszéltek, úgy vélem, azóta nem csökkent. Ezért is érdekes vállalkozás az Ulpius Anno sorozat. Kérdés, hogy a kiadói szándék, amely minõségi szórakoztató irodalmat kíván az olvasó kezébe adni, eléri-e célját? Vajon vásárolnak-e az olvasók napjainkban hajdani sikerkönyveket? Kelendõek lesznek az elfelejtett szerzõk mûvei? Én továbbra is figyelni fogom utastársaimat a metrón…

Körutazás a Balkánon

Orcsik Roland elsõ kötete, a *Rozsdamaró* kereken öt évvel ezelõtt jelent meg a Vár Ucca Mûhely gondozásában. A Fenyvesi Ottó kollázsával „borított” verseskönyv a *versmanipulációk* alcímet kapta, s radikális mottóival („Uarrghhhh!” – King Kong), izgága nyelvkeverceivel (D ǰoki YUing), a szóképek mûködési mechanizmusait leleplezõ gesztusaival („Ez csak szimpla metafora”), nem utolsósorban állandó politikai zrikáival egységes versnyelvet és világképet felmutató költészetrõl árulkodott, amely épp ezért a „hogyan tovább” lehetõségeit is sejtetni engedte. A második kötet sok hasonlóságot mutat elõdjével, de szembetûnõ különbségei kiérleltebb poézisrõl vallanak.

A *Holdnak, Arccal* borítója ugyancsak elegáns, ezúttal Ábrahám István fantáziáját dicséri: a holdkorongba oltott arcél rezignáltsága a kötet nem egy versével hiteles párbeszédet képes kialakítani. Ebben a könyvben is található alcím – *potyaversek, útközben* –, amely a kötet egészére megfogalmazott „utazom haza látogatóba” mottó megannyi lehetséges szempontja szerint alakítja a versbeszélõ (gondolat)világát. A nyelv gazdagsága leginkább letisztultságával, öncélú játékainak háttérbe szorításával írható le, lényegesen fegyelmezettebb költészet ez, mint a *Rozsdamaró*ban megismert. Ugyanakkor egyben költõibb, líraibb, plasztikusabb is, nagyobb teret enged az érzéknek, mint az intellektusnak, sok esetben inkább kívánja az érzelem ráhangoltságát, mint az értelem racionalizmusát. Orcsik Roland költõi mûhelyében sokat finomodtak az elmúlt öt évben az alakzatok és a szóképek, ezáltal feltûnõbbek is, látványosan és kihívóan irányítják magukra az olvasói figyelmet: „A távolban kilyukadt az éjszaka, / pirkad, / csillámlik a hullámok taraja.” (*Via Ragusa*); „Az Olümposz hófoltos / csúcsai átdöfik a felhõket, / s akár a titánok, / az eget ostromolják.” (*Görögországi töredékek*). Az elsõ kötet kapcsán emlegetett politikum itt is megjelenik, de szerencsére kevésbé tolakodóan – ami nem azt jelenti, hogy olykor ne éreznénk mélyütésnek a jelenlétét, még akkor is, ha a következõ részlet Baudelaire költészetének útmutatásait is egyértelmûen hasznosítja, s ennek nyomán, megkímélve olvasóját a megrendüléstõl, az irodalmi párbeszéd tartományába kívánkozik: „Fölismered-e a Kedvest, / ha sima bõrét, / melyet oly finoman cirógattál, / szénné égve látnád, / s az égett hús orrfacsaró szaga / töltené be a romokat / illata helyett?” (*Hajnali partizán*). Lényeges különbség persze a két kötet között a kiadó is, hiszen a második könyvet a szegedi Tiszatáj jegyzi, s dicsérendõ, hogy nem csupán fotót közölnek a szerzõrõl a hátsóbelsõ fülön, de a borítón az ajánlása is szerepel – azoknak, „akik küzdenek a veszteség fantomjával”. Ez az ajánlás egyértelmûen hitet tesz valamifajta szolidaritás mellett, s magában is „érthetõ”, ugyanakkor némiképp zavarba ejtõ, hogy a vélhetõen párdarabjának elképzelt fülszöveg kistörténete csupán nagyon erõltetetten kapcsolható a kötethez.

A *Holdnak, Arccal* leghangsúlyosabb szimbolikája az elsõ kötetben is fölbukkanó, a mottó kapcsán már szóba hozott *út.* Izgalmas értelmezési kísérlet volna végigzongorázni a könyv verseit, hányféle arcát ismerik ennek a felületes ítélkezés szerint elhasznált és alkalmazhatatlanná koptatott „jelképnek”. Az *Utazni: színház* ciklus mellett, amelyben az utazás allegóriája afféle „verses úti levelek” formájában jelentkezik, a *Holdnak, Arccal* elsõ ciklusa, a korábbi versek játékosságával címkézett *Poszt-humusz* járja körül leghatározottabban az említett fogalmat – a hazaérkezés nehézségei felõl *olvasva* a lírai én újbóli magára eszmélésének krónikáját. Tapasztalata Tonio Kröger-i, ahogy arról az *Önarckép, törmelékkel* címû összetett kompozíció tudósít: „A kis házakban, hol mesés-régen / szomszédjaid, barátaid zsongtak: / idegenek bujkálnak”. Orcsik Roland verseinek jellemzõje, hogy a múlt fontos helyeinek eltûnése-átalakulása egyben a nyelvi tér megváltozásával is együtt jár. A szóban forgó vers egyik törmeléke *(padlás)* errõl a jelenségrõl gondolkodik el („Gúzsba kötve hevernek / mondatokban az igék, / eltorlaszolják az utat”), s miközben a nyelvi lom eltakarítását „továbblépésként” írja le, valójában a visszatalálás feltételeként értelmezi, hiszen a vágyott cél: „Újra beszélni / aranykorod / padláson porosodó nyelvét”. Az apai ház udvarán tett látogatás esetében a szemrevételezés egyenesen a megírás gesztusában ölt testet, amihez ismételten a szóképek ereje szolgáltat nélkülözhetetlen segítséget: „Mentés másként: / átvágok a pitvaron, / végig az utcán / – a monitor lezáruló, / fekete csöndjébe.” (*Mentés másként*); Orcsik Roland egyébként is ritkán felejti el figyelmeztetni olvasóját, hogy a mindenkori történések versben zajlanak („mert homéroszi görögség, / ahogyan tolsztoji emberiség, / nincsen, / s talán nem is volt, / csak a költeményekben –” *Görögországi töredékek*). A „Vonatként / kígyózó mondatok. / Fel- és leszállunk / állomásain.” idegenvezetõi retorikája, amely a *Dubrovniki peripátosz* egyik én-keresõ darabjában olvasható, ennek a tapasztalatnak a tiszta megfogalmazása. Megemlítendõ ugyanakkor, hogy ez utóbbi versek tágabb tere immár az említett *Utazni: színház* ciklus.

A *Poszt-humusz* cím kapcsán már szóba került, nem árt azonban megnyugtatni a kötet leendõ olvasóját: a föntebbi összefoglaló dacára Orcsik Roland verseibõl nem tûnt el a játékosság, az életöröm nála különösen ironikusan értett megnyilvánulása. Ezt a hatást részint az olyan szavak alkalmazásával éri el, amelyek esetleges többletjelentését leginkább az elsõ kötetbõl már ismerõs kurziválás segítségével sikerül *kiemelnie* („*arc*hívumod”; „*orrcsik*landón”), de a sikerültebb pillanatok közé tartozik az is, amikor a véresen komoly filozófiai elméletek mindennapi használhatóságát teszi próbára: „Az ellentétek egységesen / gúnyolódtak rajtam, / amikor a perzselõ nap / szétégette hátam, / ám a hideg széltõl megfáztam.”, tudósít a *Görögországi töredékek* egyik belsõverse, a *(Hérakleitosz)*. És van, amikor egy teljes ciklust szentel a játéknak. A *Garfield-kommentárok* tizenkilenc verse húsznak is tekinthetõ, amennyiben „a hájas filozófustól származó” szentencia-mottót is ekként értelmezzük („Amirõl nem lehet nyervogni, azon csámcsogni kell.”). Az olvasót nem egy helyütt hangos nevetésre késztetõ blokk többek között a helyzetdal hagyományára játszik rá, s a legkevésbé sem „kákabélû” képregényhõs szemüvegén keresztül láttatja a világot: Ez a világ bájosan sokrétû: egyszerre költészet, lokálpatriotizmus és „természetes arrogancia”, de belefér egy olyan mottó is, amely a *111 híres regény*bõl az *Oblomov* összefoglalását idézi meg, a lustaság és tehetetlenség alulmúlhatóságát példázva. Merthogy „3 képkocka untig elég” (*Garfield aludni készül*).

A *Pöcegödri kantáták* nekivaduló szókimondása, helyenként obszcenitása szerencsére nem írja fölül az elõzõ ciklusok szépséges lírai rendjét. Innen legalább kétfelé ágazik az út. Az egyiken elindulva, s az utolsó ciklusba érve, marad az arrogáns hangvétel, amilyen a *Seggfej* rap-szerû kétsoros strófáiban ajánlja magát, hogy az irigység fogalmát szétíró, önironikus *Sárga vers*en át végül a *Viszlát aroma!* letisztult formájához vezessen el.

A másik utat választva, a jobb híján szerelmesnek nevezhetõ, egyes pillanatokban a pátosz felé hajló verseknél találja magát az olvasó, de mit tenni, „nincs szerelem / tragikus póz nélkül” (*Nyolcasok sûrûjében*). S bár a versbeli én eszéki élményeit magában foglaló *Meleg, fekete hó* nem ezt a „problémát” teszi témájává, az ebben olvasható „ahol »én« az »te«” sor akár Orcsik Roland költészetének egy lehetséges újabb irányát mutatja.

KISS LÁSZLÓ

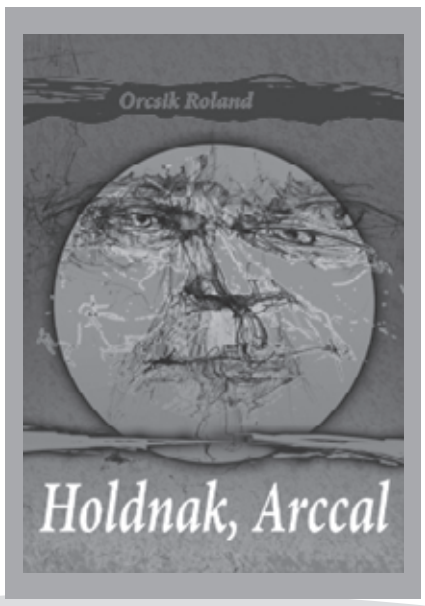

Orcsik Roland: *Holdnak, Arccal*, Tiszatáj Kiadó, Szeged, 2007

Kilenc százalék

Egy orosz nyelvû honlap szerint a világháború bombázásai után kilenc százalék maradt épen Kalinyingrád (alias Königsberg) épületeibõl. A helyén hordalék- és hullahegyek, és a német lakosság lemészárlása / kitelepítése után némi szociális törmelék található. (A honlap errõl már nem árulkodik.) Mégis tény: nem Kalinyingrádot kellett megalapítani a háború gyõzteseinek, hanem Königsberget kellett eltemetniük. Jurij Bujda könyve: könyv hordalékból. A szerzõ maga is a kalinyingrádi körzet, pontosabban a Welauból lett Znamjonszk lakója. Fikcióján áttetszik egy újraépített város, a Pregolja folyó mentén elnyúló, a Vörös és a Fehér Étkezde, a Húskombinát, a kórház, a fûrésztelep, a távírda, a városi tanács és temetõ pólusaiban kiteljesedõ város topográfiája.

Az abszurd alak-panoptikum – vagy még inkább: kísértetkatalógus – élén fiktív-valóságos, gyermekkori sírrablást idéz. Ecseteli, *Elõszó helyett,* hogy barátjával, Matrasszal (a sírásó fiával! ó, Hamlet!) hogy tolnak arrébb egy sírkövet, másznak le a sírba, szemlélik meg egy fiatal lány – fiatal porosz menyasszony – halott testét. A test persze káprázat, de a sír nem: a látomás lázában a testrõl lefoszlik a hús és a légies ruha, a csontvázon csak az aranysarkú cipõ és egy ketyegõ karóra marad. „A Poroszország nevû kislány az elsõ leheletemre szétporladt” – jegyzi meg. A karóra pedig továbbra is ketyeg a csontvázon – így köti össze Bujda a halott és eltemetett idõt, Königsberg idejét Kalinyingrád nem kevésbé halott idejével. Ez a múlt Bujda számára is bizonyos fokig megközelíthetetlen (hiszen ebben nõtt fel, és legnehezebb megközelíteni azt, amiben vagyunk), de már nem tabu. Tud a német világról, nyomoz utána, e kultúra tárgyait, hagyatékait megidézi. „Ez volt a ‘militarizmus és az agresszió védõbástyája’, itt élt és halt meg Kant – és ennyi elég is volt” – idézi gyermekkora hivatalos ideológiáját, a felnõttekét. – „A poroszokat, akik e földet a németek elõtt birtokolták, valami oknál fogva szlávoknak tartották... Néhányan halványan még emlékeztek arra nem túl régi idõre, amikor az oroszok és a németek együtt éltek itt, aztán a németeket, tudja az ég, hová, valószínûleg Németországba vitték el. A terület pedig a miénk lett. Mostantól fogva és örökre – szólt az igazság olyan ízléstelenül, mint a folyami kavics.” Ami érdekli, mégsem az ízléstelen igazság – a kavics –, hanem az „örökké”: a kísértetalakok, akik a föltárt sírból kimásznak, az ál-élõk, a romantika és középkori novella rémalakjai és összes posztmodern gyermekük, zombik és a pszichotikus gyilkosok, mindenki, akit Matrasz apja, a sírásó „csak galócának titulált”. Ezek a „galócák” Bujda szereplõi, a jelen kalinyingrádi körzetének lakói.

Abszurd? Igen, de az orosz irodalomban minden az, Gogol óta. Az orosz realizmust az orosz valóság szüli, és ez önmagában elég ok a groteszkre, az abszurdra; a szovjet realizmus ennél csak rosszabb. E világban lebegés van realizmus és fikció közt. Nem véletlen, hogy legsikeresebb meséik (például Pelevin P-generációja), vagyis a legvadabb, legnyakatekertebb fikció mint „leleplezõ könyv” köszön vissza az Újvilágban. Messze igaza van Pálfalvi Lajosnak, aki Goretity Józsefre hivatkozva mágikus realizmust, a lengyel irodalomkritikára hivatkozva pedig mitográfiai prózát emleget ÉS-ben megjelent cikkében (2006. 04. 21., 16.), kiváltképp, mivel maga is kiemeli, hogy ezt a mitológiát egy „északi Atlantisz”, a porosz–német kultúra nyomainak, maradványinak újrafelfedezése motiválja. Igen, galócák ezek, mágikus arcélek. A felsorolásból nem maradhat ki a keresztezési hajlammal megáldott Ravasz Légy, az a parkõr, aki házasság helyett állatok keresztezésével foglalkozott, és olthatatlan szerelmet táplált a parkban álló evezõs lány szobra iránt; Vitya sem, a zulu néger kommunista, aki részegen hallhatatlan zulu poémát énekelt a leninizmus kérdéseirõl, és nem tudott mást, mint géppisztollyal bizonytalanul mozgó célpontra lõni; vagy Név Szerint Lev futballbíró, aki sohasem tévedett a focipályán ítéleteiben, talán egyszer, de ezt csak halála után tudta levezekelni; a Szegény Paraszt, aki ha ivott, felvett egy kartonból készült nyúlmaszkot, és a Vörös Étkezde törzsközönségét Sztálin elvtárs testérõl szóló történetekkel szórakoztatta, aki – szerinte – egy szibériai vakbánya mélyén, üvegkoporsóban hever, és testét kutyasperma óvja az oszladozástól.

Jurij Bujda: *Porosz menyasszony,* Kalligram, Pozsony, 2006

Mért lenne realistább az irodalom, mint hõseinek képzeletvilága? Nem sorolom tovább Bujda alakjait – mind említhetném... Inkább egy újabb idézet: „Szûkebb hazámnak német múltja, orosz jelene és emberi jövõje van.” Talán ez az egy mondat lóg ki, könyvjelzõ gyanánt, fölül a könyvbõl. És talán a kötet másik, nagy és kiemelt látomása, a *Pihenõ az Indiába vivõ úton* címû próza, a *Generalissimus* motoros hajó történetével. „...a világ legnagyobb hajója volt, amelynek hajócsavarjai kicsapták a Volgát a medrébõl; hajóûrtartalma bruttó 88 ezer regisztertonnát tett ki... A legénységet tapasztalt tengerészekbõl, tudósokból, katonákból, valamint a *Dinamo* sportegyesülethez tartozó, egészségtõl kicsattanó kolhoznõkbõl és õrnagyi vagy magasabb rendfokozatban – a hazai írásmûvészetnek tett érdemeiktõl függõen – lévõ írókból állították össze. A hajót élelmiszerrel, élõállattal és madárral, a világ legerõsebb *ZIF* kerékpárjával és a *Vörös Háromszög* gyárból való, a világ legjobb kalocsnijával rakták meg.” E hajó elindul 1952. július 1-jén a Balti-tenger felé – a kalinyingrádi körzeten keresztül, hiszen, ez az a hely, melynek alkalmas nyílt tengeri kikötõje van – és az elbûvölt lakosság önként („hangsúlyozom, önként”, hangsúlyozza Bujda) a fedélzetére hord mindent, minden tartalékot – saját gyerekeket is! –, mielõtt a Generalissimus továbbhajózna a folyótorkolat iszap-ágya, saját rozsdatemetõje felé.

Elég direkt kép. Bujda egyébként nem ilyen. A semmibe tartó utazás e víziója viszont egy ellenképet idéz, a Stalkerét Tarkovszkij filmjébõl. A film vágatlan változatában van ugyanis egy jelenet, melyben a három hõs, a Stalker, az Író és a Tudós egy vasúti hajtányon halad a Zóna középpontjában álló épület felé, ahol minden ember legtitkosabb vágyai beteljesülnek. A jelenet hossza csaknem tizenöt perc, ez alatt jórészt a Stalker gyûrött, „gödörfeneke táj” arcát látni. Ez az utazás a megváltás felé halad, akkor is, ha errõl – súgja Tarkovszkij – nem lehetnek fogalmaink. Bujda könyve viszont a porosz menyasszony holttestétõl halad egy újabb halál felé. Amikor Bujanyiha hõsnõ kiterítve fekszik a kórházi asztalon, Sebersztov doktor, aki „csupán egyetlen metamorfózist, a halált tartotta többé-kevésbé tisztes dolognak”, felháborodottan fordul medikusához: „Micsoda asszony volt! Micsoda járása volt! Micsoda melle! Álom és gusztus, igen, álom és gusztus!”

A sírrablás epizódja és ez a rejtett kis epitáfium keretezi a könyvet. Mintha Bujda hõseinek nem maradt volna más alternatívája, csak a gyász vagy a nekrofília.

PRÁGAI TAMÁS

A magyar gyermekirodalom-kutatásról gyakorta hallani, hogy „fiatalka még”, „gyerekcipõben jár”, és így tovább. Az is tudvalevõ, hogy e mesebeli tudományterületnek eddig két szakavatott professzorasszonyát tartotta számon a szakma: a két grácia Komáromi Gabriella és Boldizsár Ildikó. Ám mostantól „három a magyar igazság”: Lovász Andrea *Jelen idejû holnemvolt* címû mûvével joggal töltheti be a harmadik grácia szerepét. Könyve ragyogóan felépített, élvezetes és megkerülhetetlen olvasmány mind a mesemivolt alakváltozásainak sok szempontú, filozófiai igényû bemutatása, mind a kortárs magyar meseregények átfogó kritikai vizsgálata szempontjából.

A harmadik grácia

Lovász Andrea Kolozsvárott végzett a Babeº–Bolyai Tudományegyetem filozófia szakán. Ez a körülmény jelen kötetre vonatkozólag közvetlen hozadékokkal jár. Egyrészt ennek (is) tudható be az a filozofikus látásmód, amely nemcsak az elsõ két, döntõen elméleti rész kutatási irányát határozza meg, hanem – sorozatos kommentárok, zárójeles megjegyzések, lábjegyzetek formájában – végigvonul az egész mûvön. Másrészt az egyetem nyelvi környezetébõl értelemszerûen adódik a román szakirodalom nagyarányú szerepeltetése, mindenekelõtt Mircea Eliade munkássága, aki nyolc különbözõ szakirodalmi hivatkozással a legtöbbet idézett szerzõ Lovásznál. Mivel a román források nagy része még nem jelent meg magyarul, a *Jelen idejû holnemvolt*nak komoly érdeme van ezek közvetítésében. Ugyanez áll az utóbbi évek idevonatkozó német szakirodalmára is: Hans-Heino Ewers könyvei mellett Emer O’Sullivan összehasonlító gyermekirodalmi kutatásról szóló *Kinderliterarische Komparatistik* (Universitätsverlag, Heidelberg, 2000) címû alapvetése a legfontosabb, amelyeknek a szerzõ a Csodaceruza tematikus német számában külön cikket is szentelt (in: Csodaceruza, 2004. III. évf. 12., 48–49. o.). De ebben a könyvben gyakorlatilag mindenki szóba kerül, aki a gyermekirodalom elméletének szempontjából relevanciával bír – Ecótól Tolkienig és Balázs Bélától Voight Vilmosig.

Az alcím ennek tükrében talán pontosabb lenne az „*Elõadás és* szeminárium a meséről” kitétellel. A szerzõ-elõadó egy jól felépített egyetemi kurzushoz hasonlóan, fokozatosan táguló (téma)körökben vázolja a mesemivolthoz, nép- és mûmese kapcsolatához kötõdõ elméleteket (irodalomtudományi aspektus – elsõsorban Max Lüthi lehetséges világokról szóló teóriája, antropológiai, pszichológiai megközelítés, a gonosz szerepe a mesében), teret hagyva az összegzéseknek, ismétlõdéseknek. Ez ugyan segíti a helyenként igen nehézkes nyelvezetû, idegen szavakkal fölöslegesen túlzsúfolt szöveg befogadását, ám olykor redundanciához vezet. A követhetõség és a nézõpontok sokszínûsége miatt azonban nem zavaró, hogy a beígért „szeminárium” helyett a „szemeszter” elsõ harmadában filozófiai megalapozottságú elõadásokat kapunk, és csak utána következik a „mûhelymunka”, azaz konkrét mesék/meseregények elemzése. Ám Lovász professzor itt is ki-kiszól a „hallgatóságnak”, a különbözõ lehetséges vélemények ütköztetésével egyfajta vitahelyzetet generálva, vagy a mûkritikáiból már ismert humoros, csípõs megjegyzésekkel kiegészítve az adott témát. Ezektõl a beszúrásoktól válik igazán izgalmas olvasmánnyá és tanulságos „tananyaggá” a *Jelen idejû holnemvolt*. Valóban tanítható lenne Lovász Andrea könyve, s a legjobb szívvel ajánlani is tudom pedagógiai célokra. Éppen ezért hiányolom, hogy a kötet végén nincs se név-, se tárgymutató, hiszen ez jelentõsen megkönnyítené a vele való munkát.

A tartalomjegyzékre pillantva érthetetlennek tûnhet, mi indokolja a kronológia felborulását: Mészöly Miklós meséi után rövid értekezés következik a Harry Potter-jelenségrõl, majd egy huszárvágással a ’45 utáni magyar meseregények történeti-poétikai áttekintése (amelyet szintén e látszólagos kuszaság ural), végül visszatérünk a jelenbe, három frappáns elemzés erejéig Szijj Ferenc *Szuromberek királyfi*, Darvasi László *Trapiti* és Böszörményi Gyula *Gergõ és az álomfogók* címû meseregényeirõl. A fenti sorrend azonban nagyon is tudatos komponálási elvek szerint alakult így, szintén a fokozatosság elvét szem elõtt tartva. Mészöly mesevilágán keresztül a szerzõ bevezet minket a mûmesék és „mesés szövegek” erdejébe, hogy egy kis regényelméleti átkötéssel a meseiséget szerinte leginkább megõrzõ meseregények elemzésébe kezdjen. A Harry Potter-sorozat sikerének feszegetésével pedig közvetve a mûfaj határait is kijelöli.

A könyv talán legbravúrosabb része a 20. század második felében írt magyar meseregényeknek szentelt fejezet, ahol Lovász látványos és meggyõzõ példákkal támasztja alá az elsõ száz oldalban leírtakat. A kronológia felrúgását a meseiség, a csoda visszaszorulási folyamatának modellszerû, plasztikus ábrázolása érdekében tett önkényeskedésként is értelmezhetnénk, de ahogy a szerzõ fogalmaz, „a vizsgált periódus rövidsége nem teszi lehetõvé e folyamat megfigyelését”. Ehelyett aszerint csoportosítja a kiválasztott mesekorpuszt, hogy milyen arányban keveredik bennük a mesei világlátás a hétköznapok világnézetével. A lényegretörõ elemzések többek között Csukás István *Süsü*jén, Békés Pál *A kétbalkezes varázsló*ján, Lázár Ervin, Szabó Magda vagy Török Sándor meseregényein keresztül példázzák a mesevilág transzformációinak egy-egy állomását.

Az ezredfordulóval megjelenõ „újhullám” kapcsán megemlítõdik, „hogy pozitív irányba mozdul el a holtpontról a magyar gyerekkönyvírás”. Nem vonom kétségbe ezen állítás helyességét, ám a „holtpont” tematizálásával, az okok vizsgálatával Lovász Andrea könyve adós marad. Kárpótlásul szolgál viszont a kötetzáró három tanulmány, amelyek az eddig tárgyalt elméleti és gyakorlati megfontolások szintézisét nyújtják. Szintén tudatos tervezésre vall, hogy a szerzõ Böszörményi regényének elemzését hagyja a legvégére: *A komplementaritás varázsa* címet viselõ fejezettel – kihasználva a vizsgált szöveg sokrétûségében rejlõ lehetõségeket – demonstrálja a kutatási eredmények komplexitását is: egyszerre érvényesülnek az antropológiai (sámánizmus szerepe), meseelméleti (a népmesei szerkezethez való viszony), nyelvhasználati (varázsvilág megjelenítése) szempontok és a Rowlinggal való folyamatos összevetés, mindez egy vérbeli Lovász Andrea-kritika szókimondó és szórakoztató stílusában.

Az utószóban felvázolt, a magyar meseregényeknél megfigyelhetõ legújabb tendenciák további perspektívákat nyitnak mind az eddig tárgyalt mesei módozatok, mind a gyermekirodalmi kutatás terén.

Ahogy a szerzõ Böszörményi regényét a Harry Potter „meg nem írt kötete”ként”, továbbírásaként aposztrofálja, úgy válik a *Jelen idejû holnemvolt* a másik két grácia alapmûveinek, Komáromi Gabriella *A gyermekkönyvek titkos kertjé*nek és Boldizsár Ildikó *Mesepoétiká*jának méltó folytatójává, miközben Lovász egyéni látásmódjával, markáns stílusával különbözik is elõdeitõl. Érdeklõdve várjuk, mikor lesznek látogathatók a harmadik grácia további kurzusai. Mesebeli leckekönyvébe véssünk be addig is az elsõ szeminárium mellé egy nagy, kövér ötöst.

DÁVID ÁDÁM

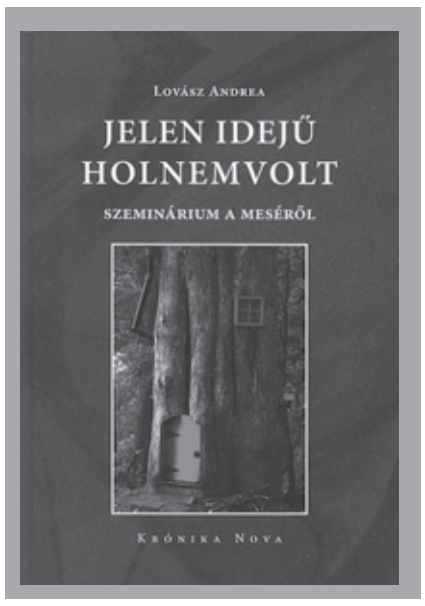

Lovász Andrea: *Jelen idejû holnemvolt. Szeminárium a meséről.* Krónika Nova Kiadó, Bp., 2007

A létezés kérdésessége fölötti megrendülés csodálkozásom elsõ mozzanata. Nehezen megfogalmazható élmény ez, melynek során a létezés kizökken a mindennapiságból, és magával ragadja a kétségbeesés és a lét emelkedettsége. Kiszolgáltatott magányosság uralkodik gondolataimon, érzéseimen, s küzdelemre hív (...).” – írja Erõs Kinga elsõ, *Könyvbölcsõm* címû kötetének bevezetõ soraiban (*mint hullócsillag szépsége*). Rendhagyó nyitánya ez egy tanulmányokat, interjúkat, kritikákat felsorakoztató könyvnek, s jól jellemzi a szerzõ nézõpontját: ahogy önmagának feltett kérdések nyomán, szubjektív értelmezéssel közelít egy-egy mûhöz, alkotóhoz. Mint Tóth Erzsébet *Camus napsütése* címû kötete

Aki könyveket ringat

kapcsán fogalmaz: „Csehországi nyaralásom idején esszéit olvasva, egyetlen jelzõ jutott eszembe: szépek. S magam is megdöbbentem ezen, mert ritka manapság az, aki szépen tud írni. Sokan írnak alaposan, okosan, tárgyszerûen (...) s bár szívesen olvasom írásaikat, mégsem találom azokat szépeknek. Mert hiányzott belõlük az õszinte személyesség, mely átélhetõvé és evidenssé teszi a tárgyalt alkotásokat. Tóth Erzsébet úgy kíván valamirõl szólni, hogy közben magáról is beszél. Ettõl válnak írásai élményszerûvé, mert képes megtenni azt a nagyszerû erõfeszítést, melynek segítségével szellemünk egész világot tár fel (...).” (*Eljutni a papírig*)

Nyilvánvaló, hogy a szerzõ saját maga számára is lényeges gondolatot fogalmaz meg, amikor azt írja: „úgy kíván valamirõl szólni, hogy közben magáról is beszél”. Mert épp a fenti sorok bizonyítják – ahogy a csehországi nyaralás olvasás-élménye, a pillanat szubjektivitása keveredik az értelmezõ-értékelõ kritikus hangjával –, Erõs Kinga is „magáról beszél” írásaiban. Saját gondolatainak kalandos útját járva a szerzõk s mûveik társaivá válnak; nem csupán az elsõ laptól az utolsóig jut el könyveinek olvasása során, hanem a közben megpillantott, táguló horizont látványát osztja meg velünk. Az „õszinte”, az „átélhetõ” kulcsszavak, magukban hordozzák egyben azt az álláspontot, mellyel a szerzõ szembehelyezkedik: a rideg tárgyilagosság szférájának ellenpontjai. Olvasmányai személyes, a befogadó kritikust gazdagító élmények, nem vizsgálatnak alávetett élettelen tetemek egy filológus boncasztalán. Nem is a passzív élet kellékei. Épp ellenkezõleg. Az alkotás felfedezésének izgalmára, az ahhoz való kapcsolódás örömének nyomaira lelhetünk írásaiban: „a szépirodalom az, ami képes úgy szólni (...) hogy mindenkor a Te-t, a másik arcát láttassa, alkalmat adva sorain keresztül a találkozásra a másik emberrel (...) Ez a fajta találkozás nem azonos azzal, hogy tudok a másik létezéséről (...) az olvasó kilép önmagából a másik ember felé (...) beavatódik a másik ember igazába.” (*A másik ember igaza*)

A szerzõ tehát nem ítélkezni akar, hanem „beavatódni”. Megtalálni azt, ami a másikban közös, ami elvezethet az idegennek hitt megismeréséig: *lélektõl lélekig.* Interjúalanyait sem „meginterjúvolja”, sokkal inkább: beszélget velük, s hagyja beszélni õket, mesélni önmagukról, kikerekítve így egy-egy életet, sorsot. Beszélgetései a vallomás hangján szólnak, akár álmokról legyen szó: „Többször álmodtam, hogy eltévedek egy idegen városban, melyet félig-meddig ismerek, de mégsem találom az utakat, fõleg a kivezetõ utat.” (*Mint egy kaleidoszkóp – Beszélgetés Szakonyi Károllyal*). Akár hétköznapi (vagy annak tettetett) igazságok kimondásáról: „Az író és mûve mindig kiszolgáltatott bizonyos körülményeknek, trendeknek, olykor igazságtalanoknak, elsõsorban elfogult vagy bátortalan és számító vagy szeszélyes kritikusoknak, és most a nyegle, tudatlan, folytonosan helyezkedõ újságírókról, kultúrrovatok felületes, szervilis vezetõiről, a tudatos elhallgatás módszerérõl se feledkezzünk meg.” (*„Minden a papíron dõl el…” – Beszélgetés Bodor Ádámmal*).

„Írásai hatására kedvem támadt elmélyedni a kortárs német irodalomban” – jegyzi meg a szerzõ Földényi F. László esszékötetérõl írva (*Egy város atmoszférája*). A *Könyvbölcsõm*et olvasva én is hasonlóképp érzek. S ezt nem mellékes véleményként közlöm, hanem aláhúzva, kiemelve. Mert e könyvet lapozva nemcsak befogadó, hanem értékközvetítõ irodalmárra is leltem, aki író és olvasó között kapocs kíván lenni, vagy megteremteni, megkönnyíteni a kapcsolódás lehetõségét. A magányos, támpontok nélküli olvasónak is utat mutat, kézen fogva vezeti a megismerés ösvényein. Mi lehet több, szebb ennél annak, aki irodalomelemzésre adja fejét? Virginia Woolf mondja egy helyt önéletrajzi írásaiban: az írással olyasmit csinálok, ami bármi másnál nélkülözhetetlenebb. S itt a nélkülözhetetlenségre fektessük a hangsúlyt. Mert azt hiszem, a lélekkel megírt, okos elemzésekre legalább annyira szükségünk van, mint a jó írásokra. S mindkettõhöz ugyanakkora alázat szükséges, aminek egyik elengedhetetlen eleme a szellemi hagyományokhoz való kapcsolódásban gyökerezik. „Attól vagyunk önmagunk – írja Erõs Kinga –, hogy sajátunkként cipeljük magunkkal a múltunkat, azzal a bizonytalan érzéssel, hogy a jövõ sokkal kevésbé valóságos, mégis nyomot kívánunk hagyni, miként nyomot hagytak bennünk szellemi elõdeink, mestereink.” (*Hogy volt?*) Másutt azt vallja, „az élet és az írás egy” (*„Most fölemelnek szent hétköznapok”*). S e sorok kötete által nyernek megerõsítést, mely az írás létjogosultságát hirdeti (nem egy elvont, hanem egy *valós* életben), s megfordítva is: sorai által nyer e kötet, s benne az írás jogos létet. Aki bölcsõjében könyveket ringat, megszemélyesíti azokat. Életre szóló útitársakká válnak, idõt, teret áthidaló barátságok köttetnek író és olvasója között.

Erõs Kinga nem az irodalomtudomány doktora. Nem akkurátus professzorasszony, aki íróasztala fölé görnyedve nagyítóval kutat szöveghibák, félresikerült mondatok, verssorok után. De erénye éppen ez: olvasó, befogadó, elemzõ, az írói lélek rezdülésire érzékeny kritikus. Ahogy az elfeledett írónõ, Földes Jolán könyve kapcsán írja a szerzõrõl: „rendelkezik a téma és mûfaj által megkívánt tulajdonságokkal: éles szemmel és tiszta szívvel” (*Emigránsok utcája*). Vagyis azzal a hozzáállással, ami elengedhetetlen feltétele (volna) minden olvasásnak, nemhogy a kritikai mélyelemzésnek. Ez pedig búvármunka, nem gondtalan halászgatás a felszínen. A szerzõ alámerül, hogy nekünk, olvasóknak megmutassa, mi mindent rejt az a határtalan tenger, melyet mi hétköznapi szóval úgy hívunk: irodalom. S ebben az olykor kétségekkel teli, mégis kitartó kutatómunkában, a könyvbölcsõ gyermekeit ringatva vissza-visszatér a múlandóság problémája. Ahogy a már idézett nyitóesszé utolsó soraiban olvassuk a költõi vallomást: „Annak, ami lényeges, megtapasztalása töredezett, létezésünk folyamának egymástól távol esõ pontjaira szóródik szét. Bizonytalan tapogatózás ez az éjszakai égbolt alatt, melyet csak néha világít be hullócsillag szépségével a lét értelmének egy-egy felvillanó tapasztalata, hogy aztán ellobbanva azonnal visszahulljunk egzisztenciánk sötétbe borult tájaira.”

RÓZSÁSSY BARBARA

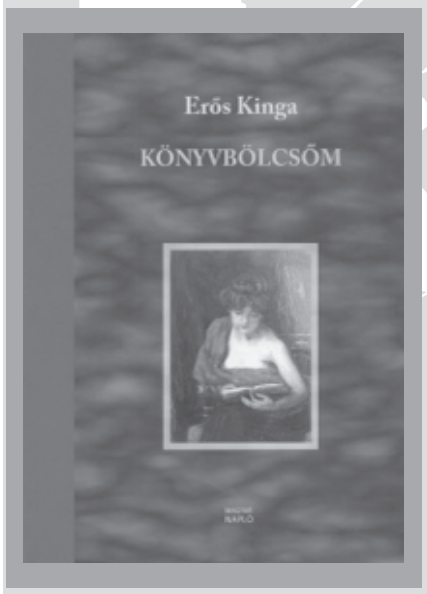

Erõs Kinga: *Könyvbölcsõm*, Magyar Napló, Bp., 2007

Lélekvesztõvel Portugáliába

A *Portugál* gyõri elõadása közben azon töprengtem, hogy miért is vannak színházak. Pontosabban: színházat csinálni miért *necesse est*. De nem azért ötlöttek fel bennem ilyen gondolatok, mert unatkoztam, vagy mert olyan pocsék produkciót láttam, amely megkérdõjelezhette a színházi mûfaj létjogosultságát. Ellenkezõleg: Forgács Péter rendezése tulajdonképpen nagyon rendben van, Egressy Zoltán darabjáról nem is beszélve. (Nem véletlen, hogy a *Portugál* a magyarországi színházi és filmes diadalútja mellett a határon túl is sikert sikerre halmozott.)

Nézem a gyõri *Portugál*t, és azt sem tudom eldönteni, helyes-e, hogy röhögök, vagy sem. A hiba bizonyára az én készülékemben van, mert a nézõtársaim ugyancsak jókat kacagnak. Ha a színház azért volna, hogy megnevettesse az embereket, akkor helyben vagyunk. Egészen biztos, hogy azért is van, különben nem íródtak volna komédiák, arról nem is beszélve, hogy a legvéresebb tragédiáknak is vannak komikus szereplõi, illetve humoros pillanatai. A színháznézõk több ezer évig például azon röhögtek önfeledten, ha – lehetõleg helyzetkomikus jelenetben – egy utálatos, hülye, joggal gúnyolható figura alaposan pórul járt. A gyõri (és egyéb) tapasztalataim alapján azonban azt kell gondolnom, hogy a mai Magyarország nézõit az szórakoztatja leginkább, ha kiszolgáltatott, reménytelen helyzetben vergõdõ, trágárul beszélõ embereket kukkolhatnak – lehetõleg úgy, hogy közben ne kelljen részvétet érezniük irántuk. Persze a publikumot nem lehet szidni, leváltani, de még kritizálni sem. A rendezõi koncepciókat viszont annál inkább.

A gyõri *Portugál* régi színházi recept szerint készült: végy jókat beszóló, karakteres figurákat, helyezd õket extrém miliõbe, a könnyen követhetõ cselekményszálat bolondítsd meg néhány nem várt fordulattal, és ha az alapanyagot gondosan összeérleled (fedõ alatt takarékon párolod, de ha kell, fel is forrósítod), megfelelõ körítéssel, díszítéssel máris tálalhatod. Forgács Péter (direktorsága kezdetén) nyilván azt gondolta, hogy a *Portugál*lal kicsi a bukás valószínûsége, és ebben igaza is van. (Más kérdés, hogy Magyarországon igazit bukni semmivel sem lehet.) De Forgácsnak abban „nincs igaza", hogy nem aknázta ki a darabban rejlõ lehetõségeket. Megelégedett a „szociós" környezetben élõ, inkább nevetséges és sajnálatra méltó, mint humoros alakok bemutatásával, és összekacsintva a publikummal, arra biztatja a nézõket: bátran röhögjék ki a semmirekellõ, deklasszált lúzereket, hiszen egyébre sem valók. Ez persze nem direkt célja a rendezésnek, de az elõadás – lényegében – csupán ennyire elegendõ.

Pedig Egressy *Portugál*jában csehovi és hrabali ízek vannak. Döntés kérdése, hogy a rendezésben a bazmegelésre és faszomozásra kerül-e a fõhangsúly, vagy pedig az elõadás megkísérli – esetleg „félelmet és részvétet" ébresztgetve – felmutatni a reménytelen szebbre vágyás, vagy éppen a csöndes beletörõdés költészetét. Forgács a trágárkodásban egyáltalán nem veti el a sulykot. Az alkoholista Asszonyt játszó Szina Kingának persze – a szövege szerint – muszáj rendszeresen emlegetnie a nem létezõ hímtagját, de egyáltalán nem mindegy, hogy ezt hogyan teszi. Az ismétlõdõ trágár kiszólás (funkciójában az epitheton ornans szerepét is betöltve) szervesen beépül a karakterébe, ezért nem tûnik öncélúnak. Retek karaktere azonban (Ungvári István alakításában) nem ismerhetõ meg igazán. Leginkább egyszerû, militáris hajlamú bunkónak tetszik, olyannak, aki csak kekeckedni és szemétdombon hatalmaskodni akar, nem derül ki róla, hogy van-e érzõ lelke a riasztó külsõségei mögött. Így az általa elkövetett gyilkosságnak sincs (színpadi) súlya, a kétségbeesése, a bûnhõdése sem kelt együttérzést. Masni és Bece szerepében Balsai Mónika és Sárközi József jól teljesít: megfelelõ színvonalon abszolválják a feladatot. De csak a tóparti jelenetben (amikor Bece Portugáliáról mesél) emelkednek hitelesen néhány pillanatra a sekélyes valóság fölé. Elõtte és utána Masni egyszerû, butuska, de szerethetõ falusi lány, Bece pedig frusztrált, minden elõl menekülõ fõvárosi értelmiségi. Masnit mintha a hétköznapokban nem motiválná erõsen az elvágyódás, Bece utazásmániája pedig felszínes, jópofa hóbortnak tetszik. Pedig Portugália azt is jelenthetné számukra, amit a vidéki Csehov-hõsöknek jelent Moszkva vagy Pétervár. A darabot olvasva, az erre utaló írói szándék kitetszik, a gyõri elõadás viszont csupán az extrém figurák szélsõséges tetteire és röhögtetõ szövegeire fókuszál. Nem érvényesül benne a tragikum, a komikum és a tragikomikum, mert a hétköznapi banalitás nincs ellenpontozva az irreális elvágyódás lírájával. Bármekkora paradoxon is, a színpadon csak a költészet képes hitelessé tenni a naturalisztikus valóságot. Forgács Péter ezt a lehetõséget hagyta kiaknázatlanul.

Líraiság és prózai valóság tartalmas ellentmondását a tudatos rendezõi koncepció érvényre juttatása mellett leginkább a szereplõk karakterábrázolása jelentheti meg. Gyõrben ehhez a Csipeszt alakító Posonyi Takács László jut a legközelebb. A nagy dumás, mindenbe belekapó, békére vágyó, de izgága figura Posonyi megformálásában Hrabal–Menzel *Sörgyári capriccio*jának félidióta, életvidám sógorára emlékeztet. Csipesznek majdnem reális álmai vannak, el is vágyódik, de vissza is jön, elfogadja, tulajdonképpen szereti is kilátástalan életét, kitart elviselhetetlen, totál alkoholista felesége mellett. Egyszerûsége mellett bonyolult is, talán ezért nem kiröhöghetõ a figurája, a hülyesége inkább mulattató. Az elõadás harmadik jól sikerül alakítása (az elsõ Szina Kingáé) Kelemen Józsefé. Sátán szerepében kevés szöveg jut neki, ezért különleges mozdulatsorozatokkal és extrém testtartással operál. Ezáltal õ is többször képes elemelkedni a naturalisztikus valóság egy az egyben történõ ábrázolásától, alakítását így önfeledten élvezhetem: róla újra és újra eszembe jut, hogy színházban vagyok, mûvészi produkciót nézek.

*

Jónás Tamás *Lélekvesztõ*je is valahol a világ végén, vagy legalábbis az Európai Unió szélén, tehát – mondjuk – egy BAZ-megyei zsákfaluban, vagy Budapest világváros peremén játszódik. Szereplõi többszörösen hátrányos helyzetûek: egy komfort nélküli putriban férj nélkül él az Anya három gyermekével, Évával, Péterrel és Sanyival. Sanyi ráadásul szellemileg sérült, ez azért is fontos, mert az õ szürreális álma elevenedik meg az elõadáson, amelybõl az is kiderül: a való világ sokkal inkább abszurdabb, mint egy ütõdött kisfiú rémálma. A Kolibri Pincében látható *Lélekvesztõ* – ellentétben a gyõri *Portugál*lal – a cselekményében is a valóságtól való elrugaszkodásról szól, de ez nemcsak az álomvilágba történõ ki-belépegetésben nyilvánul meg, hanem a rendezõi koncepcióban és nem utolsósorban a színmû nyelvezetében is. Jónás Tamás költõ, író és drámaíró, szereplõi az álomvilágban – ha szükségesnek tartatik – könnyedén tudnak rímes jambusra váltani, de az e világi, „prózai" jelenetekben is nyelvi leleménnyel kimunkált, csiszolt mondatokkal dialogizálnak (még akkor is, ha néha vaskos szavak „repkednek" bennük).

A több (kicsi) játszóhellyel rendelkezõ Kolibri Gyermek- és Ifjúsági Színház a gyerek- és bábelõadások mellett gyakran jelentkezik felnõtteknek szóló bemutatókkal is. A *Lélekvesztõ*t „felnõtt ifjaknak és ifjú felnõtteknek" ajánlják. A produkció szórólapja sokkoló témákat jelez elõ: „vak szenvedély sodorta véglényekrõl", vérfertõzésrõl (is) szól. Ehhez képest meglepõ, hogy az elõadás nagy részében a humor és az irónia a fõszereplõ. Ebben komoly szerepe lehet a rendezõ Tóth Józsefnek, aki a Kolibri mellett Pintér Béla társulatának is – színészként – tagja. Az elõadáson egy kicsit vissza is köszön a „Pintér Bélás stílus", de ez egyáltalán nem baj. A felnõtt ifjak és az ifjú felnõttek – velem együtt – jól veszik az egyszerre konkrét és általánosítható, egyszerû, de egyben szimbolikus, mindig két- vagy több értelmû, fiatalosan humoros szövegelést. A rendezés – a félamatõr körülmények és eszköztár ellenére – igen ötletes, tartalmas, ügyes. Észrevehetõ a hely szellemének és Tóth bábelõadás-rendezõi múltjának hatása: többször feltûnnek (és nagyon jól „hasznosulnak") a bábszínjátszás eszközei. A félnótás Sanyikát, majd az álomban a bölcs Bolondot alakító Ruszina Szabolcs az egyik jelenetben egy késsel, egy kézfejre húzott zoknival és a másik, csupasz kezével rövid bábszínházi etûdöt ad elõ. Többször jelennek meg szereplõk úgy, hogy fejük hátsó részén álarcot, vagy hátukon életnagyságú, szimbolikus bábot hordanak. A színpadot hátul fehér, rugalmas textilbõl készült horizont zárja le, amelyen két, ki-belépéskor tágítható nyílás található. A színészek e réseken benyújtott végtagjaikkal „bábos" jeleneteket játszanak el, de Tóth mozgó dombormûvek képzésére is felhasználja a rugalmas hátteret, amelyre néha festett, organikus, máskor konkrét képeket is vetít. Az összmûvészeti hatást erõsíti Bornai Szilveszter idézetekkel teli, érzékenyen mixelt zenéje is.

A fõ attrakció mégis a szöveg. Jónás nemcsak nyelvileg sziporkázik, hanem – „megfelelõ" (bábos) képzavarral élve – motívumok garmadáját hajlítgatja játékosan az ujjai között. Az alapkonfliktusban a putrik népérõl kialakult egyik sztereotípiával játszadozik (eleinte drámaian): a férfihiányban szenvedõ, egészséges Péter fiában a volt férjét látó Anya szexuális vágyával üldözi fiát, és rettenetesen féltékeny a lányára, aki – Sanyika helyett – szintén inkább Péterrel bújna ágyba. A közös hálást kényszer diktálja: négyõjüknek két ágyuk van. Akárkivel alszik Sanyika, lefekvés elõtt kiköveteli a mesét. Míg Péter az anyja rohamait szenvedi a takaró alatt, Éva a *Hófehérké*t meséli Sanyinak. Amikor (Péter kezdeményezésére) hálótársat cserélnek, az Anya fejezi be a mesét. Az õ verziójában Hófehérke akkora kurva, hogy „megdugta mind a hét törpe, a farkas, de még a medve is". Sanyika álmában Évából Hófehérke lesz, Péterbõl királyfi, Anyából pedig „fasztalan" Királynõ (úgy látszik, a szerv néven nevezése kihagyhatatlan a kortárs drámákból). A logikus álomkezdésbõl burjánzó, képi és szövegasszociációk nõnek ki. A Királynõ megjelenése és beszédstílusa antik görög hõsnõkét idézi, a Sanyikából lett bölcs Bolond (és a nyelvezete) pedig Shakespeare-re utal. Aztán a Remény szerepében megjelenik a korpulens Kormos Gyula: luciferi észjárással, jó adag cinizmussal hirdeti, hogy õ az egyetlen, aki élteti az embereket, pedig akinek esze van, lemond róla. Igazi madáchi figura, dacára annak, hogy zebracsíkos zakóban, napszemüvegben reppeli el a nagybelépõjét. A *Lélekvesztõ*ben fellépõ színészek legtöbbje – Kormoshoz hasonlóan – elsõsorban bábszínmûvész. Az elõadás azt bizonyítja, hogy aki bábbal a kezében jól tud játszani, anélkül is elboldogul a színpadon. Valamennyi szereplõrõl elmondható: felkészült, tehetséges és mûvészi alázattal formál, viselkedik. A legszínesebb, legérettebb alakítást Erdei Juli nyújtja az Anya szerepében (nemcsak a kifejezõ, szép hangjával bánik jól, hanem arc- és testbeszéde is ihletett és kidolgozott), de kiemelést érdemel Sallai Virág (Gyámügyes), Krausz Gábor (Péter) és a mozdulatmûvész múlttal is rendelkezõ Ruszina Szabolcs is.

Az egyfelvonásos *Lélekvesztõ* elõadása körülbelül egy és egy negyed órát tart. A végén kicsit csalódott voltam, mert úgy éreztem, lecsapták a befejezést. Fogalmam sem volt, hány felvonásos elõadásra ülök be, és az antik, a shakespeare-i és a madáchi felütések miatt nagyobb gondolati ívet, kidolgozottabb, több fordulattal megbolondított befejezést, szellemesebben „elvarrt" motívumkezelést – egyszerûbben: hosszabb elõadást vártam. Mind a szövegben, mind a rendezésben rejlõ anyagerõbõl bõven kitelne két felvonás.

Sanyika álma fokozatosan véget ér, a bölcs bolond és a félnótás kisfiú közötti átmeneti állapotában, álmára még emlékezve elmondja: fogadjunk, hogy ez az egész világ nem is létezett. A nézõ tudja: ezt a fogadását is megnyeri, mint az összes többi korábbit (a környezete mindig nyerni hagyja, hadd örüljön szegényke). Nehéz is olyan világot létezõnek gondolni, amelyben egy csapásra bölccsé válnak az idióták, és királyi családdá avanzsálnak a putrilakók. Ennél még az is hihetõbb, hogy Bece és Masni egyszer – stílszerûen szólva: egy lélekvesztõvel – a boldog Portugáliába jut.

KUTSZEGI CSABA

Fotók: www.gyoriszinhaz.hu

Egressy Zoltán: Portugál – Gyõri Nemzeti Színház. *Rendezõ*: Forgács Péter. *Díszlet/jelmez*: Gyõri Gabriella. *A rendezõ munkatársa*: Hegedûs Ildikó. *Szereplõk*: Balsai Mónika, Sárközi József, Szabó Sipos Barnabás, Ungvári István, Crespo Rodrigo, Posonyi Takács László, Szina Kinga, Kelemen Zoltán, Agócs Judit

Jónás Tamás: Lélekvesztõ – Kolibri Gyermek- és Ifjúsági Színház. *Rendezõ*: Tóth József. *Dramaturg*: Kovács Kristóf. *Zene*: Bornai Szilveszter. *Bábjelenetek*: Szívós Károly. *Mozgás*: Horváth Veronika. *Tervezõ*: Orosz Klaudia. *A rendezõ munkatársa*: Tolnai Edina. *Szereplõk*: Alexics Rita, Erdei Juli, Krausz Gábor, Ruszina Szabolcs, Gazdag László, Sallai Virág, Mészáros Tamás, Kormos Gyula

Ványa és az idegenek

Andrei ªerban kolozsvári *Ványa bácsi* rendezése egyszerû eszközökkel ér el látványos színházi hatásokat. Ha ezek szellemi hátterére akarunk rábukkanni, akkor az otthontalanság, az idegenség, az elidegenedés lennének azok a kulcsszavak, amelyek megkönnyítenék a dolgunkat. Ebben az elõadásban minden eltér valamilyen irányba, semmi nincs a helyén, mintha az árnyékok sem lennének a helyükön egy új, erõsebb nap fényének hatására, miközben nagyon is a helyén van minden. (A többféle értelmezési lehetõséget jelzi, hogy a szerepek nagy részét kettõs szereposztásban osztotta ki a rendezõ.)

A közönség a színpad szélére elhelyezett emelvények ülõhelyein foglalhat helyet, szemben a nézõtérrel, az elõadás szereplõinek egy része is ott van már, ülõhelyeink felé tartva elhaladunk egy szamovár mellett is. Leülünk a színpadra, és észrevesszük, hogy a lenti „közönség” társalogni kezd, kényelmesen, szinte már úriasan. ªerban a kolozsvári nézõteret, a földszintet és a karzatot is játéktérré alakítja át. Ennek köszönhetõ, hogy mi, nézõk kerülünk be a csehovi házba, a nézõtér pedig a karzattal együtt a csehovi kertet jelzi, többszörösére növelve a megszokott játéktér mélységét. Mint később megtapasztalhatjuk, a mélység nem csupán vízszintesen, de függõlegesen is megsokszorozódik, mintha csak a színház az egész világ gondolatát képezné le az adott (a legvégsõ határokig kihasznált) térben.

A nézõtér földszintjén láthatjuk a szereplõk legtöbbjét, csak a professzor és fiatal felesége érkezik a karzat felõl, ami a kert hátsó részét jelzi, ugyanakkor egy fenti világot is, amely aztán éppen Ványa bácsira hat a leginkább és a legközvetlenebb módon. Miközben mindannyian „bent” vagyunk, õk „kintrõl és fentrõl” érkeznek, a makrokozmoszból a mikrokozmoszba. Fehér ruhában, „angyalként” vonulnak be, mindenki õket nézi, mindenkire mély benyomást tesznek, és itt megint csak Ványa (Hatházi András) az, akit a legerõsebb hatás ér, egyszerre érzi át a vonzódást és a gyûlöletet Jelena (Györgyjakab Enikõ), illetve Szerebrjakov (Bíró József) iránt. A szereplõk közül ugyanis Ványa bácsi az egyetlen, aki megpróbálhatott volna átjutni az alacsonyabb régiókból a magasabb régiókba, a mikrokozmoszból a makrokozmoszba, a szó szellemi és fizikai értelmében egyaránt.

Azt a tényt, hogy Ványa az egyetlen, aki egyenlõ félként jöhet számításba a fentrõl érkezõ hatalom számára, aláhúzza az elõadás egyik leglátványosabb jelenete is. A többi szereplõ már eltûnt a színpad elején ülõ nézõk mögötti függöny redõi közt, csak Ványa marad a nézõtéren, és ekkor lassan elindul lefelé a kolozsvári magyar színház nézõterét fentrõl megvilágító hatalmas csillár.

Nem tudom, milyen képzettársításokat indított el más nézõkben ez a jelenet, de számomra teljesen egyértelmû volt, hogy a leereszkedõ, és csak néhány centivel Ványa bácsi feje fölött megálló csillár tulajdonképpen egy ufó, egy földön kívüli, magasabb rendû civilizáció által létrehozott szerkezet, egy idegen, hangsúlyozom: idegen ûrhajó. Egy entitás, ami egyébként felülrõl szemléli a dolgokat, nézõket és színészeket egyaránt, Ványa kedvéért mégis leereszkedik közénk, ezzel is jelezve: Ványa különleges lény, olyan tulajdonságai vannak, melyek a kapcsolatfelvételre érdemessé teszik.

Egy fenti hatalom, ezúttal maga Andrei ªerban, úgy rendezi a dolgokat, hogy a nézõ is az elõadás részévé váljon. A csilláros jelenet után felemelkedik a hátunk mögötti színházi függöny, és átülhetünk a stúdió-elõadásokról már ismert székekre, helyet változtatunk rendezõi terv szerint. Ahogy ez már lenni szokott, leereszkedik a vasfüggöny, és a nézõk szemben találják magukat a színpad jobb oldalán létrehozott térrel, amelyben összezsúfolódik a professzor (üvegfalú) dolgozószobája, a nappali, háttérben egy zongorával, és egy konyha. (A színpad bal oldalán, egy pódiumon berendezett szobabelsõt láthatunk, egy nagyobb ebédlõasztallal és egy kisebbel, néhány székkel. Itt játszódik majd le a birtok eladásáról szóló jelenet.)

A tágas nézõtérhez szokott tekintet most gyors váltásra kényszerül, hiszen már testközelben játszódik minden. Az elõadás ritmusa is megváltozik, a szûkebb térben felforrósodik a hangulat, mindenki feszültebb, izgatottabb lesz, ám ha valaki balra néz, meglátthatja a színpad hátsó traktusában berendezett játékteret, ahol még minden csendes, a tér közepén pedig egy ház makettje látható, egy házé, ami csak kívülrõl tûnik békésnek és csendesnek, könnyen megtörténhet, hogy nagyon is komoly konfliktusok színhelye. A makett tulajdonképpen az elõadás maga, de sokszorosan lekicsinyítve, olyannyira, hogy a nézõ a maketthez képest egy magasabb rendû fenti világ képviselõjének érezheti magát. Ám a rendezõ szembesíti a nézõt azzal a lehetõséggel is, hogy tulajdonképpen õ, mint nézõ, valójában egy makett része, hiszen fölötte jól látható a zsinórpadlás, melyhez egészen közel, hihetetlen magasságokban éppen Jefim, az õr (Orbán Attila) járkál elõszeretettel. Jefim felõl nézve azt is mondhatnánk, hogy Jefim van a világban, míg a nézõk és a színészek az alvilágban, a pokolban leledzenek, Jefim pedig hû kutyájával együtt õrködik felettünk.

A számtalan értelmezési lehetõség felvillantása már csak azért is különösen fontos, mert ez úgy történik meg, hogy közben az elõadás eszköztára nagyon is egyszerû, szinte visszafogott marad. ªerban a színészre bízza, hogy színt hozzon az elõadásba.

Marina (Albert Csilla) fiatal, korán megöregedett dadaként lép elénk, nem mozgása, gesztusai öregesek, a hangja, arckifejezése, pillantása az, ami öreges, fáradt.

Tyelegin (Sinkó Ferenc), igazi proli, mintha most lépett volna le egy, a nagy szocialista forradalmat ábrázoló festményrõl, azzal a különbséggel, hogy nem lázad, sõt, megalázkodik. Remegése, ahogy a kávéscsészét csörömpölteti, ahogy szinte nyöszörögve meséli el megcsalatásának történetét, kellemesen szórakoztató, burleszk figurát hoz elénk.

Vojnyickijné úriasszonyt játszik, párizsiasan tipeg, Csutak Réka valójában idõsödõ színésznõt alakít e szerepben, egy olyan színésznõt, aki nem igazán képes arra, hogy eljátssza a víg özvegyet. Vojnyickijné, aki megpróbál határozott és szinte katonásan feminista lenni, csak egyetlen pillanatig képes erre, amikor szájon csókolja a professzort. A csók pillanatában teljesen átértelmezõdik az özvegy minden gesztusa, rájövünk, hogy az elsõ perctõl kezdve erre a pillanatra tartogatta minden erejét.

Szonya (Péter Hilda) maga a megtestesült bizonytalanság, minden gesztusában ott van valamiféle be nem fejezettség, hezitálás, amit a vastag lencséjû szemüveg és a szavak különös elnyújtása még külön kihangsúlyoznak.

Asztrov (Bogdán Zsolt) a vidéki, gyötrõdõ zseni alakját testesíti meg, úriember a sártenger közepén, a nézõ rögtön megérti, hogy miért õ az egyetlen, akit Jelena figyelembe vesz, mint férfit. Bogdán Zsolt ez alkalommal is apró részletekig kidolgozott alakítást nyújt. Gesztusaiban hol a férfias vonzerõ, hol a kisfiús szerénység és visszafogottság, hol a fékevesztett indulat kerül elõtérbe. Éppen e széttartó erõvonalak megmutatása teszi jól megalkotottá ezt a szerepet, amelyben Bogdán erõs színpadi jelenléte annak is köszönhetõ, hogy folyamatosan érzékelteti: az orvos állandóan ellenõrzi saját gesztusait, nehogy azok elinduljanak a negatív oldal irányába.

Külön kell szólni azokról a mutatványokról, melyeket elõadás közben végrehajt. Amikor a karzat peremén állva társalog a többiekkel, még nem izgulunk nagyon, de amikor a zsinórpadláshoz vezetõ lépcsõ közepe tájáról kezd lefelé zuhanni-gurulni, a nézõ még a lélegzetét is visszafojtja.

Györgyjakab Enikõ Jelenája sematikus gesztusok sorából épül fel ugyan, de éppen a sémák sokasága által válik egyértelmûvé a szereplõ belsejében egyre növekvõ ûr, az önmagától való eltávolodás, elidegenedés. Egy maszkot látunk, aki az elõadás végére mégiscsak megengedi magának az érzelmeket. A végig hitelesen és impulzívan játszó Györgyjakab Enikõ lendülete azonban éppen itt, az igazi érzelmek megjelenítésénél hagy alá. Az egyébként látványos és jól megkomponált, Asztrov és Jelena között lezajló búcsújelenetben csupán a külsõ gesztusok sora marad, és az elõadás korábbi részeiben oly jól mûködõ sémaszervezõ erõ is meggyengül.

Fotó k: Bíró István/www.huntheater.ro

A használt nyelv kiüresedik, mondhatnánk, hiszen ªerban értelmezésében a csehovi szövegben feszülõ dráma a beszéd, az egymásnak feszülõ, eltérõ beszédmódok drámája is. A falusi környezetben idegen nyelveken (angolul, németül) beszélõ Jelena és Szerebrjakov már az eltérõ nyelvi formák által is elkülönülnek a többi szereplõtõl.

Györgyjakab sémák sokaságát egybeolvasztva hoz létre hiteles alakítást, Bíró József Szerebrjakovja mintha több emberbõl lenne összegyúrva, hol gáláns úriember, hol nyavalygó vénember, hol pénzéhes világfi – ám elsõsorban zsarnok, akit egyáltalán nem hatnak meg a körülötte élõk érzelmei. Távozáskor pókerarccal nézi végig Asztrov és Jelena ölelkezését, de aztán kegyetlenül elrángatja Jelenát. Az a pillanat, ahogy némán kinyújtja kezét Jelena felé, olyan jelenet, ami hosszú idõre bevésõdik a nézõ emlékezetébe. Õ az abszolút idegen, földön kívüli, mert nem érintkezik azzal a sárral, ami a többieket körülveszi – közönyösen elnéz a falun élõk feje fölött.

Szerebrjakovnak egyetlen ellenfele akad vidéken: Ványa bácsi (Hatházi András), aki már az elsõ pillanatban lázadozik ellene, de visszatartja magát, azonban amikor a birtok eladása kerül szóba, Ványánál betelik a pohár. Földre teperi a professzort, többször rálõ, de nem találja el.

Ha Ványa el is véti a célt, ez nem mondható el Hatháziról, aki ez alkalommal mentes minden modorosságtól. Az unalmas bohócgrimasz helyett most vigyorog, vagy kétségbeesik, kimutatja a foga fehérjét, könnyedén és közben véresen komolyan játssza végig ezt az elõadást, amelybõl két jelenetet emelnék ki.

Az elsõ: Ványa, koszos arccal, reménytelenül térdel a sárban, miközben kopaszra nyírt fején kopognak az esõcseppek. A második: a birtokeladásról szóló jelenetben Ványa egy pohár vizet kér és kiissza. Ekkora intenzitással, ilyen lassan és ennyire dühösen kiinni egy pohár vizet nem mindennapi teljesítmény.

Az elõadás egységes, nincsenek benne döccenõk, megbicsaklások, annak ellenére, hogy ezernyi apró mozaikdarabból áll, amit érdemes lenne egyenként megnézni és elemezni. Igazi színház a színházban, ahol minden változik, alakul, de mégis mindennek adott helye és ideje van.

KARÁCSONYI ZSOLT

Kolozsvári Állami Magyar Színház. *Csehov: Ványa bácsi.* Rendezõ: Andrei ªerban; a rendezõ munkatársa: KeresztesAttila; dramaturg: Kelemen Kinga; díszlet- és jelmeztervezõ: Carmencita Brojboiu. Szereplõk: Bíró József, Györgyjakab Enikõ, Péter Hilda, Csutak Réka, Hatházi András, Bogdán Zsolt, Sinkó Ferenc, Albert Csilla, Orbán Attila.

Társasági történet

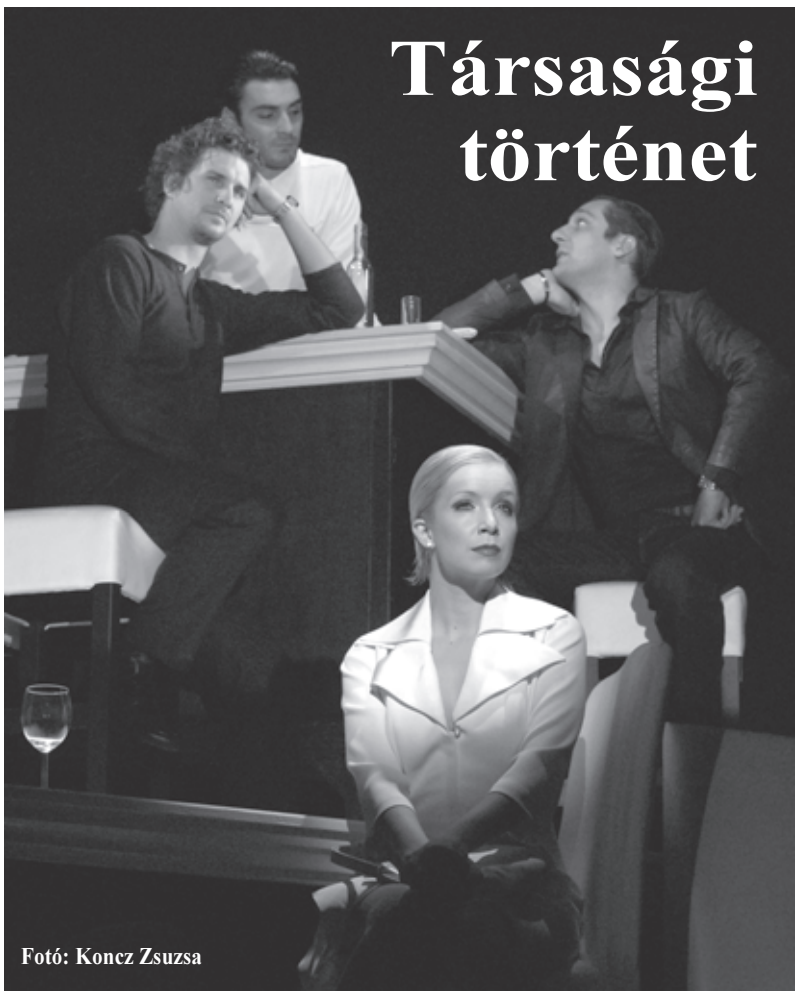

Fotó: Koncz Zsuzsa

Van valami ironikus abban, hogy a Térey János új színmûvének bemutatóját követõ estén épp a Radnóti Színház utcájában robbant ki a múlt évi októberi eseményekre rezonáló idei tüntetés. Egy napon múlott, hogy kilépve a színházból ne azzal a jelenséggel szembesüljünk, amit részben a darab is beemel saját világába. Persze, Térey drámája – amely egy trendi budai étteremben zajló vértelen, ám annál kíméletlenebb emberi játszmát követ le, miközben alant Pesten folyik a tombolás – távol tartja magát az aktuálpolitikai vonatkozásoktól. A történetben utalásszerûen felbukkanó múlt évi természeti-társadalmi katasztrófák inkább korhangulatképzõ panorámaeseményekként vannak jelen, kilátástalan összképpé rendezve az általános érdektelenséget és kiüresedést, a felgyülemlett frusztrációkból fakadó agressziót.

A szerzõ a polgári dráma hagyományába illeszti az *Asztalizené*t, ennek megfelelõen olyan társalgási drámát láthatunk, melynek szereplõi egy új szociális réteg karaktereit és életstílusát képviselik. Térey szereplõi mindannyian középosztálybeli értelmiségi, jól szituált, harmincas éveikben járó emberek, magas társadalmi presztízsû szakmák képviselõi, orvosok, vállalkozók, mûvészek, akiket a külvilág annyiban érint, amilyen mértékben beleszól érvényesülésük módjába.

A verses drámaszöveg hangvételéhez igazodó színpadkép jelzésszerûen jeleníti meg a történet helyszínéül szolgáló White Box nevû budai étterem belsejét, a belsõépítészeti luxusdivatra hajazón a vonalak és színek steril egyszerûségével tüntetve. A Bagossy Levente által kitalált díszlet piramisszerûen magasodik a színpadon, bárpulttal a tetején és megterített asztalokkal a két alsóbb szinten. A színpadkép lépcsõs-hierarchikus szerkezete egyszerre idézi Budát, helyet adva a Márai-mondat („Budán lakni világnézet") értelmében vett sznobéria-szimptómának és vázolja egy konkrét történet belsõ emberi viszonyrendszerét, amelyben minden szereplõnek megvan a státusza. Úgy statikus ez a tér, ahogyan magában az elõadásban sem történik semmi mozgalmas: egy téli estén itt verõdik össze hét ember, akit a közös árulások, csalódások, titkolt és félrecsúszott vonzalmak bonyolult szövete tart egyben. A „mindenki mást szeret" helyzetnél cinikusabb árnyalatú „mindenki megvolt mindenkinek" állapota ez: az összérzelmi háló egyik csomópontja az Operaház másodvonalbéli szopránja, Delfi (Kovács Patrícia), aki az étteremtulajdonos Gyõzõnek (Csányi Sándor) és barátjának, a baleseti sebész Csabának (Nagy Ervin) egyaránt szeretõje volt, és miatta ment tönkre Csaba házassága. A szélesebb szerelmi paletta ennél persze jóval bonyolultabb: Gyõzõ Csaba volt feleségébe, Almába szerelmes; a homoszexuális belsõépítész Krisztián (Földi Ádám) Csaba után áhítozik, a magányos, közutálatnak örvendõ operakritikus Henrik (Schneider Zoltán) viszonzatlan vonzalmat érez Delfi iránt, míg a háttérben egymásra talál pincér (Adorjáni Bálint) és pincérnõ (Marjai Virág).

A szünet nélkül játszott elõadást három tételre osztják a függönyzárások, az est elõrehaladtával egyre-másra várt és váratlan vendégek érkeznek, feleségek, szeretõk, barátok, beszédbe elegyednek vagy igyekeznek elkerülni egymást, a konfliktusok kiélesednek, majd elmúlnak. A szereplõkben növekvõ alkoholszinttel arányosan csúsznak szét az emberi kapcsolatok. Az est fordulópontján, közel a záráshoz kiderül, hogy Delfi gyermeket vár, ám a kétesélyes apaság nem tisztázódik. Hiába száll a friss hó az étteremből hazaigyekvõ szereplõkre, a megtisztulás szimbolikája becsõdölt: mindenki egyedül marad és elbukik a maga módján. A terhesség, mint perspektívamozzanat talán a legjellemzõbben beszél erről a világról. Az élet felé igyekszik egy gyermek, de ez épp annyira képtelen megrendíteni ennek a közegnek a törvényeit, mint bármi más. Kellemetlen tény marad, amin túl lehet lépni, akár az egész estén, akár minden érzelmi és egzisztenciális problémán, hogy csupán könnyû fejfájásként kísértse õket másnap. Ha a világról való lemondás gesztusaként olvassuk az elõadást, ennek a gondolati gazdagsága épp a szemrevételezõ szenvtelenségbõl fakad: mely szerint nincs tragédia, csupán félresiklások vannak és a belõlük származó parttalan üresség, ami ellenében, vagy éppenséggel, ami alapján a világ mégis tovább mûködik.

Az *Asztalizene* szereplõi a jóléti társadalom rosszulléti tüneteinek pontos tükrét tartják elénk: az érzékeny és önelégült egók intellektuálisan és érzelmileg is kifinomult harcát láthatjuk, s ha a játék tétje a megalázás, ebben minden karakter magasan kvalifikált. Alma, a szolid eleganciával öltözött fiatal, karrierista ügyvédnõ szadisztikus örömmel él vissza Csaba és Gyõzõ közeledési kísérleteivel, egyik érzelmeit a másik féltékenységének felszítására használva, miközben senkinek nem enged. Delfit, a kikapós mûvésznõt mindkét szeretõje megalázza, és Delfi a feleségek jelenlétében kimondott terhességgel aláz vissza. És ott vannak a periférián mozgó szereplõk, a sértõdékeny Krisztián és az Erdélyből átszármazott operakritikus, aki bármennyire igyekezne is beilleszkedni a társaságba, palástolhatatlan ügyetlensége kihívja a lekezelést: a pincérek annyira „megfeledkeznek" a rendeléséről, hogy végül nem kapja meg a kívánt szürkemarhaszeletet, mi több, Delfi számláját is ráverik. A többszintes díszlet a félrehallásoknak, egymás mellett történõ elbeszéléseknek, a szereplõk közti kapcsolati dinamikának úgy ad teret, hogy a különbözõ fokon történõ jeleneteket összeköti vagy szétválasztja. Egyszerre lehetséges a fentről való fölényes lebeszélés, mások távolról figyelt kibeszélése és az aparté, attól függõen, ki van a helyzet magaslatán vagy alján.

Térey utalásokban és idézetekben gazdag szövege, a lírai, de a hétköznapi nyelv regisztereit hasznosító beszéd távolságtartó nézõpontot hoz létre és ez sokrétûen mûködik Bagossy elõadásában. A szereplõk a világra és önmaguk életére vetett pillantásai az elõadásszöveg egészét meghatározva általánosítanak és rögzítenek egy külsõ, kíméletlen megfigyelõi pozíciót. Végsõ soron az a közönyös tekintet, amellyel végigpásztázzák a pesti oldal zavaros eseményeit nem sokban különbözik attól, ahogyan egymás hazugságait, intrikáit, sebeit szemlélik, legfennebb utóbbiban mélyebben érdekeltek.

VARGA ANIKÓ

Térey János: Asztalizene. Radnóti Színház 2007/2008. *Rendezõ*: Bagossy László. *Dramaturg*: Kovács Krisztina. *Díszlet*: Bagossy Levente. *Jelmez*: Remete Kriszta. *A rendezõ munkatársa*: Balák Margit. *Szereplõk*: Csányi Sándor, Nagy Ervin, Wéber Kata, Szávai Viktória, Kovács Patrícia, Földi Ádám eh., Schneider Zoltán, Marjai Virág, Adorjáni Bálint eh.

Ördög és pokol

Fotó: Éder Vera

Az Erkel Színház felújítása miatt a „népopera" ideiglenesen, bár nem elõször, a Tháliába költözött, ahol az elsõ bemutató három alig ismert, a hagyományos operai keretek között nehezen elhelyezhetõ Stravinsky-egyfelvonásos lett, melyek szünet nélküli együttjátszása csak még inkább elõrevetítette a bukás lehetõségét. Az is rejtett némi kockázatot, hogy a három különbözõ mûfajú egyfelvonásos még sosem került egy este, és pláne ebben a sorrendben színpadra, összekapcsolásuk nem a szerzõ, hanem az Operaház vezetésének koncepciója volt. Innentõl a rendezõ, a Kárpátaljáról származó, a szláv szerzõk interpretálásával talán épp ezért oly gyakran megbízott Vidnyánszky Attila felelõssége volt, hogy egy zenés burleszkbõl (*A róka*), egy operára úgy-ahogy emlékeztetõ egyfelvonásosból (*Mavra*) és a leginkább zenés betétekkel kísért, de ének nélküli verses drámának mondható darabból (*A katona története*) egységes, részeiben egymást magyarázó, közös motívumokkal gazdálkodó elõadás szülessen. Csakhogy a feladat alighanem megoldhatatlan volt.

A darabok közös kérdése az ördög befolyására és szerepére vonatkozik. Azt kutatják, milyen hatalma lehet a gonosznak a hétköznapokban, milyen formákban nyilvánulhat meg, és vajon honnan a kísértések ereje, melyek elõbb-utóbb mindenkit legyõznek. Stravinskynál ugyanis mindig az ördög gyõz: az általa manipulált vágy, mely ugyanúgy vonatkozhat a pénzre, a hatalomra, mint a szexualitásra, könnyen megtöri az emberek tartását, azaz kielégítéséért mindenki könnyen veszni hagyja korábbi barátságait, szerelmeit, pozícióját. A darabok értéke viszont éppen az, hogy a moralizáló felhangok ellenére, inkább nevezhetõ ironikusnak, sõt cinikusnak a szerzõ(k) nézõpontja. Nem egy külsõ, vagy pláne felsõbb pozíciót érvényesít, hanem azt mondja, hogy világunknak egyszerûen ez a rendje, a világban az ördög az úr – így aztán, illúziók ide vagy oda, senki sem vonhatja ki magát a hatalma alól.

Itt jön azonban az elõadás egyik legfõbb problémája. Tudniillik az, hogy Vidnyánszky mintha nem akarná elfogadni a darabok sugallta világértelmezést, azaz mintha nem akarná az ördögöt örülni látni és láttatni. Ezért úgy próbálja megrendezni az estét, hogy az ördög valamiképp vesztessé, méghozzá örök vesztessé váljon, aki ugyan az egyes emberek lelkét az ajánlataival el tudja rabolni, de õ maga mindig magányos és kielégítetlen marad. Csakhogy abból a feszültségbõl, amit tehát a rendezõi erõszak szül, érthetetlen zûrzavar, már-már káosz következik, ami talán *A róka* elõadása közben a legnagyobb. A színpadon egyszerre túl sok minden történik, és bár magyar nyelvû az elõadás, a szövegbõl – részben az ugráló, szaladgáló színészek keltette zaj miatt – semmit sem érteni. *A katona története*ben pedig az indokolatlanul eltúlzott színházi megoldások miatt szinte el is tûnik a zene: a zenekar a színpadra, ott is hátulra kerül, az eredetileg három szereplõs darabot viszont legalább húsz színész játssza, nagyrészt épp az üresen maradt, de a konfettik nézõtérre dobálására például alkalmassá vált zenekari árokban. Ám a legbántóbb mégis csak az, hogy a színpadon jelen van, és elég gyakran meg is kondul egy nagy méretû, igen éles hangú harang, mely kifejezetten roncsolja a Kovács János vezényletével egyébként jó színvonalon teljesítõ zenekar munkáját.

A másként is meggyötört zenekarnak a *Mavrá*ban van a legtöbb és legszebb feladata, amit jól old meg. De ez a darab is inkább bohózat, és nem is csak történetében (egy huszár álruhában szakácsnõnek szegõdik kedvese házába, ám egy borotválkozás alkalmával lebukik), hanem zenéjében, illetve az operai klisék kiforgatásában is. A szólisták, Fülöp Zsuzsanna, Gulyás Dénes, Takács Tamara és Wiedemann Bernadett ennek megfelelõen egyszerre birkóznak a kényelmetlennek látszó jelmezekkel, azaz a színpadi mozgással és a szokatlan dallamvezetésû, számukra is idegennek ható, sokszor provokatívan dallamtalan Stravinsky-szüleményekkel. A *Mavra* elõadásának azonban az sem tesz jót, hogy afféle kapocs-szerepet játszik a másik két darab között, és emiatt egy sor olyan motívummal terhelõdik, melyeknek e szerep nélkül nem lenne helyük a színpadon. Kifejezetten kínos például, amikor az elsõ darabban elhangzó csodálkozó szólam („Cseszd meg, ez Rókáné!") itt egy táblára írva jelenik meg, hogy aztán *A katona története*ben is bekiabálja valaki egy arra alkalmasnak vélt pillanatban.

És ha már a sorrendben utolsó, a három közül alighanem a legjelentõsebb egyfelvonásosnál tartunk, mely egyébként a másik kettõhöz hasonlóan Stravinsky avantgárd korszakának végén, neoklaszszicista korszakának elején, azaz az 1910-es és '20-as évek fordulóján keletkezett, jegyezzük meg, hogy az énekhang hiánya miatt ezt tulajdonképpen nem is lehetne operaként játszani. Az elõadás dicséretére legyen mondva: ezzel nem is próbálkozik. Amivel viszont igen, hogy tudniillik a tánc mellõzésével a színiskolás fiatalok egy diákszínjátszó-köri elõadásra emlékeztetõ produkciót mutatnak be, egyáltalán nem meggyõzõ. Vannak ugyan kiváló ötletek, tetszik, ahogy esznek-isznak a színpadon, jó ötlet, hogy a narrátor prózai szövegét a rendezõ szétosztotta a megnövelt létszámú szereplõk között, kiváló a Lackfi János fordította magyar szöveg, és ugyancsak jó, hogy az ördög szerepét egy lány és fiú játssza, de a megtervezett hangulatok ellenére a termet messze elkerüli a mûvészi színházzal való találkozás élményének lehetõsége.

Nem lehet viszont eléggé dicsérni a Vidnyánszky Attilával nem elõször együtt dolgozó Alekszandr Belozubot, aki százszínû díszletével és túlzó, groteszkbe hajló jelmezeivel megpróbálta a darabokat egy távoli fantáziavilágba helyezni, ahol valóban közelebb kerültek egymáshoz, mint bármilyen más színházi produkcióhoz. A vetített háttér mesés változatossága, a méteres fenekek és stilizált péniszek, a tépõzárral rögzített, néha le is kerülõ szürke és piros mûmellek, a Chagall-vízióit idézõ látványvilág értõ és élvezhetõ keretben tartják az elõadást. Külön tetszett, ahogy az est elején a zenekari árokból egy vaslétrán kimászó, szmokingos férfi-kvartett (a határozott Gulyás Dénes, a megbízható, bár nem remeklõ Daróczi Tamás, a bizonytalankodó Tóth János és a feltûnõen bátortalan, halk Rácz István), kottával a kezében elvegyült a groteszk jelmezekben lévõ, nyüzsgõ színészek között. Látványos a csövekbõl hegesztett repülõ és a bádogautó, valamint *A katona történetén*ek egyre szürkülõ, jelmezeiben dominószerûen fekete-fehér látványvilága is. Mondhatni, a produkciónak ez a szegmense a leginkább átgondolt, komoly erõfeszítésekkel megalkotott, sõt, kissé szigorúan fogalmazva: csak ezért érdemes beülni erre a valamivel több mint két órás, a szünetek hiánya miatt kifejezetten fárasztó, bár unalmasnak éppen nem mondható elõadásra. De ezért feltétlenül érdemes.

BEDECS LÁSZLÓ

Igor Stravinsky: *Három egyfelvonásos (A róka, Mavra, A katona története)*, Thália Színház, Bp., 2007. október 26.

Szertefoszlott álmok dzsungelében

Fotó: www.szinhaz.hu

Amikor a nézõket beengedik a játéktérre, Willy Loman és felesége már a színen ülnek, némán, merev tekintettel és rezzenéstelen arccal bámulnak maguk elé. Willy kezében távirányító, elõttük tévé. (Csak a sör hiányzik, de késõbb azt is hoz neki Charley.) A néző, miközben figyelmét a legjobb ülõhely megtalálására összpontosítja, szinte észre sem veszi õket. A két szereplõ, mintha a díszlethez tartozna, beleolvad a háttérbe. Egészen jelentéktelenek, ahogyan Willy is az volt, egész életében, bármennyire nem tudott szembenézni ezzel. A berlini Schaubühne elõadása, *Az ügynök halála* november második hétvégéjén a II. Bárka Fesztiválon vendégeskedett. Luk Perceval rendezõ kõkemény családi drámát alkotott az élethazugságokba menekülõ kisember drámájából, mely teljességgel mentes a Miller-szöveg álomszerûségétõl, finomkodó líraiságától, lágy tragikomikumától.

A színen tehát ott a két szereplõ; Willy atlétatrikóra vetkõzve ücsörög egy fekete bõrkanapén, felesége pedig oldalt húzódik meg egy piros fotelben. A díszlet az elõadás során nem változik. Linda és Willy végig a színen vannak, azokban a jelenetekben, ahol Linda elvileg nem szerepel, egyszerû megoldással hátradönti fejét és elbóbiskol, Willy pedig eleve annyira belesüpped az apátiába, hogy szinte meglepõdünk, amikor reagálni látszik a körülötte zajló eseményekre, és kiderül, hogy a vele szemben, nekünk háttal elhelyezett, kikapcsolt vagy bekapcsolt tévéképernyõn kívül idõnként másra is képes koncentrálni. A kanapé mögötti játékteret embermagasságú cserepes növényekbõl álló erdõ foglalja el. Ez a stilizált növény-dzsungel Willy meg nem valósult álmait jelképezi, hiszen már rég megbánta, hogy annak idején nem követte testvére példáját, aki megcsinálta a maga szerencséjét: szegényen ment el az afrikai dzsungelbe, és gazdagon, biztos egzisztenciával tért vissza onnan. Willy egyre többet gondol erre a dzsungelre, mely így mindinkább romantizálódik, szinte mitikus szerepet kap. Persze kevéssé valószínû, hogy Willy is hasonlóan szerencsés lett volna, mint a testvére – a történet ugyanolyan önáltatás, mint minden egyéb magyarázat lépéseinek miértjeire és hogyanjaira. Az elõadás további szereplõi a zöldbõl lépnek elõ, észrevétlenül vagy épp zizegve-suhogva, és a növények között tûnnek el, amikor távoznak a színrõl. Az erdõ amolyan útvesztõ, mely eltévelyedett életüket szimbolizálja, de menedéket is nyújt: ide bármikor el lehet bújni, vissza lehet vonulni, amikor valamilyen kellemetlen vagy szorongató helyzet adódik. A teret a másik oldalról az említett tévé keretezi, melynek mûsorkínálata igen színes: híradó, reklám, vetélkedõ, szextelefon-hirdetés megy az elõadás közben. A tévé ugyancsak a valóságból való menekülés jelképe, hiszen a médium kínálta valóság ugyanolyan látszatvilág, mint az álmodozásé. Hasznos társ lehet abban, hogy ne kelljen gondolkodni és egymással kommunikálni.

Perceval groteszk módon még egyet csavar a realitás és képzelet furcsa viszonyán. Nem választja el egymástól a Willy képzeletében játszódó jeleneteket a valódi eseményektõl. Nincs semmiféle fal, melyet ki-be húznak, amelyen a képzeletbeli jelenetekben átjárkálnak a szereplõk, nincs furulya- és fuvolaszó, nincsenek rejtelmes fényhatások; így az elõadás nagy játékteret enged a nézõ képzeletének is, hogy egy adott párbeszédet valódi cselekménynek vagy éppenséggel Willy élénk fantáziájából megelevenedõ jelenetnek tekintsen.

Az egyszerre reális és stilizált térben, illetve a tér által felerõsített izgalmas képzelet–valóság játékban nagyon is „realista" emberi viszonyok és játszmák jelennek meg, elfojtásokkal, végletekig fokozott agresszióval, szexuális aberrációval színezve. A színészek alaptípusokat jelenítenek meg, de az alakítások eszköztára egy idõ után kimerül, a komoly munkával kidolgozott karakterek néhány ponton önismétlõvé válnak. Szinte minden szereplõ nagyszerû és erõteljes teljesítményt nyújt, mégis az az érzésünk, hogy az agresszív ordítás vagy a vészjósló hallgatás nem tudja végig feszültségben tartani az elõadást. A felszabaduló energiák idõvel hatástalanok lesznek, az újra és újra túlfokozott reakciók kioltják a drámai erõt és egyes helyeken túlmagyarázást eredményeznek.

A hallgatag Ben (Marcus Schinkel) szinte szellemként mozog a színen, váratlanul bukkan elõ a fák közül, fekete öltönyében és lassú járásával õ tényleg képzeletbeli alaknak tûnik. Egyébként nem csak a Loman-család tagjainak futott zátonyra az élete. Az elegáns öltönyt viselõ, menõ és sikeres üzletemberek, Howard (a német fordításban Herbert; Christian Schmidt) és Bernard (Bernd; Ulrich Hoppe), akiket Willy istenít és irigyel, legalább annyira szánalmas figurák, mint Lomanék. Lehet, hogy a felnõtt Bernard már nem a fején indiántollal bújócskázó, mégis stréber kölyök, hanem befutott sztárügyvéd, de bizonytalan mozdulatai és kamaszosan túlmozgásos gesztusai arról árulkodnak, hogy könnyen szerepzavarba keveredik. Howard pedig igencsak infantilis, amikor digitális kamerájával játszadozik (a technika csodája a '49-es drámában még szalagos magnetofon). Howard Bernardnak adott puszija és vállvereSzertefoszlott álmok dzsungelébengetése árulkodó gesztus: a tisztes családapának egyéb irányú vonzalmai is vannak. Linda (Carola Regnier) õsz hajában ódivatú hajpánt, blúzát leveszi az elsõ jelenetben, amikor lefekvéshez készülõdnek, felül marad egy nejlonkombiné, alul a konzervatív, térd alá érõ szoknya. Õ az „elterelõ", aki igyekszik elsimítani az ügyeket, igyekszik úgy beállítani az eseményeket, mintha minden a lehetõ legnagyobb rendben lenne. Mindent megtesz, hogy a dzsungel illúziója tökéletes legyen: térdén sokáig ott hever a „munkaruha", férje homokszínû zakója, késõbb felállítja a feldöntött fákat, helyére igazítja a kanapét. Viszonylag keveset beszél, de természetesen õ is teli van elfojtott indulatokkal, melyek Biff iránti kirohanásában törnek felszínre. A kissé elálló fülû Happy (André Szymanski) alsónadrágban lép színre, apja mellé telepszik le a kanapéra. Kitartóan maszturbál, keze késõbb is gyakran téved nadrágjába. Vicces, laza fiú, nagyon hadar, és elképesztõen sokat beszél, körülbelül ötször annyit, mint amennyi a kivetítõn szerepel, így megfelelõ szintû némettudás híján csak találgatni lehet, mirõl szólnak hosszú szófüzérei, cirkalmas körmondatai. Arról is monologizál, hogy hamarosan megnõsül, de ennek valóságértéke kétes, félõ, hogy csak apja felvidítására találta ki a történetet, melyet maga is kezd elõbb-utóbb elhinni. Apja és Biff konfliktusába nem folyik bele, az igazán lényeges szituációkban kívülállóként figyel. Ugyancsak alsónadrágban jelenik meg Biff (Bruno Cathomas), aki viszont anyja mellett, a fotel karfáján foglal helyet. Kövér alkata láttán arra kell gondolnunk, hogy a kamasz sztárfocista képe ugyancsak apai koholmány. Kifejezetten nevetségesnek tûnik Happy terve is, hogy közös üzletként sportszer-kereskedelemmel kellene foglalkozniuk és közös sportolással reklámozni saját termékeiket.

Perceval, kegyetlen családi drámájában figyelmét leginkább Willy és Biff konfliktusára fordítja. Alaposan meghúzta a dráma szövegét, rövidített, jeleneteket vont össze, ami apró hangsúlyeltolódásokat eredményez. Kimaradt több, testvérek közötti párbeszéd, melyekbõl kiderülhet, hogy Biff egészen másmilyen volt gyerekkorában – ezek ismeretében Happy is összetettebb karakter lehetne. Nem érdekli Percevalt az éttermi jelenetnek (amikor kiderül, hogy Biff nemcsak hogy nem kapott kölcsönt, de szóba sem álltak vele) azon része, melyben a testvérek, apjukat cserbenhagyva felszednek két nõt. Biffrõl megtudjuk, hogy azért nem volt elérhetõ három hónapig, mert börtönben volt, de az nem derül ki, hogy éppen öltönylopás miatt. Tudjuk, hogy ellopta a töltõtollat (itt aktualizáltan Mont Blanc márkájú), de azt nem tudjuk meg, hogy a csúfos érettségi (és az apja szeretõjével való találkozás) óta kleptomániás, és minden munkahelyén voltak lopási ügyei. Ezek ugyan apró részletek, de a karaktereket izgalmasabbá, árnyaltabbá tehetik. Biff az elfojtások megtestesítõje, semmiképp nem egy öntudatos, határozott felnõtt, mimikájából és gesztusaiból görcsös feszültség sugárzik, mozdulatain érzõdik, hogy végig robbanás elõtti állapotban van, mélázó, tipródó jellem. Ez a feszültség a hotel-jelenetben sûrûsödik össze, amikor apját seggfejnek titulálja, folyik a nyála, hányásrohamot kap, tör-zúz, felborítja a növényeket. Képtelen feldogozni a kamaszkori traumát, amikor nyilvánvaló lett számára, hogy apja mindenkinek folyamatosan hazudozik, és összeomlott benne az idealizált apa-kép.

A tévét betegesen bámuló, pocakos, kopasz Willy (Thomas Thieme) réveteg tekintete pillanatok alatt tüzes és villámló lesz, amikor felszínre törnek benne az indulatok. A tévé jó, mert legalább nyugodtan ül elõtte, ugyanis ha kihozzák a sodrából, felbõszült vaddá változik. Willy állatias karakterét erõsíti a Nõ (Christina Geisse). A kanapé mögül nyúl fel az ügynök kopasz fejéhez, majd keze helyére rögtön hatalmas, meztelen melleit helyezi. A szõke parókában vonagló prostituált mindent megmutat, amit lehet, mintha a tévé egyik pornócsatornájából lépett volna színre. Biff, anyja harisnyáit látja a nõnél, ezt apja fejéhez vágja, noha ennek csak a drámaszövegben van elõzménye: korábban Willy több ízben leszidja Lindát – mert az folyton harisnyát stoppol –, hogy az õ felesége ne merjen foltozgatott harisnyákban járni. Ugyanakkor Willy képes naiv és kétségbeesett kisfiúvá szelídülni, amikor alárendelt helyzetben van: amikor szerencsétlenkedõ módon Howardnál próbálkozik, áthelyezését kérve, amikor Charley-tól kér kölcsön, vagy amikor Bernardot faggatja arról, vajon mit csinálhatott rosszul annak idején.

Kiábrándító társadalomrajzot mutat fel az elõadás: az idõsebb és fiatalabb generáció egyaránt szétcsúszott, Happy élete semmivel nem jobb, mint Biffé, és a fiúk sem számíthatnak másra, mint arra, hogy elõbb-utóbb pont olyanok lesznek, mint az apjuk. Végül is teljesen lényegtelen, hogy Willy Loman mit rontott el annak idején, ki a felelõs a történtekért, a súlyos múlttal terhelt, aberrált família révén az apátiába és gyûlöletbe forduló általános létállapot tematizálódik.

A rendezõ szépen oldja meg az eredetileg öngyilkosságba menekülõ ügynök halálát: Willy a *Quandanamérá*t, a jól ismert sláger refrénjét fütyörészi, majd fekvõ helyzetbe helyezkedik a kanapén. Meglepõ módon a szõke parókáját levedlett Nõ látszik leginkább megrendültnek, egyébiránt senki nem gyászolja, senki nem értékeli életét. Willy élete után halála is teljességgel jelentéktelen. Az elõadás Biff hangos kiáltásával zárul: „Seggfej!". Tucatügynök tucatcsaládjának tucatsorsa tárul a nézõ elé Perceval interpretációjában. Ha a pillanatnyi unalomtól vagy a váratlan sokkhatásoktól magunkat kívülállónak érezve néha feszengünk is székünkben, igen jó elõadást láthatunk, és nem tehetünk úgy, mintha nem jutnának eszünkbe saját szertefoszlott álmaink.

KELEMEN ORSOLYA

MAGYAR NAPLÓ
A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

Szerkesztõség:
1062 Budapest, Bajza u. 18.
Tel./Fax.: 342-8768,
413-6672, 413-6673
Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15.
E-mail-cím: magynap@hu.inter.net
Honlap: www.magyarnaplo.hu

A Magyar Napló Kiadó könyvajánlata 2007 Karácsonyán

Határ Gyõzõ: 2984 (esszék) Fr.5, kartonált, 200 oldal, ára: 1980 Ft
A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára sorozatunk új kötetei:
Minden nípnek az û nyelvin. Válogatás a régi magyar irodalomból, szerk. Gy. Szabó András
Arany János Válogatott versei, szerk. Csillag István
Berzsenyi Dániel Válogatott versei, szerk. Ambrus Lajos
Cs. Szabó László: Mérleg. Válogatott esszék, szerk. Pomogáts Béla
Szabó Lõrinc Válogatott versei, szerk. Kabdebó Lóránt
(A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára, A/6, kartonált, egységes ár: 945 Ft)

Könyveink kedvezményes áron megvásárolhatók a Magyar Napló szerkesztõségében (1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5., tel.: (1)413-6672) vagy megrendelhetõk internetes könyváruházunkban a www.magyarnaplo.hu weboldalon.

Látogassa meg oldalunkat:
Irodalmi Jelen
www.Jelen.hu
Korábbi lapszámok, IJK könyvek, hírek, szerzőkről,
elektronikus megrendelés, Vasárnapi Levelek, Indonéziai Gyopár

A bőség zavara

ONAGY ZOLTÁN rovata

December

Kifejezetten rossz év áll mögöttünk. A hülye ország hülye éve. Pojácák és hazugok tombolása. Az ország csak magát okolhatja. Mögöttem is. A hülye író hülye éve. Egyedül magamat okolhatom én is. Fölöslegesen elpazarolt energiák, elkártyázott napok az egyre kevesebb időből (**Bihari Klárát és Mocsár Gábort olvastam elé októberben**), füstbe ment lendület, elvert háttérfedezet, árvíz előtti meszelés (a dácsán, a Duna-parton), üres bankkártya, el-elmaradó gyerektartás, el-elmaradó gyerekek, el-elmaradó derû. Még szerencse, hogy nem írok verset. Olyan tragikusan sötét volnék, olyan elképesztő búbánattal néznék ki az esőbe, mint szegény Komjáthy Jenő (**aki jövőre lenne 150 éves, remélem, Balassagyarmat városa, értelmiségi közönsége visszaünnepli majd őt, bocsánatot kér azért, mert úgy verte ki a városból – tanítványszerelme miatt –, mint a rühes kutyát**). Ma hátra egy hónap, de az alapokon aligha képes változtatni. Lehet, jobb így. Ha volnának látható távlatok, az ember fölszívná magát. Aztán meg kiderülne, délibáb.

December elsején 65 éves **Pályi András**. A ritka író. Talán az *Éltem* olvasása közben, vagy utána találtam valami vonatkozó szövegben, hogy Pályi évente ír egy elbeszélést – meghökkentően lassú tempó. Már a 89-es *Kövek és nosztalgia* is időzítve került a levevős polcra, rég kiderült, Pályihoz hangulat kell. Azt csak később tudom meg, hogy eltérített drámaíró. Huszonegy évesen mutatják be Pécsett *Tigris* című drámáját, le is tiltják, ahogy kell, a korbácsos ember nevét meg kell említeni, hadd szóljon: a neve Thiery Árpád. De a mögöttes történetben felbukkan Pándi Pál is (1963-at írunk, az ember esze megáll, hogy egy 21 éves író drámája egyáltalán eljuthat a bemutatóig, hogyan bizonyíthatta 21 éves korára a töretlen párthűséget, az Eszme iránti elkötelezettségét, itt valakik nagy hibát követtek el, annyi bizonyos, az elvtársak nem tűrhetik a lazítást, a figyelmetlenséget, amikor nyugaton a helyzet csak fokozódik és fokozódik). A drámaíró tevékenységre vonatkozó kérdésre azt válaszolja: „*De írtam. Csak nem mutatták be. A Vígben ráadásul Latinovits játszotta volna. Elolvasta, szerette, úgy tudom, amikor fölmondott, többek közt a* Csupa napfény*re is hivatkozott – ez a darab címe –, mondván, ha azokat a szerepeket, amiket értelme volna eljátszania, nem játszhatja, akkor miért van ő itt. Ez a Latinovits-mondat a legmagasabb kitüntetés, amelyben drámaíróként részesültem, máig büszke vagyok rá.*” Jó volna látni, legalább olvasni ezeket. Pályi nem felhőtlen szórakozás, szükséges rákészülni. Az *Éltem* után a kedves felkészületlen olvasó néhány percig nemigen kap levegőt, mások a magasságok, ritkább a lég. Pályi a zordon hús barokk írója. Másként fogalmazva: a barokk hús zordon írója.

December elsején hetvenegy éves korunk egyik legkülönlegesebb, de nyilvánvalóan kortermék írója, **Müller Péter**. Bármikor leveszem, bármikor hallgatom, papos, szenteskedő, áhítatos. Az élőszóban szimpatikus bölcs öregember, szavai mögöttes értelmét visszafordítani „mai magyarra”, maga a legszörnyűbb feladat. Folyamatosan arról beszél a szikár és kemény XXI. század elején, amiből legnagyobb a hiány: az egymás iránti belátásról, a szeretettel teli elfogadásról. Na és az önismeretről, vagy annak hiányáról. Az olvasó lezár egy kíméletlen napot, ébredéstől az ágyig és azon is túl „sebeket oszt, sebeket kap” (mondja Virág elvtárs), és fürdés után elmereng, milyen szép világban élnénk, ha gyengédséggel, szeretettel, a másik iránti tisztelettel oldanánk meg a konfliktusokat. Nagy ötlet ez. Sikertalálmány. Az ember ül a kislámpa alatt a fehér papír és a fekete betűk fölött, és elönti az érzékiség. Müller Pétert látva, olvasva, hallgatva az az érzése, másik Föld ez, másképpen gömbölyű. A természet- és lélekközpontú keleti filozófia a gyakorlati (anyagi) gondolkodású európai számára csak így képes átjönni, így hajlandó. Tömeges vásárlóerőt gerjeszteni pedig sehogy másként: bele a kocsonyalébe minden buddhizmushoz közeli húst az önmegismerés fontosságáról, az alapról, hogy magunkon keresztül megismerhessünk másokat. Megismerhessük a másikat. Müller Péter révén érdemes eltűnődni az egyszerű tételen, meg kell-e értenünk bárkit is személyes viszonyrendszerünkben, akit eleve nem érdemes, hogy azután (nem mellesleg) boldoggá, kiegyensúlyozottá, kerekké tegyük érdemtelenül, vagy érdemesebb előbb lazán pofán verni, mielőtt más teszi meg helyettünk, nálunk sokkal kíméletlenebbül. Müller Péter mindazonáltal zseni, mert ezt az ájtatos, valójában embertől idegenül *emberi* szöveget képes kelendő áruvá konvertálni, amelyben azonnal megtalálja helyét az önsajnálattól horpadt fejű pszichopata, a szülés utáni depresszióban szenvedő kismama, a dilettáns írónő, és a tolvaj KISZ-titkár, aki bűnbánatot tart éppen. Talál Müller könyveiben tételt rendezetlen, hazug életére. És él tovább. Ahogy a világ engedi. Mert a mindennapok világa kevésbé rendezett. Filozófiailag. De hát nem ugyanezt a lovat nyergelték kétezer éven át a katolikus papok? És remekül élt(n)ek belőle. Megjegyzem, a tíz évnél régebben megjelent *Benső mosoly* után hetekig kóválygoztam, mint a légnyomásos túzok. Már akkor benne a látható siker. Én pedig éppen tíz évvel ezelőtt tűnődtem arról, miről és hogyan lehetne olyat írni, ami *láttatja* az embert, csak éppen ennek a kontrasztjára, negatívjára gondoltam. Aztán úgy maradtunk. Sehogy.

Harmincöt éve itta halálra magát **Kondor Béla**, ’72. december másodikán hagyta itt az árnyékvilágot. Negyvenegy éves volt. Az én Kondor Bélám nem olyan. Nem is szabadna szólnom róla, nem volna szabad beszélni róla, hallgatni, és örülni annak, hogy az én Kondor Bélám nem olyan. Nem is tudtam, hogy ivott. Hogy a nőivel micsoda őrületek. Hogy egyáltalán micsoda őrületek. Ő maga volt az Isten. A verseivel. A lényével. Erdély Miklós foglalja így össze: „*Egyébként pompásan tudott írni. A költeményeiről még nem is beszéltem, csak a zenét érintettem. Találkozásaink a kocsmában mindig úgy zajlottak, hogy előhúzott öt-hat költeményt, ez volt az ára a pálinkának, hogy ezeket el kellett olvasnom. Különben borzasztóan tetszettek a versei, én most is a legjobb magyar költőnek találom, aki ennek a századnak a második felében fölbukkant. Abszolút képzett költő, és ez volt a nagy fájdalmam, hogy hiába mutattam be neki a Pilinszkyt, akinek szintén hozta folyton a versecskéit, a János csak azt tudta mindig mondani, hogy a Kondor egy irodalmon kívüli jelenség. Tehát az a fajta őrületes kasztrendszer, ami itt kialakult, még egy ilyen hihetetlen zseniális agyú embert is könyörtelen különbségtételre kényszerített, szinte eleve. Rettentő sokat vitatkoztam, hogy fogadják be. Nagy Laci volt az, aki végül is teljesen elfogadta, mint költőt, ő járta ki, hogy a versek megjelenjenek. Bár az igaz, hogy az első Kondor-vers a Vigiliában jelent meg; nagy-nagy hűhó volt, ivászat és a többi. Pilinszky intézte el, de enyhe gúnyos mosollyal.”* Ezt már láttam. A *Boldogságtöredék*et is láttam. Az *Angyal a város felett* című kötetet is. A ’71-ben megjelent, ellopott, majd visszaszerzett *Boldogságtöredék* kötetből másolom ide ezeket a sorokat. A vers címe *N. N.* Rólam írta, csak és kizárólag rólam, gondoltam akkor: „*Biztos voltam benne, hogy én vagyok az. / Elnézhető hóbort, tizennyolc évesen.*”

Jövő december másodikán lesz **Molnár Gábor** századik születésnapja. (1908. december másodikán született). Most a 99. Nem tudom, mennyire népszerűek manapság Molnár Gábor útleírásai, de nekem ő volt a második nagy olvasói etap – nem sokkal azután, hogy a kisgyerekként felfogható Fekete Istvánokat, Gárdonyi Gézákat kivégeztem, azonnal Molnár Gábor következett. M. G. délamerikai dzsungel-könyvei. (*Az óriáskígyók földjén*, *A fehér arany vadonában*, a *Jaguárorországban*, a *Pálmakunyhó az őserdőben*.) Végigjártam vele, mellette, fegyverhordozóként Amazóniát az utolsó stádiumig, az *Éjbe zuhant évek*ig. Személyes tragédiaként éltem meg, amikor a vadászpuskában felrobbant lőszer megvakította. Vagy az útleírások minőségét, vagy saját hülyeségemet jelzi, hogy máig meg-megkísért a brazil őserdő szelleme, hogy ott kellene lenni, nagy ívben kint a civilizációs elmebajból, anaconda-sültet készíteni nyílt lángon, sercegő lével. Aztán átütemezem a kirándulást, Amazóniában meleg van, és túl sok a szúnyog. Mert vak, mert nem jár irodalmárok közé, nyilván, miért tenné, mert az útleírás nem irodalom, nyilván nem az, semmiféle irodalmi díjat nem kap soha. Pedig akár kegyeletből is odavághattak volna valami egyszerűbbet, kinek árt? Mert mi az irodalom? Ki mondja meg? Irodalom az, amit olvas az ország. Talán. Az irodalom tanít. Az irodalom sokféle. Igaz, nem magas irodalom, igaz az is, hogy nem ínyenceknek alany- és állítmányegyeztetésben, de – mondom szemlesütve – Molnár Gábor ma is, most is olvasható. Ellenőriztem. Nyolcvanban hal meg. Ha egy átlagos irodalmilag kitüntetettek-névsort idekopiznék kilencszázhatvan és -nyolcvan közül bármelyik évből, itten zokognánk a boldogtalanságtól egymásra borulva, kedves olvasó, olyas nevek szerepelnek a listán. Nem kopizom. Ne ríjunk. Az élet nem arról szól, hogy mások felelőssége a mi felelősségünk. Éppen elég a saját, azt se könnyű beosztani.

December harmadikán 1988-ban halt meg **Mocsár Gábor**. Amikor egy életrajz azzal kezdődik, hogy apja erdőőr, ő kitanulja a géplakatos szakmát, belép a kommunista pártba, írói pályája újságcikkekkel, riportokkal kezdődik, a Győr-Sopron Megyei Hírlap főszerkesztője (50–54), később a Szabad Nép szerkesztőbizottsági tagja (54–56) – el lehet tűnődni. Amikor a kritikai hang helyet kap (a permanens lelkendezés mellett) írásaiban, eltávolítják a politikai sajtóból, mert a kritikai hang nemkívánatos valami a politikai sajtóban. És ehhez kellett, hogy ötvenhat felnyissa a szemét. Érdekes folyamat egy földközeli, kétkezből indult értelmiséginél. A negyvenes évek végén kezdi a pályát az ún. politikai sajtóban. Minthogy negyvennyolctól nincs más. Irritáló, ahogy az életrajzok mártírrá magasztalják azokat a föld-, és az esztergapad szorításából éppen csak kikúszott, az Eszmét teli pofával bömbölve hirdető figurákat. Szegény apám mondta mindig: *nincs bocsánat. Van, amire van bocsánat, de nincs bocsánat.* Én azt mondom, nem igazán apám ellenében, hogy ismerni kellene a körülményeket, a közvetlen viszonyokat. Élni benne. Anélkül aligha megy. Viszont apám ismerte. Élt benne. Megszívta a bömbölést. Mégse gondolom, hogy csak és kizárólag *ezeknek* köszönhető mindaz, amit ma látunk. Közben pedig semmiféle dialektika nem segít. Minden bekezdés végén arra jutunk: *ezeknek* köszönhető minden, amit ma látunk. Minden hiába. Főszerkeszti az Alföldet, aztán kirúgják. Később szerkeszti a Tiszatájat. Debrecenből lazán Szegedre költözik. „1956-tól elismert író, regényíró”, így az életrajz. „*Attól a mára talán kevéstől, aki ezt az emlékezést Mocsár Gábor életének és művének méltánylandó, feledéstől megóvandó jelzéseként értékeli. Attól, aki olvasta egykor, netán ismerte is Mocsár Gábort – s erre jó érzéssel ma is emlékezik. Ugyanis nincs szemernyi illúzióm sem: embert fölhasználó – és használtként szenvtelenül, mert praktikusan, szemétre vető – időket élünk a reményes változások óta.*” – írja Ördögh Szilveszter emlékezve az elmúlt időkre. Igen. Így, innen is megközelíthető. De a baj, az én bajom, meghatározóbb. Talán az, hogy a népiesek hagyományát folytatja. Ha goromba akarok lenni, azt mondom: *folytassa.* A népiesek közül – szívesen – negyvennyolc előttieket olvas az ember. Minden szegmensükben érzékelhető a valóságtartalom. Tegyük fel, hogy Illyés Gyula ötvenkilencben írja és jelenteti meg a *Puszták népé*t, benne a frissen téeszesített (*tészcsésített*) vidék a szexuálisan dúvad téeszelnökökkel, aberrált téesz-párttitkárokkal, DISZ-fiúkkal. Ugyan meddig kaviározik Aczél elvtárssal? A kérdés nem teoretikus. S mint ilyen, ostobaság. Illyésnek több esze van annál, hogy ötvenkilencben megírja a Puszták népét. A valódi kérdés az, miért nem jutottam a végére soha egyetlen Mocsár-könyvnek, vagy ha megtörtént, miért nem maradt emlékezetes egyetlen bekezdés – még a Magyarország felfedezése sorozatban megjelent – *Égő arany*ból sem. Moldova jut eszembe, Moldova megrendítő riportjai, félelmetesen élő képei – bárhonnan, bármelyik riportregényből, és milyen sikerrel fedte el remek jellemrajzaival az irgalmatlan, mindent átszövő hazugságot. Hát ez a különbség. A tehetség, és hiánya. A kérdés: szolgálni nem elég? Nem. Szolgálni tudni kell.

Szávai Géza 57 éves december 4-én. Különös író, a kortárs magyar irodalom különös fazonja. Sokadszor gondolkodom azon, mi lehet az oka, hogy nem létezik a közvetlen irodalmi köztudatban. Feldolgozott témái szerint fontos. Megkerülhetetlen. A *Torzmagyar* című esszékötete ugyan okozott némi fejfájást (az én magyarságom kevésbé bonyolult), de megküzdöttem vele. A *Székely Jeruzsálem* kifejezetten információgazdag, élvezetes, bonyolult tárogatószó a veszteségekről, arról, hogyan gázol át rajtunk egy-egy történelmi szükségszerűségnek keresztelt őrület. De a 2006-ban megjelent *Aletta bárkája* című regény minden korábbi jelzőt borít. Masszív, megrendítő történelmi regény a nő kontextusába állítva. A nő a vallásháborúk, a férfivilág dögleszto terében. A szakma nem ugrott rá. Nem elemzi. Nem tűzi zászlóra. Minden hónap veszteség, minden telő hónap nyomja kifelé. A magyar irodalom különös szerkezet.

December nyolcadikán (1917-ben) születik a kommunista irodalom, a kilúgozott szocreál szürke pintyőkéje, **Bihari Klára**. Minden előtt meg kell jegyezni, hogy a kommunista bandagazdák elvárták, hogy milyen színű legyen a könyv levegője, de nem voltak kifejezetten ostobák, Bihari Klára nagyasszony egyetlen JA-díjat kapott a vonalas és dilettáns meghatározás valamennyi kritériumát hordozó regényeire. 1958-ban, amikor mindenki kapott, aki tüsszentett legalább egy baloldalinak nevezhető regényt, amelyben a polgár, az értelmiségi hazug disznó, a kereskedő rabló, a munkás az erkölcsiség netovábbja. Hogy ne mondjam, munkásosztály. Ismerjük, így is van. Nem is azzal van gond, hogy a munkásosztály folyamatosan a Paradicsomba tart, hanem azzal, hogy Bihari Klára hozzávetőlegesen hétszázötven, más kimutatások szerint négyszázharminc magyar szó ismeretében vezette a Paradicsomba a családerkölcs és a munkamorál szempontjából etalon munkásosztályt. Ennyi lépcsőnek sok, szókincsnek kevés. Bihari Klára prózaíróban – most, negyven-ötven évvel fénykora után – azt szeretjük, hogy a világon semmi meghökkentő nincs benne. Akár a Népszabadság pártlap korában. Nincs olvasmányélmény, nincsenek ötletek, nincs sztori, nincs csattanó, a karakterek sablonkarakterek, az ember nem szisszen fel egy megfogalmazásra, hogy *húha*, de eltalálta. A szürke pintyő dilettáns, szürke, modoros szövege. Tiszta időpocsékolás, de komoly erőpróba.

Művészeti szabadiskola Kisiratoson?

Évrõl évre rangosabb a részvétel, és mívesebb a kisiratosi mûvésztábor termése.

Idén hetedszerre jöttek össze a régió mûvészei közül azok, akik úgy érzik, van keresnivalójuk az alföldi faluban, inspirálólag hat rájuk a közös munka, az esti borozgatás, a falusi csönd és a máltai ház szeretetet, emberséget árasztó légköre.

Kisiratos, akármennyire és profánnak tûnik, lassacskán kinövi a számottevõ mûvészeti központ jelleget. Egyre inkább rendelkezik egy 21. századi festõiskolára jellemzõ ismérvekkel: vannak évrõl évre visszatérõ mûvészei, váltakozó táborszervezõ-szakmai vezetõje, törzsgárdája és táborzáró kiállítása. És van az itt hagyott munkákból egy tekintélyes gyûjteménye.

A tíznapos alkotói ciklus produktumát rendszerint Aradon, majd egy eladással egybekötött jótékonysági célzatú németországi kiállításon is bemutatják, hiszen végsõ soron ez a cél. A máltai segélyszolgálat humanitárius elkötelezettsége itt épül be a test és a lélek egyensúlyát szolgáló mûvészeti törekvésekbe. Mert a mûvészet befogadása egyfajta lelki harmóniát is feltételez. Megbékélést önmagaddal, sorsoddal, környezeteddel. A testnek erõt adó lelki, érzelmi feltöltõdést.

Erre pedig itt, Kisiratoson, az Almási házaspár kreálta sajátos környezetben eszményiek a feltételek.

Érzik ezt az idejáró mûvészek is, mert egyre tágul a régió. Hiszen ha az erdélyiek és a „szomszédok” mellett osztrák, német, holland, spanyol festõ, grafikus és szobrász eljön ide, a „világ végére”, egy kisebbség lakta alföldi községbe, ahol még festõvászonra kívánkozó dombok sincsenek, nemhogy kies hegyek; ahol nincs a völgybe alázúduló patak, vagy méltóságteljesen hömpölygõ folyó.

Ám akkor mégis kell lennie valaminek vagy valakinek, egy spiritus rectornak, akiért vagy amiért mágnesként vonzza e vidék az alkotót.

Vagy elég lenne ehhez egy szorgalmas emberek lakta falu, egyfajta nyitottság, és a szép iránti fogékonyság, egy mûvészetpártoló házaspár áldozatvállalása?

Ne keressük a választ, mert a mûvész lelkivilága annyira sajátos, hogy annak mélylélektanát fölösleges boncolgatni! Az viszont evidencia: dr. Almási Béla és neje, Olga asszony nélkül aligha jött volna létre, és aligha mûködne folyamatosan ez a tábor.

Tizenkilenc mûvész jött el idén Kisiratosra dolgozni. Többségük bevárta a záróakkordot, de akit hamarabb elszólított más irányú elkötelezettsége, az is itt hagyta tehetségének és alkotókedvének tagadhatatlan bizonyítékait: a szép színeket, merész formákat, amelyekben egyelõre még fölösleges keresnünk a közös vonásokat.

Ami közös bennük, azt tehetségnek és mûvészi kifejezésvágynak nevezhetjük. És ez bõven elegendõ. Megnemesíti az alkalmi kiállító-teremmé átalakított mûvelõdési otthont. Közelebb hozza a mûvészetet azokhoz az emberekhez, akik már nem csodálkoznak azon, hogy miért pont itt, miért pont náluk, hanem igyekeznek befogadni azt, ami szebbé teszi a hétköznapokat.

Az elõzõ évi táborozás termését összegezõ ízléses katalógus is mutatja, hogy itt jóval többrõl van szó, mint alkalmilag összeverõdött mûvésztársaság vakációs szórakozásáról, érzelmi és szellemi feltöltõdésérõl.

A kisiratosi tábor nem relaxációs gyakorlat egy elkövetkezõ alkotási periódushoz, hanem maga az alkotás folyamata. A különbözõ iskolákban nevelkedett, eltérõ külsõ hatásoknak kiszolgáltatott, más-más eszközökkel dolgozó grafikusok, festõk, szobrászok egymásra találása.

És nem kizárt, hogy idõvel a kisiratosi tábor is kialakítja a maga sajátos stílusjegyeit.

PUSKEL PÉTER

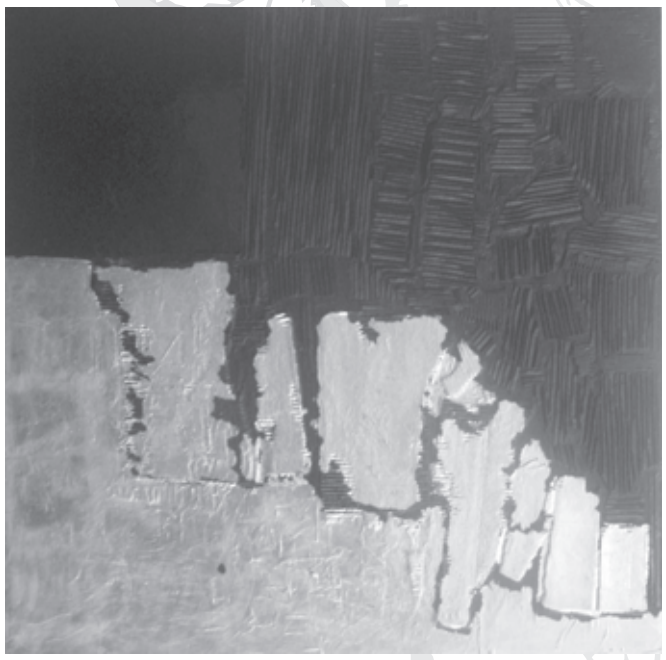

„A járatlan útnál nincs izgalmasabb”

– Antal Éva festõmûvész vallomása –

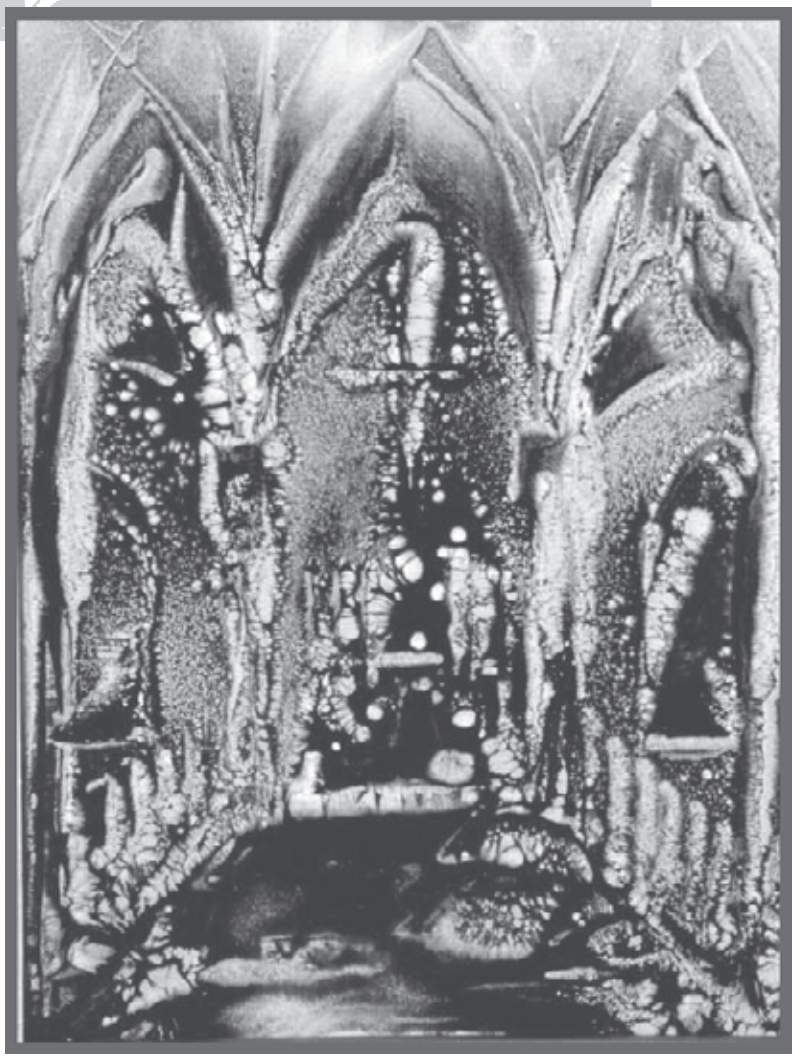

Kápolna

1955-ben, a Mérleg jegyében születtem Füzesabonyban, egy Heves megyei kisvárosban, ami akkor még falu volt. Kicsi gyermekként már figyelõ voltam. Mindennap, újra és újra megcsodáltam a természetet, a fákat, és azok mind megelevenedtek elõttem. Egy-egy személyiséget képviseltek. Karakterek voltak.

Képeim ma is ezeknek a vízióknak, és a „valóság” pillanatnyi hangulatainak, élményeinek lenyomatai.

Elsõ rajztanárom az általános iskolában Pozder Péter volt, aki most az Eszterházy Károly Fõiskola Docense.

A családi hagyomány úgy kívánta, építész legyek. Kamaszkorom éveit Debrecenben, a Péchy Mihály Építõipari Technikumban kezdtem. A debreceni éveknek köszönhettem, hogy egy olyan csapatba kerültem, ahol a mûvészet, az irodalom, a kultúra különösen fontos helyet foglalt el. Mûvésztanáromnál, néhai Gáspár Péternél tanultam szabadkézi rajzot, és építészettörténetet.

Bár igazi építész soha nem lett belõlem, 8 évet mégis eltöltöttem a Heves Megyei Tanácsi Tervezõ Vállalatnál Egerben. Közben szabadidõmben festettem, rajzoltam.

Gyermekeim születése után, otthon maradtam, és már csak azzal foglalkoztam, ami fontos volt számomra.

Bõrképeket, textilképeket, linómetszeteket, pasztellképeket készítettem; sok-sok technikát kipróbáltam, mire megtaláltam a saját utam. A hagyományos technikákat felrúgva, a kísérletezés vált fontossá. Valami csak rám jellemzõt szerettem volna létrehozni. Így alakult ki az a technika, amit ma is alkalmazok, akril spray-vel, farostlemezre.

Számomra a festés: játék, kísérletezés, meditáció, varázslat.

Megmaradt bennem a gyermeki rácsodálkozás és rákérdezés képessége. Ha valamit meglátok, egybõl felmerül bennem a kérdés: mi van, ha…?

Mi van, ha egy kép, csak pöttyökbõl áll? Mi van, ha fordított sorrendben viszem fel a festéket?

Mi van, ha a különbözõ vegyi anyagokat nem a megszokott módon keverem? Taszítják, vagy éppen vonzzák egymást? Mi van, ha nem ecsettel, hanem spray-vel, kezemmel, mûanyag lapocskával, recés felületû akármivel festek?

A kíváncsiságom új anyagokkal való kísérletezésre sarkalt.

Újabb szerelmem, az enkausztika, ahol a maradandóság eszköze a viaszfesték, ellentmondva a viasz olvadékonyságának, tünékenységének.

Lassan megismerve az általam használt anyagok minden tulajdonságát, ma már azt is merem hagyni, hogy a festék önálló életet éljen az irányításom alatt.

A véletlenek nagyon sokszor segítenek.

Az agyaggal szembeni alázattal készülnek képeim.

A járatlan útnál nincs izgalmasabb.

A festés mellett 9 éve egy könyvesboltot is vezetek. A múlt nyáron egy nemzetközi alkotótáborban sok festõt megismerve jött az ötlet, hogy a könyveket festményekkel társítsam. Azóta könyvesboltomat kibõvítettem egy pici galériával, ahol festõ barátaimnak szervezek kiállításokat.

Próbálok értékeket hozni városunkba. Kiállító mûvész barátaim között vannak határon túli – szatmárnémeti és nagybányai – festõk is.

A mûvészet nem ismer határokat.

1995-ben zsûrizték elõször a képeimet, azóta több kiállításon szerepeltek.

Sándor vagyok én is!

„Sándor vagyok én is,
ha nem is Petõfi,
nem a nagy Petõfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költõé,
hazámé és feleségemé.”
Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

Dr. Bárdos kedveskedései munkatársainak

SZÕCS GÉZA

Nemzetisége csángó-egyiptomi és részben volgai német.Anyja kopt volt, az apja csángó. Nem esett el idõben a harc mezején, nem folyt az ifjúi vér ki szívébül, sõt, elérte a 32-õt (évben meg is haladta, fogban ellenben mára alulmúlta). Kezdetben a kilátótorony kömyékén akart átmenni a vízen, de aztán meggondolta magát. Azóta csak sirálybõr cipõt visel. Volt szerkesztõ, szenátor és szemafor, újabban struccok titkos naplóinak közreadására szakosodott. Limpopo címû könyvének sikerén felbuzdulva, annak második köteteként rövidesen közreadja Lump popó címû munkáját. Ebbõl közlünk most két rövid részletet.

Lump popó[1]

13.

Sz. Géza, a sokat próbált prózaíró, miközben a Nemere belekapaszkodva tépdeste dús körszakállát, csodálatra méltó bátorsággal megvetette lábát a Vörös-tenger legkeskenyebb gázlójának legkisebb kövén, de úgy, mint aki most aztán innen többé egy tapodtat se nem.

De annyit sem idõzött, amennyi idõ alatt egy jobbféle stasi-ügynök (szekus, csekista, szabadon választott, mondhatni ízlés szerint, már akinek ilyen az ízlése) kellõen szemrevételezhette volna (pedig egy ilyen szemrevételezéshez épp csak annyi idõ kell, mint a semmi). Sz. Géza még ennyit sem idõzött, hanem termetes termetéhez képest váratlan könnyedséggel felpattant, mint egy gumilabda (pettyes, de nem hét, az a katicabogár), majd tovalibbent, mint egy hidrogénnel töltött léggömb. E könnyedségével megszégyenítette az elefántokat és a leopárdokat, a gazellákat és a Gizellákat, a gerillákat és a gorillákat, a rejtõzködõ erdélyi fejedelmeket és házaló zsidókat (a repülõ struccokról már nem is szólva). Egyszóval irult-pirult ez az egész miskulancia, amely a Vörös-tenger egyik partjáról a másikra, és onnan, arról a bizonyos túlsó partról (amellyel szemben Jeopardy és Karinthy Frigyes szerint mindig ott van az innensõ), fegyelmezett sorokban vonultak visszafelé, pédázva egyfelõl a remekmû univerzalitását, másfelõl azt a tényt, hogy egy ügyes szerzõ bármit elkövethet az olvasói ellen, csak mindezt ügyesen, tempósan, módszeresen kell csinálnia.

Sz. Géza nem véletlenül járta Erdélyt, s a szûkebb pátriát a nagyvilággal összekötõ folyók gázlóinál sem véletlenségbõl fordult elõ. Most is, ahogy ott pattogott, egyik kõrõl a másikra, egyszer csak sötét tömeget látott közeledni. Egy kevésbé állhatatos író bizonyára megrémült volna, talán menekülésre adta volna a fejét (már ha a félelemtõl egyáltalán megtalálta volna még ezt a testrészét), de hõsünket nem ilyen fából faragták (sõt, ami még ennél is döbbenetesebb: Sz. Gézát egyáltalán nem fából faragták!). Nem esett hát sem a gázló vizébe, sem kétségbe. Ellenkezõleg.

Táskájából kirántott néhány fénylõre formált nyelvi hibás mondatot, hogy azzal tartóztassa fel gázló felé közelítõ nemzetközi structenyésztõ bandát, melynek élén maga a rettegett fekete rém, Vlad Þepes Dracul, alias Drakula, a rettenetes vérszívó helyett Woody Allen közeledett. Hõsünk meglengette a félelmetes ellenfél szemei elõtt a madzagra kötött rettenetesen rossz mondatokat, és öblös hangján így kiáltott:

– Madagaszkár! A Jáde-skorpió átka parancsolja. Azonnal megfordultok, felhagytok a structenyésztéssel, és mostantól csak és kizárólag az én regényeimet olvassátok! Madagaszkár! – ismételte meg a Sz. Géza a félelmetes varázsszót.

– Igen, uram – rebegte elszíntelenedett hangján Woody Allen. – Mostantól csak a te regényeidbõl forgatok filmeket. Nem akarsz eljátszani az egyikben egy szexmániás, szakállas struccot? Nem? Kár, uram… – tette hozzá, amint látta, hogy a nagy íróban emberére akadt. Intett, és az összes structenyésztõ úgy felszívódott, mintha ott se lettek volna.

Sz. Géza fellélegzett. Elõkapott a táskájából egy jegyzetfüzetet, és gyorsan belerakta a kissé elhasználódott nyelvi hibákat (még jók lehetnek a legközelebbi regénybe), majd végképp léggömbbé változva felszállt az égbe, egyenesen a világ teremtõjéhez, hogy eldiskurálgassanak kissé a futómadarak célszerûségérõl és más hasonlóan mélyenszántó filozófiai problémáról.

31.

Tény azonban, hogy amikor Mózes, kivezetvén népét Egyiptomból, a szolgaság földjérõl a Vörös-tengerhez érkezett, azt teljes szélességében és teljes mélységében érintetlennek találta. És Mózesben feltámadt vala a kétség, vajon túl korán érkezett-e a tengernek ehhez a pontjához, vagy csak eltévedt, és most nem is itt kellene állania.

És felemelé Mózes az õ kezét a tengerre.

És botjával is két ízben lesújtott, de csak õ lett tõle lesújtott, a tenger viháncolva folytatta az õ locsogását.

– Mert akiben erõs lélek lakik – locsogta a tenger –, az lélekben erõs. És akiben alig pislákol csak valami a paradicsomi angyal fénylõ lángjából, annak bizony, hogy sötétség lakozik a szívében.

És az Úr akkor napkeleti erõs szélnek mind egész éjszaka való fúvásával a tengert elhajtá, és a tengert megszárítá, minek utána a tengernek vizei kettéváltak volna.

És állott a kettévált tengernek az õ partján Sz. Géza, a struccleányból megélemedett phenix[2], kezét szívére szorította, szeméből, mely elkerekedett, a mély megértés sugárzott vala, mint a mezõkocsárdi nyugalmazott vasúti pályaõrébõl, amikor megkérdezték tõle, hol lehet itt átszállani a transzszibériai expressz irányába. És akkor eme phoinix[3] ajkát ily prófétai ihletésû szavak hagyák vala el:

– Egy meg egy – az kettõ. És kétszer kettõ – az négy. És háromszor három – az hat… (Sz. Géza, 2. 21.)

És lõn este és lõn reggel. Második kötet.

KUKORELLY ENDRE

Egy 56 és háromnegyed éves kopasz kékszemû nagyonnaiv fiúcska naplójából

[Van úgy]

Van úgy,
Hogy kritikát írnak rólam egy lapba, és ez azért szemétség.
Nem mondom, én is írok kritikát egy-egy lapba.
De az sosem olyan, mintha rólam írnának kritikát.
Mert én nem vagyok olyan kritikátlan, mint egyesek.
Persze õk sem kritikátlanok,
Hiszen
Kritikát írnak rólam egy lapba.
Akkor ez most hogy is van?

[Tegnap]

Tegnap
A tévében egy pacák valami hülye szöveget olvasott fel.
Csak úgy, balfüllel figyeltem
(A jobb fülem épp a reggelivel volt elfoglalva: lekváros kenyér)
Aztán jött a képernyõn egy néni,
Aszongya:
Kukorelly Endre verseibõl olvasott fel Akárki Samu.
Déja vu:
Azt a szöveget már láttam valahol.
Nem is volt olyan rossz, mi?

[Nálunk]

Nálunk
A házakban lifttel lehet fölmenni az ötödikre.
Már persze csak akkor, ha az a rohadt lift mûködik.
Én (és ez is egy boldogság-cucc)
Mindig gyalog járok.
(Mert engem nem lehet ilyen olcsó kádársággal lekenyerezni!)
Fõleg,
Mióta a Szent István telepen a földszint (ahol lakok) nincs is magasan.

WEINER SENNYEY TIBOR

Lánykori neve: Perfor Manci
Eredeti foglalkozása: Okleveles nádsípbûvölõ[4]
Jelenlegi foglalkozása: ûrutazó, kertész és költõ
Elõfordulási helye: Dél-Sziget, Déltenger, Dél-Grand Café és más nedves Dél-vidékek. A lényeg a jelen-lét, ez lehet akár Irodalmi Jelen-lét is

Egy zseniális idõutazó feljegyzéseibõl

***

Ma nagyot kaszálok a világmindenség
Hitehagyott zergepatáiból és
Ûr-kalózzá változtatom magam át
Belefagyva a téli fák ringatózásába
Mivel rettenetes nokedliként repülöm át
A Szex-óceán parttalan öblét
És egyáltalán megpróbálok
Valami értelemeset kitalálni miközben
A lányok az éjszaki forró vízben
Nélkülem áztatják
Ám vajon miért és kivel ha nem nekem

***

Mióta feltaláltam a legújabb csillagászati
Szabadversformát el vagyok látva anyaggal
Az ember csak idemásol
Néhány fasza sort az [origo]-ról
És máris kész a remekmû lehet ájuldozni
A Perseidák darabjai a Swift–Tuttle-üstökösrõl
Váltak le ezek az apró szemcsék hozzák létre
A meteorokat vagy más néven hullócsillagokat
Amikor belépnek a Föld légkörébe
Igen nagy közel 60 km/másodperces sebességgel
Találkoznak bolygónkkal
Micsoda találkozás

***

Kérdezed Tibor hogy mit tegyél Lujzával
Miközben álmodban a Mennyek
Angyalai karikáznak hozzád és te
Végtelen méretû faszodat lengetve úszol
A boldogság bugyogó vizein
De ez csak álom és amikor
Lujza odafekszik melléd felébredsz
S nem tudod mit tegyél Tibor te csak álmodj
Lujzát meg küldd hozzám az éjjel
Majd csak elboldogulunk valahogy nélküled is

[1] **A lump madagaszkári nyelvjárásban részegest jelent. A popó szó jelentését nem sikerült megállapítani, miután nincs benne a strucc–magyar nagyszótárban**
[2] **Ejtsd: Fõ-nix**
[3] **Ejtsd: Fõ-nix**
[4] **A nádsípbûvölõ az indiai kígyóbûvölõ magyar megfelelõje. A különbség, hogy a nádsípbûvölõ kígyó nélkül dolgozik, célja tehát nem a kígyó, hanem a hallgatóság megbûvölése. Egyik mesterségnek sincs semmi köze a zenéhez.**

Sándorirtás

Z. Zs. J. S.

Mester! Köszönjük, hogy üstökösként jelentkezett folyóiratunk égboltján, a Sándor-úton! Levele minden eddiginél csodásabb volt, ám icipicit csalódnunk kellett a versek elolvastán. Bár vitathatatlanul korunk géniuszai közé tartozik, nem Ön a világegyetem legnagyobb költõje. Pál Sándor és Szent Varecza Halott még Önnél is nagyobbak. (Ám csak versben, prózában nem.) De bízunk abban, hogy csak idõ kérdése, Ön okozza majd az új Supernovát a magyar irodalom univerzumában.

P. G.

„Formába önt a világ. / Mert nekem olyan nincsen. / Ezerkezû Síva bennem vígan élhet. / Remélem neki van identitástudata. / Vagy legalább valamilyen hajlama. // Éhes kezdek lenni. / Nem jó. / Kevés a dollár, sok még a nap. / A kávém is kihûlt, én marha. / Jó lenne meginni. / Meg egy cigi.” **(Forma)**

Ne hagyja kihûlni a kávéját ilyen verselmények megírása miatt. Kortyolgassa, gyújtson rá nyugodtan. Egyébként milyen hajlamokra gondol? Ha véletlenül a költõiekre, rendeljen még egy kávét és gyújtson rá még egyszer.

K. R.

A Hold ásít, aludnom kell. / Megfürdök önnön levemben, / Kikészít a sötét. **(Örök álmatlanság kísér)**

Úgy látom, nem olyassa lapunkat, csak közölni próbál benne. Újraolvastam sorozatos küldeményeit, még találtam benne egy jó kis gusztustalanságot… De hát fürödjön, amiben akar, csak ne fürösztgessen minket a verselményecskéivel.

O. T.

„Azt mondják, az élet nehéz. / Az élet kegyetlen. / Az élet igazságtalan. / Miért van az, hogy az élet mégis /szép?” **(Egy kérdés)**

Mese nincs, komoly philosophiai gondolkodás van itt kibontakozóban. A választ mi sem tudjuk, de van egy tippünk: azért olyan szép, mert nehéz, kegyetlen és igazságtalan. Azaz, az élet olyan, mint egy szerkesztõ.

G. V. / V. B.

„Most, hogy hajóm ura lettem / A kiváncsiság szerte röppen / Merre tartsak Istenem? / Magam vagyok nyílt vizen! / Kiköthetnék már / De nem tehetem azt hiszem…” ***(A Keresés)***

Tisztelt Kapitány Úr! Sajnos lapunk és kiadónk kikötõjébe verseinek rozoga hajóját be nem engedhetjük. Javasolunk egyéb magánill. zugkikötõket.

K. S.

1988-ban születtem, fõiskolás vagyok. Örömmel venném ha versem beférne valamelyik lapszámukba. Köszönet érte.

Nagyon szívesen, fiatalúr. Belefér, már hogyne férne bele! Mi nem Horger Antalok, mi Sándorok vagyunk!

Fiú verse

kisgyermeket vártak
ahogy belõled kimásztam

messiássá lettem, és
egy ringyót szerettem

majd börtönben vártam
mert Lucifert magáztam

pipámat tömtem
és másokat beköptem

ópiumot szívtam
Istent is kinyírtam

már alig étkezem
s nõvéren a kezem

hasán lehúzva
csontujjam még nyúlna

kicsivel lejjebb
míg nedves lesz legfeljebb

megfertõz, mert hagyom
én csak ezt akarom

130 éve hunyt el Fábián Gábor
Csupán a pince...

Egy verõfényes, de hideg napon, 1957. január 1-jén léptem be elõször az Ady Endre 15. szám ház kapuján. A lépcsõház üvegfalát áttörõ fény elvakított.

– Szeretnék ebben a házban lakni.

Hét év telt el, s egy kusza történet lezárásaként, a szerencsés véletlennek vagy a gondviselésnek köszönhetõen lakója lettem annak a háznak, amely egy új év kezdetét jelentõ napon olyannyira elnyerte tetszésemet.

Amikor a tudós aradológusként számon tartott Ficzay Dénes, gyakori esti sétáink utolsó stációjaként a házunk elõtt búcsúzásra nyújtotta kezét ismételten, ünnepélyességet kölcsönözve hangjának megjegyezte:

– Arad legirodalmibb házában laktok. A szabadságharc bukása után a kúria tulajdonosa, Fábián Gábor néhány napon át a ház pincéjében bújtatta Vörösmarty Mihályt és Bajza Józsefet.

Késõbb mindezt Pávai Gyula is megerõsítette, s a mondottak igazságtartalmát néhány írásos forrás is valószerûsítette.

Ujj János Arad történelmi városkalauzában a következõket írja Fábián Gáborról és a házról:

„…Levelezésben állott a kor jeles magyar személyiségeivel, házában megfordult Vörösmarty Mihály, Bajza József, Gyulai Pál, Szász Károly is…”

Bár bizonyos források Fábián Gábor, Vörösmarty Mihály és Bajza József „bujkálását” a Hegyaljához kötik, én évtizedeken át azzal a tudattal vágtam a fát a ház pincéjében, hogy azokban a vészteljes, nehéz idõkben itt húzódott meg a szózat költõje és a magyar irodalmi kritika megteremtõje.

Némethy Károly *Aradváros tanügyi története* címû munkájában részletesen leírja 1885. szeptember 30. fontos aradi eseményét.

„…Az ünnepélynek folytatása a Fábián család lakháza elõtt következett, ahol – miután a magándalkör a hymnuszt elénekelte, Institoris Kálmán, Aradváros fõjegyzõje az emlékünnepi bizottság nevében tartott lendületes beszédet. És midõn e szavakkal: – Legyen áldva Fábián Gábor emlékezete – beszédét befejezte, Jiraszek Lajos leleplezte az emléktáblát.

A késszürke szépen csiszolt márványtábla négy sarkában arany rozettával van ékítve és a következõ feliratot viseli:

ITT LAKOTT
A JELES ÍRÓ ÉS MÛFORDÍTÓ
FÁBIÁN GÁBOR
1795–1877
EMLÉKÉNEK A KÖLCSEY-EGYESÜLET
MDCCCLXXXV

(Az emléktáblát hazánk hírneves szobrásza, Zala György, az aradi tizenhárom vértanú emlékszobrának tervezõje és készítõje faragta és véste.)”

Ismét Ujj János már említett könyvébõl idézek: „Az épület eredetileg vidéki nemesi udvarházhoz hasonlított, a két világháború között teljes egészében átalakították, csupán a pincéje maradt eredeti.”

Az udvaron még áll egy „kisház”, régi épület, alá van pincézve. Hajdan volt rendeltetését csak találgatni lehet. Ismerem az egykori kerekes kút és a fúrt artézi kút helyét is.

Az átépített ház utcára nézõ balkonjaival s két udvari emeleti teraszával tetõcserére várva, meglehetõsen kopottan uralja a dr. Ioan Grozescu (Kazinczy Lajos, Iosif Vulcan, Ady Endre, Sebesului) és a Stefan Cicio Pop (Lázár Vilmos, Fábián Gábor, Unirii, 6 Martie) utcák találkozásának egyik sarkát.

Fábián Gábor emlékét utca nem jelzi Aradon. A hatóságok többszöri próbálkozás ellenére sem járultak hozzá, hogy a házra emléktáblát helyezzenek el.

Ezért kényszerûségbõl ugyan, de nem méltatlan helyen, az aradbelvárosi református templom elõterében állított a Kölcsey Egyesület

Fábián Gábornak emléktáblát, amelynek leleplezése Fábián Gábor születésének 200. évfordulóján rendezett megemlékezés része volt.

A régi, 1885-ben állított és 1922-ben eltávolított emléktábla sorsát nem ismerem. Lehet naivan, de reménykedve a ház pincéjét és padlását aprólékosan átkutattam, arra gondolva, hogy törötten is, akár csak darabjaiban az emléktábla darabjaira bukkanok.

Nem bukkantam.

***

„…Csupán a pincéje maradt eredeti.”

Valójában már az sem. Elektromos huzalok, a távfûtés- és vízvezeték-hálózat csövei szelik keresztül-kasul.

Októberben hidegre fordult az idõ. Késett a távfûtés. Fát vágni mentem le a pincébe, nem éppen jó hangulatban. El is fáradtam.

Hosszan üldögéltem egy kényelmesnek vélt fatuskón.

Rossz kedvem nem akart oldódni.

Vajon a tágas pince labirintusának melyik részében üldögélt a már akkor mélabúsnak tekinthetõ, két bujdosó magyar költõ?

RÉHON JÓZSEF

Egy lap a könyvek világáról – egy lap világunk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák
könyvújdonságok – hírek

ÚJ KÖNYV PIAC

Kritikák a magyar és világirodalomról, gyerekkönyvekről, művészetről
Hírek, események

Kapható a könyvkereskedésekben, a hírlapárusoknál, valamint a Kaiser's, az Interspar és az Auchan üzleteiben

Előfizethető a szerkesztőség címén
Bp., 1092 Erkel u. 18.

www.ujkonyvpiac.hu

SZÜLŐFÖLD ALAP

Ez a lapszám a Szülõföld Alap támogatásával jelenik meg.

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szõke L. Mária

Szerkesztõség és kiadó:
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
http://www.irodalmijelen.hu, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Elõfizetés hat hónapra:
2490 Ft/ 20 RON/ 10 € + kézbesítési díj
egy évre: 4980 Ft/ 36 RON/ 20 € + kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,
e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

Irodalmi Jelen

Munkatársak: Böszörményi Zoltán fõszerkesztõ, Orbán János Dénes (Vers), Szõcs Géza, Gáll Attila (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház, Interjú), Pongrácz P. Mária, Kukorelly Endre, Márton László (Fõmunkatársak).
A lap kertésze: Weiner Sennyey Tibor
Olvasószerkesztõ: Gáll Attila, Jámbor Gyula
Lapszerkesztõ: Bege Magdolna

Magyarországon elõfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következõ telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.
Megrendelhetõ Romániában a következõ postai katalógusszámok szerint:
Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128;
Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.
Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.
Hirdetéseket a kiadó címén veszünk fel.

HIRDESSEN az Irodalmi Jelenben!

Megrendeléseket a kiadó címén veszünk fel.
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

Kulturális hírek

■ **EGÉSZ NAP KODÁLY.** Egész napos, ingyenesen látogatható rendezvénysorozatra várják a közönséget a Liszt Ferenc Zenemûvészeti Egyetemen, december 12-én. A nap folyamán az ország legjobb kórusai, zenekarai és zenemûvészei adják elõ Kodály mûveit, reggel tíz órától késõ estig.

■ **ADY-MEGEMLÉKEZÉSEK.** 2007. november 15–17. között, a XVIII. Érmindszenti zarándoklat keretében emlékezett meg az Erdélyi Magyar Közmûvelõdési Egyesület (EMKE) Ady Endre születésének 130. évfordulójáról. A program során többek között *Mítosz vagy valóság?* címmel irodalomtörténészek, kutatók, közírók részvételével irodalmi tanácskozást tartottak a Szatmár Megyei Múzeumban és megkoszorúzták a költõ nagykárolyi emléktábláját.

■ **LEROY GONCOURT-DÍJAS**. Gilles Leroy *Alabama Song* címû regénye kapta idén a legtekintélyesebb francia irodalmi elismerést, a Goncourt-díjat. A Mercure de France kiadó gondozásában megjelent Alabama Songban a szerzõ Francis Scott Fitzgerald amerikai író feleségének tragikus sorsát egyes szám elsõ személyben meséli el.

A hagyományoknak megfelelõen a Goncourt-ral egy idõben osztották ki a Renaudot-díjat, amelyet Daniel Pennac *Chagrin d'école* (*Iskolai bánat*) címû regényének ítéltek.

■ **ELHUNYT NORMAN MAILER.** Nyolcvannégy éves korában elhunyt Norman Mailer amerikai író. A regényíró, újságíró, forgatókönyvíró és rendezõ Norman Mailer pályafutása során kétszer kapott Pulitzer-díjat, és elnyerte az amerikai könyves szakma legrangosabb elismerését, a National Book Award-ot is. Mailer a *Meztelenek és holtak* címû, 1948-ban megjelent II. világháborús regényével lett világhírû író.

■ **HAZÁM DÍJ.** Újabb hét személyiségnek ítélték oda a Hazám-díjat a Magyar Tudományos Akadémia székházában. A társaság kitüntetését az idén Borbándi Gyula író, történész, a nyugati magyar emigráció kiemelkedõ személyisége, Enyedi György geográfus, közgazdász, Garas Dezsõ színmûvész, Keserû Ilona festõmûvész, Sárosi Bálint népzenekutató, Szabó Magda író és Szécsényi Ferenc operatõr kapta.

A 2000-ben alapított, elnevezésében József Attila *Hazám* címû szonettkoszorújának címét kölcsönzõ díjakat immár hetedik alkalommal ítélték oda.

A XXI. Század Társaság a díjkiosztó ünnepséget megelõzõen az idén is fõhajtással tisztelgett József Attila sírjánál, a Fiumei úti temetõben.

■ **ELHUNYT ÖRDÖGH SZILVESZTER.** Életének 60. évében elhunyt Ördögh Szilveszter József Attila-díjas író. Ördögh Szilvesztert, aki a XXI. Század Társaság fõtitkára is volt, szombaton, a Hazám-díj átadásán posztumusz kitüntették a szervezet által alapított elismeréssel.

Ördögh fõ mûvei: *A csikó* (1973), *Koponyák hegye* (1976), *Kapuk Thébában* (1978), *Bizony nem haltok meg* (1979), *Változatok megváltásra* (1982), *Lázár békéje* (1985), *Titkos értelmû rózsa* (1986), *Dobol a hó* (1991), *A könyv is olvas engem* (1993), *Koponyaüreg* (1994), *Eretnek írások* (2000).

■ **WASS ALBERT-EMLÉKÉV.** Wass Albert születésének 100. évfordulója alkalmából Emlékév programsorozatot hirdetett a Kráter Mûhely Egyesület, melynek megnyitó ünnepségét 2007. november 9-én tartotta meg a marosvásárhelyi Vártemplomban. Az ünnepségen Wass Albertre emlékezett Tõkés László, a Királyhágó melléki Református Egyházkerület püspöke, a Wass Albert-emlékév fõvédnöke, Turcsány Péter, a Kráter Mûhely Egyesület elnöke, Szakács István Péter irodalomtörténész és Ötvös József, a Marosi Egyházmegye esperese.

■ **ELHUNYT MÓZSI FERENC.** Hatvanéves korában elhunyt Mózsi Ferenc János költõ, irodalomszervezõ. A Chicagóból másfél évvel ezelõtt hazatelepült alkotót november 6-án, kedden érte a halál. Mózsi Ferenc János a már megszûnt Magyar Szivárvány irodalmi folyóirat egyik szerkesztõje, a Magyar Írószövetség tagja volt. A költõ 1947. január 4-én született Budapesten. 1970-ben Belgiumba távozott, s a leuveni egyetemen tanult. 1974-ben az Egyesült Államokba költözött, 1978 óta Chicagóban élt.

■ **DÍJAZTÁK A VANDA ÖRÖKÖT.** A Romániai Írók Szövetségének Temesvári Szervezete kiosztotta a 2006-os esztendõ irodalmi díjait. Különdíjat kapott Böszörményi Zoltán a *Vanda örök* címû regényéért. Böszörményi munkásságáról, a szórványvidéki magyar irodalom mecénási szerepérõl Pongrácz P. Mária, az Írószövetség elnökségi tagja beszélt, a több nyelvre is lefordított díjazott regényt bestsellernek nevezve. Év végén vagy a jövõ év elején románul is megjelenik a regény.

■ **MESÉS PÁLYÁZAT.** Az MR1 Kossuth Rádió Mûvészeti produkciós szerkesztõsége kétfordulós pályázatot hirdet az óvodás korosztályt megcélzó, igényes irodalmi anyagra épülõ folytatásos mesesorozat koncepciójának kidolgozására és irodalmi alapanyagának folyamatos elõállítására. A terveket elsõsorban a gyermekirodalomban is jártas szépíróktól várják, de jelentkezhetnek alkotópárosok és írói mûhelyek is. A projekttervnek tartalmaznia kell 3-5 db, egyenként kb. 15 perces adás részletes forgatókönyvét is. A tervek megfogalmazásába a pályázat elsõ körében is bevonható óvodapedagógus, gyermekpszichológus. A pályázathoz csatolni kell az alkotó (alkotók) szakmai önéletrajzát is.

A pályázat elsõ körében a feldolgozandó/megvalósuló mesefolyam tervét várják, mely részletesen kifejti a mûsorfolyam dramaturgiai koncepcióját: a történet karaktereit, a cselekmény helyszíneit, a cselekmény bonyolításának módját, a zenehasználat módját és funkcióját, az epizódok tagolását. A terv fogalmazza meg a dramaturgiai koncepció pedagógiai beágyazottságát, különös tekintettel a megcélzott korosztály fejlõdését segítõ eszközökre, az óvodai nevelést meghatározó pedagógia irányelvekre. (A kiíró nem oktatási/nevelési koncepciót vár a pályázóktól.)

A kiíró elképzelései a mûsorsorozatról: a mûsor hétköznapokon, délelõtt kerül adásba; a mesefolyamban gyermekek, felnõttek, a mesevilág ismerõs vagy ismeretlen alakjai, valós (valósnak tûnõ) figurái élnek és cselekszenek; a történet alakjainak jelentõs része alkalmas a gyermekközönség azonosulási igényének kielégítésére. A mûsorfolyam a MR Zrt. gyártásában valósul meg. A pályázatokat az alábbi címen, postai úton várják:

Magyar Rádió Zrt. MR1 Mûvészeti Produkciós Szerkesztõség, 1800 Budapest, Bródy Sándor u. 5–7. A borítékra írják rá: „MESE-OVI". A tervek beérkezési határideje: 2007. december 1.

Az MR1 Kossuth adó fõszerkesztõje által felkért bíráló bizottság 2007. december 14-ig értesíti a pályázókat, mely projektterveket hívja meg a második, tárgyalásos (zárt) fordulóba. A második pályázati körben a Mûvészeti produkciós szerkesztõség dramaturgjaival együttmûködve alakul ki a folytatásos meseregény forgatókönyvét elõállító stáb és a végsõ projektterv.

■ **VITA AZ AVANTGÁRDRÓL.** A nemzetközi zsûri elfogadta, az önkormányzat konzervatív párti (ODS) többsége azonban határozottan elutasítja a prágai közvéleményt éppen úgy mozgósító avantgárd tervezetét a leendõ Cseh Nemzeti Könyvtárnak, mint ahogyan a párizsi Pompidou Központ vagy a berlini Reichstag kupolája is borzolta annak idején a kedélyeket.

A tervek szerint a kilencemeletes épület 48 méter magas lenne és akár ezerkétszáz látogatót is be tudna fogadni egyszerre. A Cseh Nemzeti Könyvtárnak ez idõ szerint az óvárosi Clementinum, az 1653 és 1723 között épült, de ma már alkalmatlan történelmi épület, az egykori jezsuita kollégium ad helyet.

Bármennyire is sürgõs lenne azonban a könyvek „átköltöztetése", ezt lehetetlenné teszi a hónapok óta tartó elkeseredett vita a „modernisták" és a „konzervatívok" között. Míg Václav Havel volt köztársasági elnök szerint a leendõ épület „eredeti és érdekes", addig utóda és minden téren riválisa, Václav Klaus „arrogánsnak" tartja a tervet, és úgy véli, hogy az „nélkülözi az alázatot".

■ **KARÁCSONYI VERSÍRÓ PÁLYÁZATOT** indított a Poet.hu közösségi alkotó portál. A pályázatra saját készítésû, máshol még nem publikált karácsonyi verseket várnak. Egy személy maximum 5 verssel pályázhat, a mûvek beküldési határideje 2007. december 16. A felhasználók szavazatai alapján legjobbnak ítélt vers alkotója 5000 Ft-os könyvutalványt nyer.

axel springer
SZILÁDY
AS-Nyomda Kft.
6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401; Fax: 76/481-204
E-mail: szilady@axelspringer.hu
www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu
LAPNYOMÓ CENTRUM
• A és B formátumú ofszet rotációs gépeken:
- színes napi- és hetilapgyártás
- könyv- és folyóirat-nyomtatás
• Ragasztókötés
• Irkafűzés
JÓ MINŐSÉG! PONTOSSÁG! RUGALMASSÁG!

Lapszámunk szerzői

Bárdos József – 1949-ben született Szegeden, író, irodalomtörténész, mûfordító, fõiskolai tudományos munkatárs. Legutóbbi kötete: *Meztelen irodalom – Irodalomtörténeti komolytalankodások* (2005).

Bedecs László – 1974-ben született Budapesten, az MTA könyvtárának munkatársa. Legutóbbi kötete: *Beszélni nehéz* – Tanulmányok Tandori Dezsõ költészetérõl (2006).

Bogdán László – 1948-ban született Sepsiszentgyörgyön, író, újságíró, több irodalmi kitüntetéssel jutalmazták, legutóbb Déry-díjat kapott. Legutóbbi kötete: *Hutera Béla utolsó utazása* (2007).

Czegõ Zoltán – 1938-ban született Bukarestben, költõ, író. Legutóbbi kötete: *Idõrianás* (2007).

Dávid Ádám – 1985-ben született Budapesten, újságíró, mesekutató, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kommunikáció–német szakos hallgatója. Meséi többek között a *Ma Andersen Óbudán* c. antológiában (2005) jelentek meg.

Erõs Kinga – 1977-ben született Brassóban, kritikus, kommunikációs szakértõ-tanácsos.

Ferdinandy György – 1935-ben született Budapesten, József Attila-díjas író, kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Szél ellen – Lábjegyzetek – 1997–2007* (2007).

Hartay Csaba – 1977-ben született Gyulán, költõ, újságíró. Legutóbbi kötete: *Éji magtár* (2006).

Jász Attila – 1966-ban született Szõnyön, szerkesztõ. Legutóbbi kötete: *Fékezés* (2006).

Kelemen Orsolya – 1978-ban született, Budapesten él, magyar és esztétika szakon diplomázott az ELTE-n.

Kenéz Ferenc – 1944-ben született Nagyszalontán, költõ, író. Legutóbbi kötete: *Angyalszõr* (2004).

Kiss László – 1976-ban született Gyulán, író, kritikus. Kötete: *Nem vagyok teljesen õrült* (2006).

Koncz Tamás – 1982-ben született Marosvásárhelyen, kritikus.

Konrád György – 1933-ban született Debrecenben, író, esszéíró, szociológus. Legutóbbi kötete: *Csodafigurák* (2006).

Kovács Kristóf – 1958-ban született Budapesten, dramaturg.

Kutszegi Csaba – 1957-ben született Budapesten, kritikus.

Lanczkor Gábor – 1981-ben született Székesfehérváron, költõ. Legutóbbi kötete: *Fehér daloskönyv* (2007).

Lengyel János – Beregszászon született 1973-ban, író, publicista, újságíró. Legutóbbi kötete: *A valóság szaga* (2004).

Magyar Csaba – 1963-ban született Gyõrben, tanár, író.

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztõ. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Payer Imre – 1961-ben született Budapesten, szellemi szabadfoglalkozású. Legutóbbi kötete: *Egyes szám, egyetlen személy* (2003).

Petró János – 1958-ban született, szabadúszó újságíró, szerkesztõ.

Prágai Tamás – 1968-ban született Budapesten, író, költõ, kritikus. Legutóbbi kötete: *Pesti Kornél* (2007).

Puskel Péter – 1941-ben született Aradon, újságíró, helytörténész. Legutóbbi kötete: *Emléklapok a régi Aradról* (2004).

Réhon József – 1931-ben született Belényesen, kémiatanár. Legutóbbi kötete: *Balekká vált nemzedék?* (2007).

Rózsássy Barbara – 1979-ben született Budapesten, költõ, a PPKE olasz, a DE néprajz szakának hallgatója. Legutóbbi kötete: *Barlangnyi álom* (1999).

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten, szerkesztõ, író. Legutóbbi kötete: *Pesten, Londonban és a nagyvilágban* (2007).

Sopotnik Zoltán – 1974-ben született Salgótarjánban, költõ. Legutóbbi kötete: *Az õszinteség közepe* (2006).

Stiller Kriszta – 1973-ban született, Gyömrõn él. Költõ, mûfordító, szakújságíró.

Váradi B. László – Nagyváradon született, író. Filmesként dolgozott Németországban. Jelenleg Somogyfajszon él.

Vantulek György – 1971-ben született Budapesten, mûfordító.

Vécsy András – 1968-ban született Budapesten, jogász, író.

Varga Anikó – 1981-ben született Besztercén, színháztörténész, kritikus.

Varga Zoltán Tamás – 1978-ban született Debrecenben, költõ, szerkesztõ. Megjelenés elõtt áll *A kert. Lassú mozgás* címû kötete.

Zsigmond Andrea – 1978-ban született, magyar–német szakot végzett a BBTE-n.